

**LASTEN HYVÄSIKÄYTÖN KIELTO KANSAINVÄLISISSÄ
SOPIMUKSISSA**

Lapin yliopisto
Pro-gradu – tutkielma
Kristiina Aho
Rikosoikeus
2015

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Lapsen hyväksikäytön kieltä kansainvälisissä sopimuksissa

Tekijä: Kristiina Aho

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustieteiden maisteri Rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma_X_Laudaturtyö__Lisensiaatintyö__Kirjallinen työ__

Sivumäärä: 94 + 18

Vuosi:2015

Tiivistelmä:

Lasten hyväksikäyttö on vakava kansainvälinen ongelma ja ihmisoikeusloukkaus. Lasten hyväksikäytön muodot ovat moninaisia. Lapsikauppa on osa yhä laajenevaa ihmiskauppaa. Ihmiskaupan uhrit joutuvat hyväksikäytetyiksi prostituutiossa ja seksiteollisuudessa. Osa uhreista joutuu orjuuden kaltaiseen pakkotyöhön tai pakolliseen palvelukseen. Useat lapsiorjat työskentelevät kotitalouksissa, mattokutomoissa tai raskaassa maatalouksissa. Seksiturismi käyttää myös hyväkseen lapsia. Turisteja houkuttelee juuri lasten osuus seksikaupassa tietyillä alueilla Aasiassa.

Lapsikauppa on usein sidoksissa järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Rikollisjärjestöt toimivat valtakuntien rajoista piittaamatta. Järjestäytyneen rikollisuuden piirre on juuri sen rajat ylittävä luonne. Rikollisjärjestöille ihmiskauppa on tuottavaa bisnestä. Voitot ovat suuret ja investointeja tarvitaan vähän. Uhrin voi myös aina myydä uudelleen. Lasten hyväksikäyttörikoksia vastaan yritetään taistella kansainvälisten sopimusten avulla.

Useat eri kansainväliset toimijat ovat laatineet sopimuksia, joiden tarkoituksena on lasten suojeleminen hyväksikäytöltä. YK:n piirissä on useita sopimuksia, joiden tarkoituksena on lasten ja naisten suojeleminen. Ensimmäiset sopimukset koskivat orjakauppaa. Ihmisoikeussopimuksilla on merkittävä vaikutus määriteltäessä lapsen oikeuksia. Tärkein sopimus lasten kannalta on lapsen oikeuksien sopimus lisäpöytäkirjoineen, joissa oli lasten hyväksikäyttöä kieltäviä määräyksiä. Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus ja sen lisäpöytäkirja ovat ihmiskauppaa vastaan suunnattuna instrumentteja.

Kansainvälisellä työjärjestöllä on lasten hyväksikäyttöä koskevat sopimukset. Nämä sopimukset ovat järjestön avainsopimuksia ja ne koskevat lapsityön pahimpia muotojen poistamista ja työhön pääsyn vähimmäisikää. Laajojen kansainvälisten toimijoiden lisäksi alueellisemmat organisaatiot ovat laatineet lasten hyväksikäyttöä estäviä sopimuksia. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastainen sopimus ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön vastainen sopimus ovat tehokkaita instrumentteja taistelussa lasten hyväksikäyttöä vastaan. Myös Amerikan ja Afrikan unioneilla on alueelliset sopimukset lasten suojelemiseksi.

Tutkielman tarkoituksena on tutkia kuinka kansainvälisillä sopimuksilla pyritään estämään lasten hyväksikäyttöä. Kuinka sopimuksissa määritellään hyväksikäyttörikokset ja millaisia velvoitteita sopimukset asettavat niihin sitoutuneille valtioille. Mitä kriminalisointi velvoitteita ja millaisia oikeuksia uhreille sopimukseen on kirjattu.

Avainsanat: lapsikauppa, lasten hyväksikäyttö, kansainvälinen rikosoikeus, seksuaalinen hyväksikäyttö, lapsityö

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön__

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi_X_

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi__
(vain Lappia koskevat)

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aiheesta.....	1
1.2 Kansainvälisten sopimusten ja instituutioiden kehitys	3
1.3 Tutkielman tarkoitus ja rajaus.....	7
2 LASTEN HYVÄKSIKÄYTÖN MUODOT	9
2.1 Lapsikauppa	9
2.1.1 Ihmiskaupan ja lapsikaupan määrittelyä ja piirteitä.....	9
2.1.2 Lapsikauppa	12
2.1.3 Ihmiskauppaa vai salakuljetusta.....	14
2.2 Kaupallinen seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksiturismi	16
2.2.1 Seksiturismi ja lapsiprostituutio.....	17
2.2.2 Seksiteollisuus ja lapsipornografia.....	20
2.3 Lapsityö, orjuus ja pakkotyö	22
2.3.1 Käsitys lapsityöstä.....	22
2.3.2 Lapsityön eri muodot	24
3 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET	28
3.1 Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeussopimukset.....	28
3.1.1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus	28
3.1.2 Kansalaisyhteiskunnat ja poliittiset oikeudet.....	29
3.1.3 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus.....	31
3.2 Lapsen oikeuksien sopimukset.....	33
3.2.1 Lapsen oikeuksien yleissopimus	33
3.2.1.1 Lapsen määritelmä	34
3.2.1.2 Lapsityövoima.....	35
3.2.1.3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	36
3.2.1.4 Lapsikauppa	38
3.2.1.5 Yleissopimuksen sisällöstä	39
3.2.2 Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta	40
3.3 YK:n varhaisempia hyväksikäyttöä estäviä sopimuksia.....	44
3.4 Järjestäytyneen rikollisuuden vastaiset sopimukset.....	47
3.4.1 Järjestäytyneen rikollisuuden ilmentymiä.....	47
3.4.2 Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus (Palermion sopimus).....	49
3.4.3 Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen lisäpöytäkirja ihmiskaupasta (Palermion ihmiskauppa lisäpöytäkirja)	53
4 ILO:N SOPIMUKSET	57
4.1 Yleissopimus lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä	58
4.2 Työhön pääsemiseksi vaadittava ikäraja	62
5 ALUEELLISET SOPIMUKSET	65
5.1 Euroopan neuvoston sopimuksia	66
5.2 Muita alueellisia sopimuksia.....	73
5.2.1 Amerikan valtioiden järjestön sopimuksia.....	73
5.2.2 Afrikan valtioiden sopimuksia.....	74
5.2.3 Arabimaiden järjestöjen sopimuksia.....	77

6 SOPIMUSTEN OIKEUSVAIKUTUKSET.....	79
6.1 Sopimusten soveltaminen	80
6.2 Sopimusten valvonta	85
7 LOPUKSI.....	90
7.1 Uhrien asema ja auttaminen.....	90
7.2 Kansainvälinen yhteistyö	91
7.3 Päätelmiä.....	94

LÄHDELUETTELO

Abadinsky, Howard: Organized Crime, 2 painos, Chicago 1987.

Adamoli, Sabrina - Di Nicola, Andrea – Savona, Ernesto U. ja Zoffi, Paola: Organised Crime Around the World. HEUNI paper No.31, Helsinki 1998.

A Guide to Human Rights: Institutions, Standards, Procedures, toim. Symonides ja Volodin, Pariisi 2003.

Akdeniz, Yaman: Internet Child Pornography and the Law. Adershot 2008.

Altink, Sietske: Stolen lives: trading women into sex and slavery. Lontoo 1995.

Andersson, Ulrika: Handeln med människor. Individer, strukturer och praktiker i straffrättslig belysning. Teoksessa: Väkivalta, seuraamukset ja haavoittuvuus Terttu Utriaisén juhla- ja kirjasto, toim. Mirva Lohiniva-Kerkelä, Helsinki 2006, s. 1-16.

Bales, Kevin: Nykyajan orjat ja kuinka heidät vapautetaan. Helsinki 2013.

Bose, Tarun Kanti: Pienet puurtajat. Maailman kuvalehti, 7-8/2011, s. 22-27.

Bruun, Niklas ja von Koskull, Anders: Työoikeuden perusteet. Helsinki 2004.

Calcetas-Santos, Ofelia: Child pornography on the Internet. Teoksessa: Child Abuse on the Internet: breaking the silence, toim. Carlos A. Arnaldo, Pariisi 2001a, s. 57-60.

Cantwell, Nigel: Are Children's Rights Still Human? Teoksessa: The Human Rights of Children, toim. Invernizzi ja Williams, Wales 2011, s. 37-59.

Chalke, Steve ja Blair, Cherie: SEIS! Pysäytä ihmiskauppa. Helsinki 2011.

Cunningham Hugh: The rights of the child and the wrongs of child labor. Teoksessa: Child labor: policy options, toim. Leiten ja White, Amsterdam 2001, s.13-26.

Dionne, Pierre: Legal and juridical aspects: extraterritorial law and extradition. Teoksessa: Child Abuse on the Internet: breaking the silence, toim. Carlos A. Arnaldo, Pariisi 2001, s. 109-118..

Doek, Jaap E.: The CRC: Dynamics and Directions of Monitoring its Implementation. Teoksessa: The Human Rights of Children, toim. Invernizzi ja Williams, Wales 2011, s. 99-116.

Ensalaco, Mark: The Right of the Child to Development. Teoksessa: Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children WorldWide, toim. Ensalaco ja Majka, Lanham 2005, s. 9-29.

Eriksson, Lars D. ja Scheinin, Martin: Kansalais- ja poliittiset oikeudet. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 94-122.

Freeman, Michael D.A.: The Limits of Children's Rights. Teoksessa: The Ideologies of Children's Rights, toim. Freeman ja Veerman, Dordrecht 1992, s.20-35.

Gallagher, Anne T.: The International Law of Human Trafficking. New York 2010.

Glonti, Georgi: Human Trafficking: Concept, Classification and Question of Legislative Regulation. Teoksessa: Organised Crime, Trafficking, Drugs: selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology, toim. Nevala ja Aromaa, Helsinki 2004, s. 70-80.

Gras, Jutta: Monitoring the Convention on the Rights of the Child. Helsinki 2001.

Hakalehto-Wainio, Suvianna: Lapsen oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa, Defensor Legis 2011, s.510-525.

Haklehto-Wainio, Suvianna: Lapsen oikeudet Etelä-Afrikassa. Oikeus 2011b, s.245-262.

Hakapää, Kari: Uusi kansainvälinen oikeus. Helsinki 2010.

Hannikainen, Lauri: Valtionsisäinen vs. kansainvälinen toimivalta ihmisoikeuskysymyksissä. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 52-72.

Hannikainen, Lauri: Kansainvälisten järjestöjen lisääntyvä rooli tapaoikeuden luomisessa. Teoksessa: Kansainvälistyvä oikeus juhkakirja Kari Hakapää, toim. Timo Koivurova, lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, Sarja C 41, Rovaniemi 2005. s.27-38.

Haugen, Gary A.: Viattomina vietellyt. Nashville 2005.

Hemming, Mia: Törkeää paritusta ja ihmiskauppaa vaikea erottaa toisistaan. Poliisi 2/2010, s.16.

Hyttinen, Sanna ja Silvander, Johanna: Orjuus, pakkotyö, ihmiskauppa, prostituutio. Teoksessa: Ihmisoikeudet 2000-luvulla, toim. Arto Haapea, Helsinki 2002, s.281-285.

International criminal justice and children: Unicef Innocenti Research Centre, Firenze 2002.

Justander, Kalle: Lapsen oikeudet. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 250-265.

Kairinen, Martti: Työoikeus perusteineen. 2.painos. Masku 2009.

Kansallinen ihmisoikeusraportti: Kertomus 2011, Helsinki 2011.

Karapuu, Heikki: Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 73-93.

Kauppinen, Jaana: Seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuva ihmiskauppa nyt, Riku 1/2013, s. 8 – 10.

Kimpimäki, Minna: Ihmiskauppa kansallisena ja kansainvälisenä ongelmana, *Lakimies* 1999, s. 1188-1201.

Kimpimäki, Minna: Universaaliperiaate kansainvälisessä rikosoikeudessa. Jyväskylä 2005.

Kimpimäki, Minna: Kansainvälistyvä rikosoikeus. Teoksessa: Kansainvälistyvä oikeus juhlaKirja Kari Hakapää, toim. Timo Koivurova, Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, Sarja C 41, Rovaniemi 2005a. s. 125-142.

Kimpimäki, Minna: Raiskaus kansainvälisenä rikoksena. Teoksessa: Väkivalta, seuraamukset ja haavoittuvuus Terttu Utriaisén juhlaKirja, toim. Mirva Lohiniva-Kerkelä, Helsinki 2006, s. 113-129.

Kimpimäki, Minna: Haureuden harjoittajista ihmiskaupan uhreihin: Prostituution, parituksen ja ihmiskaupan oikeudellinen sääntely. Rovaniemi 2009.

King, Wilma: *Stolen Childhood: Slave Youth in Nineteenth-Century America*. 2.painos. Bloomington 2011.

KolosoV, Yuri: The Rights of the Child. Teoksessa: *Human Rights: Concept and Standards*, toim. Symonides, Aldershot ja Burlington 2000, s.259 – 275.

Koskinen, Seppo; Nieminen, Kimmo ja Valkonen, Mika: Työhönotto ja työsopimuksen ehdot, Helsinki 2008.

Koulu, Risto ja Sihto, Juha: Kansainvälinen prosessioikeus. Teoksessa: *Prosessioikeus*, toim. Lappalainen, Fände, Havansi, Koulu, Niemi-Kiesiläinen, Nylund, Rautio, Sihto ja Virolainen, Helsinki 2007, s. 1195-1433.

Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja, toim. Inka Hetemäki, Unicef, Helsinki 2011.

Lehti, Martti: Trafficking in women and children in Europe. HEUNI paper No. 18, Helsinki 2003.

Lehtimaja, Lauri: Lakimies ja ihmisoikeudet. Lakimies 1995, s. 183-192.

Lieten Kristoffel ja White Ben: Children, work and education. Teoksessa: Child labor: policy options, toim. Leiten ja White, Amsterdam 2001, s.1-11.

Lunde, Paul: Järjestäytynyt rikollisuus. Helsinki 2004.

Lång, K.J.: Euroopan neuvoston ihmisoikeusjärjestelmä. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 162-178.

Mahkonen, Sami: Lapsen ikä, Lakimies 2001, s. 990 - 1001.

Mahkonen, Sami: Ihmiskauppa sekä asumis-, sosiaali- ja terveystalvet. Sosiaali- ja terveystalvetministeriön työryhmämuistioita 2003:28, Helsinki 2003.

Malarek, Viktor: Natashat. Seksibisneksen uhrut. Helsinki 2005.

Melander, Sakari: EU-rikosoikeus. Helsinki 2010a.

Melander, Sakari: Rikosoikeus 2010-luvulla. Helsinki 2010b.

Muhammed, Hussein: Islamilaisen Sharia-lain soveltaminen Suomessa. Oikeus 2011, s.376-378.

Nazer, Mende: Orja kaapatun tytön tie Sudanista Lontooseen. Helsinki 2005.

Nieminen, Liisa: Lapsuudesta vanhuuteen: Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys eri ikävaiheissa, Helsinki 2006.

Nieminen, Liisa: Ihmisoikeuksien historia. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 11-34..

Nikolic-Ristanovic, Vesna: Supporting victims of trafficking: towards reconciling the security of victims and states. *Security and human rights* 2010, s.189-202.

Nowak, Manfred: Civil and Political Rights. Teoksessa: *Human Rights: Concept and Standards*, toim. Symonides, Aldershot ja Burlington 2000, s. 69 – 107.

Nuotio, Kimmo: Kansainvälinen ja eurooppalainen rikosoikeus. Teoksessa: *Rikosoikeus*, toim. Lappi-Seppälä, Tapio; Hakamies, Kaarlo; Koskinen, Pekka; Majanen, Martti; Melander, Sakari; Nuotio, Kimmo; Nuutila, Ari-Matti; Ojala, Timo; Rautio, Ilkka: *Rikosoikeus*. 3. painos, Helsinki 2009, s. 195-244.

Oberloher, Robert: To Counter Effectively Organized Crime Involvement in Irregular Migration, people Smuggling and Human Trafficking from the Est. Europe's Challenges Today. Teoksessa: *Organised Crime, Trafficking, Drugs: selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology*, toim. Nevala ja Aromaa, Helsinki 2004, s. 188-196.

Ojala, Eva: Lasten kaupallinen seksuaalinen hyväksikäyttö. *Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita* 2000:3, Helsinki 2000.

Orlin, Theodore S. ja Scheinin, Martin: Introduction. Teoksessa: *The Jurisprudence of Human Rights Law: A Comparative Interpretive Approach*, toim. Orlin, Rosas ja Scheinin, Turku 2000, s. 1 - 26.

Palo, Sanna: *Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu*. Helsinki 2010.

Paunio, Riitta-Leena: Eduskunnan oikeusasiamies lapsen oikeuksien valvojana, *Lakimies* 2001, s. 977-989.

Pentikäinen, Merja: Asiakirjoja Euroopan ulkopuolelta. Teoksessa: *Ihmisoikeudet 2000-luvulla*, toim. Arto Haapea, Helsinki 2002, s. 913 – 919.

Pullat, Risto: Järjestäytynyt rikollisuus nyky-Virossa ja naapurimaissa. *Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita* 23, Helsinki 2003.

Rosas, Allan ja Pohjakoski, Pekka: Euroopan unionin tekemien kansainvälisten sopimusten oikeusvaikutuksia Suomessa, Defensor Legis 2012, s.430-438.

Roth, Venla: Defining Human Trafficking, Identifying its Victims. A study on the impact and future challenges of the international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings. Turku 2010.

Roth, Venla: Näkymättömät uhrin: seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan tunnistaminen, Lakimies 2011, s.975-999.

Sackstein, Hélène: Ground-level realities and international action. Teoksessa: Child Abuse on the Internet: breaking the silence, toim. Carlos A. Arnaldo, Pariisi 2001, s. 35-38.

Scarpa, Silvia: Trafficking in human beings: Modern slavery. New York 2008.

Scheinin, Martin: Ihmisoikeussopimuksista ja muista ihmisoikeusasiakirjoista. Teoksessa: Ihmisoikeudet 2000-luvulla, toim. Arto Haapea, Helsinki 2002a, s. 1-14..

Scheinin, Martin: Keskeiset ihmisoikeusasiakirjat. Teoksessa: Ihmisoikeudet 2000-luvulla, toim. Arto Haapea, Helsinki 2002b, s. 15-19.

Scheinin, Martin: Reservations to the International Covenant on Civil and Political Rights and Its Optional Protocols – Reflection on State Practice. Teoksessa: Kansainvälistyvä oikeus juhlaKirja Kari Hakapää, toim. Timo Koivurova, lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, Sarja C 41, Rovaniemi 2005a. s. 479-488

Seneviratne, Maureen: Sri Lanka: protecting environment and children everywhere. Teoksessa: Child Abuse on the Internet: breaking the silence, toim. Carlos A. Arnaldo, Pariisi 2001, s. 15-20.

Shigekane, Rachel: Rehabilitation and Community Integration of Trafficking Survivors in the United States. Human Rights Quarterly 2007, s. 112-136.

Svevo, Kimberly: A global overview of child abuse and neglect. Teoksessa: Child Abuse on the Internet: breaking the silence, toim. Carlos A. Arnaldo, Pariisi 2001, s. 5-15.

Sulkunen, Olavi: Työelämän oikeudet ja Kansainvälinen työjärjestö. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 179-218.

Sulkunen, Olavi: Työelämän perusoikeudet. Teoksessa: Ihmisoikeudet 2000-luvulla, toim. Arto Haapea, Helsinki 2002, s. 451-455.

Suominen, Annika: Perus- ja ihmisoikeusnäkökohtia Suomen kansainvälisessä yhteistyössä rikosasioissa. Defebсор Legis 2011, s. 37-51.

Tigerstedt-Tähtelä, Elisabeth: Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus. Teoksessa: Ihmisoikeudet 2000-luvulla, toim. Arto Haapea, Helsinki 2002, s. 675-681.

Travaini, G.V., Garibaldo, S., Arcari, R., Molteni, R.: International Trafficking in Human Organs. Teoksessa: Organised crime, trafficking, drugs: Selected papers presented at Annual Conference of the European Society of Criminology, toim. Nevala ja Aromaa, HEUNI Paper No. 42, Helsinki 2004, s. 226 – 233.

Träskman, P.O.: Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen rikos- ja rikosprosessioikeutta koskevat normit. Teoksessa: Kansainväliset ihmisoikeudet, toim. Helminen ja Lång, Helsinki 1988, s. 123-136.

Tupamäki, Matti: Valtion rikosoikeudellisen toimivallan ulottuvuus kansainvälisessä oikeudessa. Helsinki 1999.

Työministeriö, Suomen ILO-neuvottelukunta: Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukset, toim. Tom Sandell, 2.painos, Helsinki 2005.

Unicef, The State of the World's Children 1997, toim. Carol Bellamy, New York 1997.

Viuhko, Minna ja Jokinen, Anniina: Human Trafficking and Organised Crime. Trafficking for sexual exploitation and organised procuring in Finland. Helsinki 2009.

Viuhko, Minna: Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus. Oikeus 2013, s.385-404.

VIRALLISLÄHTEET

Euroopan unionin virallinen lehti L 101, 15.4.2011: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta.

HE 113/1974 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Kansainvälisen työkonferenssin 58. istuntokauden vuonna 1973 hyväksymistä yleissopimuksista ja suosituksista. Helsinki 1973.

HE 42/1974 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymisestä ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan eräiden määräysten hyväksymisestä ja viimeksimainitun yleissopimuksen 41 artiklassa tarkoitetun selityksen antamisesta. Helsinki 1974.

HE 296/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle lapsen oikeuksien yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä. Helsinki 1990.

HE 170/1999 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle 87. Kansainvälisen työkonferenssin hyväksymän lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi koskevan yleissopimuksen hyväksymisestä. Helsinki 1999.

HE 32/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laiksi rikoslain 17 luvun 1 a §:n muuttamisesta. Helsinki 2003.

HE 221/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ihmiskaupan ja maahanmuuttajien salakuljetusta koskevien lisäpöytäkirjojen hyväksymisestä ja niiden lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain 20 luvun ja järjestyslain 7 ja 16 §:n muuttamisesta.

HE 122/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen hyväksymisestä ja laeiksi yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamiseksi sekä liiketoimintakiellosta annetun lain 3 §:n muuttamisesta. Helsinki 2011.

HE 141/2011 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalla lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehdyn lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä ja pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Helsinki 2011.

HE 74/2012 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. Helsinki 2012.

SopS 33/1972. Ihmisten kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus. Helsinki 1972.

SopS 6/1976. Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus. Helsinki 1974.

SopS 87/1976. Yleissopimus (n:o 138), joka koskee työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää. Helsinki 1976.

SopS 60/1991. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Helsinki 1991.

SOPs 16/2000. Yleissopimus (n:o 182), joka koskee lapsityön pahimpien muotojen kieltämistä ja välittömiä toimia niiden poistamiseksi. Helsinki 2000.

SopS 20/2004. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus. Helsinki 2004.

SopS 71/2006. Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen lisäpöytäkirja ihmiskaupan, erityisesti naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä, torjumisesta ja rankaisemisesta. Helsinki 2006.

SopS 88/2011. Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemiseksi seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan. Helsinki 2011.

SopS 41/2012. Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen lisäpöytäkirjalapsen myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta. Helsinki 2012.

SopS 44/2012. Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta. Helsinki 2012.

O.A.S. Treaty Series No. 36., American Convention on Human Rights. 1969.

OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982)., African Charter on Human and Peoples Rights.

OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990)., African Charter on the Rights and Welfare of the Child.

U.N. Doc. A/Conf. 157/PC/62/Add.18 (1993)., Cairo Declaration on Human Rights in Islam.

INTERNET LÄHTEET

Yleissopimus lapsen oikeuksista

saatavana

<http://www.globalis.fi/Kv-sopimukset/Yleissopimus-lapsen-oikeuksista>

OAS: Jäsenvaltiot

saatavana

http://www.oas.org/en/member_states/authorities.asp

OAS: Who We Are

saatavana

http://www.oas.org/en/about/who_we_are.asp

OAS: Inter-American Convention on International Traffic in Minors

saatavana

http://www.oas.org/dil/treaties_B-57_Inter-American_Convention_on_International_Traffic_in_Minors.htm

Afrikan yhtenäisjärjestö: jäsenet

saatavana

http://actrav.iteilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/oau.htm#Establishment_and_members

OAU: peruskirja

saatavana

http://www.au.int/en/sites/default/files/OAU_Charter_1963

OAU: Afrikan ihmisoikeusperuskirja

saatavana

<http://actrav.iteilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/africahr.htm>

OAU: Afrikan lasten oikeuksien peruskirja

saatavana

<http://actrav.ilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/of child.htm>

Alueelliset järjestelmät: Afrikan yhtenäisyysjärjestö

saatavana

<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=afrikan-yhtenaeisyysjarjesto>

What is the Muslim Understanding of "Ummah"?

saatavana

http://www.cbn.com/spirituallife/onlinedisciplineship/understandingislam/What_is_the_Muslim_understanding_of_Ummah.aspx

Arabiliitto

saatavana

<http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/ihmisenmaailmassa/Ihmisoikeudet/kasikirja/mitaovatihmisoikeudet/sivut/alasivut/Arabiliitto.htm>

Arabiliitto

saatavana

<http://www.globalis.fi/Maat/Maaryhmittymaet/Arabiliitto>

The African Court on Human and Peoples' Rights

saatavana

<http://www.au.int/en/organs/cj>

The Arab Charter on Human Rights

saatavana

<http://www.reworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?docid=3ae6b38540.html>

Universal Declaration of Human Rights

saatavana

<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LandID=fin>

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus ja lisäpöytäkirja yksilövalituksesta

saatavana

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopimusteksti/1976/19760008#id1922339>

Naisten ja lasten kaupan ehkäisemistä tarkoittava kansainvälinen yleissopimus sekä valkoisen orjakaupan ehkäisemistä tarkoittava kansainvälinen yleissopimus

saatavana

http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1927/19270003/19270003_1

The Innocenti Digest: Intercountry Adoption

saatavana

<http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest4e/pdf>

Sopimuksen ratifiointi: CETS 197

saatavana

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=197&CM=1&DF=&CL=ENG>

Sopimuksen ratifiointi: CETS 201

saatavana

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/Cherche.Sig.asp?NT=201&CM=&DF=&CL=ENG>

The Innocenti Digest 5: Child Domestic Work

saatavana

<http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest5e/pdf>

Mende Nazer

saatavana

http://en.wikipedia.org/wiki/Mende_Nazer

Lapsityövoiman käytön kieltö

saatavana

<http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?pagelapsityovoiman-kayton-kielto>

Organized Crime

saatavana

<http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/index.html>

International Cooperation

saatavana

<http://www.unodc.org/unodc/en/international-cooperation/index.html>

Uhrin tunnistaminen

saatavana

http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa/uhrin_tunnistaminen

Euroopan neuvoston kehitys

saatavana

<http://finlandcoe.fr/public/default.aspx?nodied=35773&contentlan=1&culture=fi-FI>

Author Mende Nazer

saatavana

<http://www.mendenazer.org/en/content/author-mende-nazer>

MUUT LÄHDEAINEISTOT

Moodysson Lukas: Lilja forever. Elokuva 2002, saatavana dvd.

RHO:2008:6

LYHENTEET:

AU	Afrikan Unioni
CRC	Lapsen oikeuksien sopimus
EU	Euroopan Unioni
EY	Euroopan Yhteis
HE	Hallituksen esitys
ILO	Kansainvälinen työjärjestö
KP	Kansalais ja poliittisten oikeuksien sopimus
NGOs	Non governmental organisations
OAS	Organization of American States
OAU	Organisation of African Union
SopS	Sopimussarja
TSS	Taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet
Unicef	United Nations Children's Fund
UNTP	United Nations Trafficking Protocol
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aiheesta

Elinympäristöstämme on jatkuvasti tulossa entistäkin kansainvälisempi. Valtioiden rajat ohenevat kun ihmiset, tiedot ja raha sekä taloudelliset toimet liikkuvat yhä vain helpommin valtiosta toiseen. Tämän vuosituhannen globalisaation ja liikkuvuuden lisääntymisen myötä on havaittu vapaan liikkuvuuden lieveilmiöiden kuten ihmiskaupan ja rajat ylittävän rikollisuuden aiheuttamat ongelmat¹. Rikollisten mahdollisimman suuren taloudellisen hyödyn tavoittelussa rikotaan hyväksikäytettävien ihmisten oikeuksia surutta. Globalisaatio, rikollisuus, taloudelliset pyrkimykset ja ihmisten hyväksikäyttö kietoutuvat vyyhdeksi, jossa lapset ovat heikoimmassa asemassa.

Historian kuluessa lapsuuteen erityisenä aikakautena on suhtauduttu hyvinkin kielteisesti. Pieni lapsi on yhteiskunnan kannalta ollut merkityksetön ja keskiajalla lähinnä vain pienoiskuva aikuisesta. Antiikin aikana Kreikassa ja Roomassa lapsia surmattiin ja käytettiin seksuaalisesti hyväksi yleisesti. Myöhemmin tuli tavaksi hylätä ei toivottuja lapsia. Antiikin aikainen kulttuuri kuitenkin näki lapsen kasvatuksen velvollisuutena, mutta ei aikakautena jolloin lapsi tarvitsisi erityistä suojaa ja hoivaa.² Vasta toisen maailmansodan jälkeen huomattiin lasten erityiset tarpeet tuhoutuneessa Euroopassa. Kansainvälinen tiedostaminen lasten tarvitsemasta erityisestä huomiosta oli siihen aikaan uusi vallankumouksellinen ajatus. Kansainvälisellä yhteistyöllä lasten erityisiin tarpeisiin pyritään vastaamaan. Lapsen erityistarpeiden huomioon ottamisesta on nykyisin siirrytty lapsen oikeuksien tunnustamiseen³

Lasten oikeuksia puolustavia liikkeitä on ollut olemassa jo toista sataa vuotta. Lapsia on perinteisesti pidetty paremminkin toimenpiteiden kohteina kuin itsenäisinä subjekteina.⁴ Lapset ovat erityisessä asemassa oikeudellisesti. Toisaalta lapsille kuuluvat samat oikeudet kuin aikuiselle ja toisaalta lapsia suojellaan asettamalla heidät erilaiseen

¹ Viuhko 2013, s. 385.

² Justander 1988, s. 250-251.

³ Unicef 1997, s. 9.

⁴ Freeman 1992, s.29-30.

asemaan lainsäädännössä. Lapsen omaa päätösvaltaa korostetaan valtioiden perusoikeussäännöksissä, mutta aina ei lapsella itsellään ole lopullista päätösvaltaa vaan sitä käyttävät lapsen holhoojat. Perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusten tulee olla välttämättömiä, jotta saavutettaisiin hyväksyttävä tarkoitus. Rajoituksia saa asettaa vain eduskuntalakiin perustuen ja säädettyjen rajoitusten tulee olla tarkasti rajattuja.⁵ Lasten oikeuksia on rajoitettu, ja näitä rajoituksia perustellaan lastensuojelullisilla syillä.

Yhteinen näkemys vallitsee siitä, että mitä nuorempi lapsi on, sitä haavoittuvampi hän on. Haavoittuvuus voi olla fyysistä, henkistä tai sitä ettei lapsi pysty puolustamaan itseään. Ikärajat säätelevät lapsen sallitun käyttäytymisen aluetta ja heijastelevat kunkin yhteiskunnan käsitystä lapsen kehityksen asteista.⁶ Kansalaisten perusoikeudet määritellään Suomen perustuslaissa, mutta perusoikeudet eivät aina koske lapsia. Lainsäädännössä on useita poikkeuksia, joilla lasten yhdenvertaisia oikeuksia aikuisten kanssa on rajoitettu.⁷ Osaltaan tämä on ymmärrettävää, sillä lapsella ei ole samaa kokemuspohjaa ja tieto-taitoa kuin aikuisella. Toisaalta lapsella tulisi olla oikeus päättää itseään koskevista toimista ja omaisuutensa hoidosta ja holhouksestaan nykyistä enemmän.

Ihmiskauppa on kansainvälinen ongelma sekä vakava ihmisoikeusrikkomus, ja useissa kansainvälisissä sopimuksissa käsitellään tätä ongelmaa. Ratkaisuksi on mainittu erityisesti ihmiskaupan kriminalisointi ja käytännön toimien tehostaminen⁸. Lasten kaupallisesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä on tullut maailmanlaajuinen ongelma. Hyväksikäytössä lapsen oikeuksia rikotaan törkeästi ja tämän rikkomuksen kohteeksi joutuu arviolta miljoona lasta vuodessa. Pahimmillaan tämä hyväksikäyttö on ammattimaista liiketoimintaa, jossa lasta kohdellaan kauppatavarana. YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa veloitetaan valtiot suojelemaan lapsia hyväksikäytöltä.⁹

Järjestäytynyt rikollisuus on hyvin modernia rikollisuutta. Tosin järjestelmällistä rikollisuutta on esiintynyt jo aikaisemminkin. Jo 1800-luvulta on peräisin mafian

⁵ Nieminen 2006, s. 142-147.

⁶ Unicef 1997, s. 25.

⁷ Justander 1988, s.252.

⁸ Andersson 2006, s.1-2.

⁹ Ojala 2000, s.2.

toiminta ja suomalaisille tuttu pirtun järjestäytynyt salakuljetus.¹⁰ Nykyisin yksittäinen rikoskin voi saada kansainvälisen piirteen ja matkailun yleistettyä järjestäytyneet rikollisryhmät liikkuvat yli valtiorajojen entistä enemmän. Laittomasti hankittujen varojen siirto maasta toiseen internetin pankkiyhteyksien kautta on vaivatonta. Edellytykset ihmiskaupalle, internetin kautta tapahtuvalle rikolliselle toiminnalle ja muulle rajat ylittävälle rikollisuudelle ovat lisääntyneet. Tämän estämiseksi valtioiden kiinnostus kansainvälisten rikosten torjuntaan on lisääntynyt. Rikostorjunnan keskeisenä keinona ovat kansainväliset yleissopimukset. YK:lla on ollut keskeinen rooli rikosoikeuden alan kansainvälisten yleissopimusten valmistelussa.¹¹

1.2 Kansainvälisten sopimusten ja instituutioiden kehitys

Ensimmäinen Yhdistyneiden kansakuntien yritys ihmisoikeuksien suojelemisessa oli Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen antaminen. Julistuksen luonnosteli ihmisoikeuskomissio ja se hyväksyttiin yleiskokouksessa joulukuussa 1948. Julistuksen tarkoituksena oli tukea YK:n peruskirjaa ja rohkaista valtioita edistämään ihmisoikeuksia. Julistus ei tosin ole luonteeltaan valtioita sitova sopimus.¹² Julistusta pidetään nykyään valtioita sitovana kansainvälisenä tapaoikeutena¹³. Kansainvälistä tapaoikeutta syntyy, kun valtioilla on tietyssä asiassa yhtenäinen ja jatkuva käytäntö ja kun valtioilla on halu pitää käytäntöä pakollisena (ns. *opinion juris*)¹⁴. Kansainvälisten sopimusosoikeudellisten sitoumusten määrä on kasvanut, mutta silti tavanomainen oikeus on säilyttänyt merkityksensä. Silloin kun ei ole olemassa sitovaa sopimusta, vastaus kysymykseen saadaan tapaoikeudesta.¹⁵ Kansainvälisten ihmisoikeussopimusten merkitys kasvoi toisen maailmansodan jälkeen. Kansainvälinen oikeus asettaa rajoituksia valtion toiminnalle ja kansalaisten ihmisoikeuksien loukkauksille eikä valtio voi enää absoluuttisen suvereenisuuden varjolla kohdella kansalaisiaan kaltoin.¹⁶ Tämän kehityksen mukaisesti YK:n piirissä laadittiin 1960 ja -70 lukujen vaihteessa perustavaa laatua olevia ihmisoikeussopimuksia. Kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimus on

¹⁰ Palo 2010, s. 23-25.

¹¹ Nuotio 2008, s. 196-197.

¹² Orlin ja Scheinin 2000, s.6.

¹³ Hakapää 2010, s. 169.

¹⁴ Hannikainen 2014, s. 57.

¹⁵ Hakapää 2010, s. 56-57.

¹⁶ Orlin ja Scheinin 2000, s. 1-4.

ns. ensimmäisen sukupolven sopimuksia. Sopimus antaa perinteisten vapauksien suojaaja ja velvoittaa valtiota antamaan tätä suojaaja kansalaisilleen.¹⁷

Ensimmäinen lapsia ja heidän suojeluaan koskeva yleismaailmallinen julistus annettiin silloisen Kansainliiton toimesta vuonna 1924, jolloin hyväksyttiin niin kutsuttu Geneven julistus.¹⁸ Julistuksen luonnosteli Pelastakaa Lapset-järjestön perustaja Eglantyne Jebb. Julistuksessa oli vain viisi kohtaa, mutta ne kattoivat lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen tärkeimmät alueet. Siinä mainittiin lapsen oikeus suojaan, ruokaan ja kehitykseen. Julistuksessa oli myös esitetty lapsen hyväksikäyttämisen kieltä. Julistuksen antamista seuranneena kahtena vuosikymmenenä tapahtui rasismin valtava nousu Euroopassa, mikä johti toisen maailmansodan syttymiseen ja myös Kansainliiton häviämiseen. Toisen maailmansodan aiheuttama katastrofi oli laaja ja se koski niin lapsia kuin aikuisiakin.¹⁹ Sodan jälkeen perustetussa YK:ssa hyväksyttiin uusi laajennettu Geneven julistus vuonna 1959. Julistus oli nyt laajentunut kymmenkohtaiseksi periaateohjelmaksi. Julistuksen periaatteita oli kieltä laittaa pieniä lapsia työhön. Julistus ei ollut velvoittava, mutta sillä oli periaatteellinen ja moraalinen vaikutus.²⁰ 1959 julistus sivusi aiempaa 1924 julistusta täydentäen sitä. Julistukset kiinnittivät huomiota samoihin asioihin, mutta normien kehittyminen oli havaittavissa erityisesti koulutusta ja työtä koskevissa säännöksissä. Julistus (periaate 9) vaatii lasten suojelua kaikelta julmuudelta ja hyväksikäytöltä, myös lapsikaupalta.²¹

1978 puolalaiset tekivät aloitteen esittämällä sopimusluonnoksen lapsen oikeuksien sopimukseksi. Puolalaisten aloite esitettiin YK:n ihmisoikeuksien komissiolle, joka perusti seuraavana vuonna työryhmän valmistelemaan lapsen oikeuksien sopimusta. Ensimmäistä kertaa tässä luonnoksessa nähtiin lapsen oikeudet osana ihmisoikeuksia²². YK:n yleiskokous hyväksyi 20.11.1989 lapsen oikeuksien sopimuksen. Sopimuksesta tuli pian laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus koko maailmassa.²³ Sopimusta oli valmisteltu kymmenen vuotta ennen sen hyväksymistä. Sopimus on eri valtioiden yhteistyön tulos ja siten näkemys siitä, miten lapsen oikeudet tulisi taata ja miten

¹⁷ Eriksson 1988, s.94-96.

¹⁸ HE 296/1990 vp, s. 1.

¹⁹ Ensalaco 2005, s. 10.

²⁰ Justander 1988, s. 254.

²¹ Ensalaco 2005, s. 11-12.

²² Cantwell 2011, s. 37-38.

²³ Doek 2011, s. 99.

oikeuksia tulisi kunnioittaa. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa keskeisenä ajatuksena on lapsen oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisena yksilönä. Aikuisväestöä heikompana ryhmänä ja vajaavaltaisina lapset tarvitsevat kuitenkin erityistä suojelua. Lapsen oikeuksien yleissopimukseen perustuen voidaan lapsille tarjota positiivista erityiskohtelua. Sopimus on sen ratifioineita valtioita sitova asiakirja.²⁴

Järjestäytyntä rikollisuutta vastaan solmittiin Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus vuonna 2000. Sopimus oli laajin siihen mennessä solmittu rajat ylittävää rikollisuutta koskeva sopimus. Sopimuksen tavoitteeksi asetettiin yhteistyön edistäminen järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseksi. Yleissopimuksen taustalla oli Puolan 1996 tekemä aloite. Vuonna 1998 asetettu ad hoc-komitea valmisti YK:n perustaman hallitusten välisen asiantuntijaryhmän laatiman sopimusluonnoksen pohjalta sopimuksen. Sopimus on avoin niin yksittäisille valtioille kuin taloudellisen yhdentymisen järjestöillekin.²⁵ Yleissopimuksella voidaan puuttua järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan, joka on levittänyt laajalti yhteiskunnan eri alueille. Yksi ryhmien toiminnan alue on lasten hyväksikäyttö hyötymistarkoituksessa.

Kansainvälinen työjärjestö (International Labour Organization, ILO) perustettiin ensimmäisen maailmansodan jälkeen vuonna 1919. Järjestön perussääntö sisällytettiin jo Versailles'n rauhansopimukseen. Vuonna 1946 tehdyllä sopimuksella ILO:sta tuli YK:n erityisjärjestö. ILO:n päätöksentekoon voivat osallistua hallitusten lisäksi myös työmarkkinaosapuolet. ILO:n tehtävänä on valmistella, hyväksyä ja valvoa kansainvälisiä työtä koskevia sopimuksia.²⁶ Lapsia ja nuoria koskevia ILO:n sopimuksia on tehty jo vuodesta 1919 lähtien. Ensimmäinen suoraan lapsia koskeva sopimus oli sopimus nro 5, joka koski alinta ikärajaa teollisuustyöhön pääsyyn. Toinen vuonna 1919 solmittu sopimus koski lasten ja nuorten henkilöiden yötyötä teollisuusmaissa (sopimus nro 6).²⁷ Kansainliiton aikana vuonna 1926 oli hyväksytty orjuutta koskeva sopimus, jonka tarkoituksena oli orjakaupan ja pakkotyön poistaminen. Tästä sopimuksesta muodostui kansainvälinen perusnormisto pyrkimyksessä poistaa orjuus. Sopimusta täydennettiin lisäsopimuksella vuonna 1956. Myös ILO:n piirissä

²⁴ Paunio 2001, s. 980-981.

²⁵ HE 32/2003 vp, s.4.

²⁶ Sulkunen 2002, s. 451.

²⁷ Työministeriö 2005, s. 11-14.

oltiin varhain liikkeellä sillä pakollista työtä koskeva sopimus (nro 29) hyväksyttiin vuonna 1930. Tätä sopimusta täydennettiin 1957 sopimuksella (nro 105).²⁸

ILO:n vuonna 1973 pitämässä yleiskokouksessa hyväksyttiin työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää koskeva yleissopimus (yleissopimus nro 138) ja siihen liittyvä suositus (suositus nro 146)²⁹. Yleiskokous katsoi että on laadittava koko aihepiiriä koskeva yleissopimus, jolla pyritään lapsityövoiman käytön täydelliseen lakkauttamiseen asteittain³⁰. Kansainvälisen työjärjestön yleiskokouksessa vuonna 1999 hyväksyttiin lapsityön pahimpien muotojen pikaista poistamista koskeva yleissopimus (yleissopimus nro 182) ja siihen liittyvän suosituksen (suositus nro 190)³¹. Sopimus 138 on lapsityövoimaa koskeva kansainvälinen perussopimus, jota sopimus 182 täydentää³². Nämä kaksi yleissopimusta ovat tärkeimmät sopimukset, joilla pyritään lasten suojelemiseen riistolta työelämässä.

Näiden YK:n piirissä tehtyjen laajasti hyväksytyjen sopimusten lisäksi on alueellisesti tehtyjä lapsen oikeuksia ja lasten suojelua edistäviä sopimuksia. Euroopan neuvoston aloitteesta on laadittu merkittäviä sopimuksia lasten suojelemiseksi hyväksikäytöltä. Eurooppalainen systeemi laajenee, sillä Itä-Euroopasta on Varsovan liiton hajoamisen jälkeen liittynyt uusia jäseniä. Amerikan alueellinen järjestelmä (Organisation of American States, OAS) on tehnyt oman sopimuksensa ihmisoikeuksista 1969, myös Afrikan mailla on oma ihmisoikeus sopimus.³³ Lisäksi Arabiliiton mailla on omia alueellisia sopimuksia.

1.3 Tutkielman tarkoitus ja rajaus

Tässä tutkielmassa perehdyn lasten hyväksikäytön kieltoon kansainvälisissä sopimuksissa. Hyväksikäytön muodoista tutkimuksen kohteeksi olen ottanut lapsikaupan, seksuaalisen hyväksikäytön ja orjuuden. Tarkastelen miten hyväksikäytön

²⁸ Sulkunen 1988, s. 181.

²⁹ HE 113/1974 vp, s. 1-3.

³⁰ HE 113/1974 vp, s. 11.

³¹ HE 170/1999 vp, s. 1.

³² HE 170/1999 vp, s. 2.

³³ Orlin ja Scheinin 2000, s.9-11.

kielto ilmaistaan tärkeimmissä kansainvälisissä sopimuksissa. Pääpaino on Yhdistyneiden kansakuntien sopimuksissa, joilla on suurin kattavuus maailmassa. Yhdistyneiden kansakuntien sopimukseen voivat YK:n jäsenmaat liittyä vapaaehtoisesti ja siten osoittaa ainakin poliittista tahtoa sopimukseen sitoutumiseen. Alueellisista sopimuksista tutustun kunkin alueen tärkeimpiin lapsia koskeviin sopimuksiin. Koska tarkoituksena on perehtyä sopimukseen joihin valtiot voivat liittyä vapaaehtoisesti, olen rajannut pois EU:n direktiivit, jotka ovat liittymissopimuksen mukaan EU:n jäsenvaltioita suoraan velvoittavia säännöksiä. YK:n sopimuksista olen valinnut niitä, joihin Suomi on sitoutunut.

Lasten hyväksikäyttö on tänä päivänäkin vakava ja läsnä oleva ongelma. Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella valittuja sopimuksia siltä kannalta, miten hyväksikäyttö on niissä määritelty ja millaisia keinoja sopimukset antavat hyväksikäytön ehkäisemiseksi. Sopimukset on valittu siis sillä perusteella, että niissä on määräyksiä, joiden tarkoituksena on estää lasten hyväksikäyttöä. Tärkeimpiä ihmisoikeussopimuksia tutkin niiden yleisen vaikuttavuuden tähden ja samalla tarkastellen onko niistä saatavissa ohjausta lasten oikeuksien parantamiseksi. Lasten hyväksikäyttö on globaali ongelma, ja sen ratkaisemiseksi tarvitaan kansainvälistä yhteistyötä, yhteisesti hyväksytyjä periaatteita sekä toiminnan muotoja.

Lasten hyväksikäyttöä ja lapsikaupan muotoja ovat myös elinkauppa ja kaupallinen adoptio. Elinsiirroista on tullut 2000-luvun suuri lääketieteellinen edistysaskel ja siirtoleikkaukset ovat jo rutiinia. Tämä on aiheuttanut suuren puutteen siirtoelimistä ja mahdollistanut rikollisen elinkaupan synnyn. Munuaiskauppa on laittomasta elinkaupasta kukoistavin, sillä se ei vaadi niin suuria lääketieteellisiä taitoja kuin muut elinsiirrot. Elinsiirtojen ympärille on syntynyt ”Terveysturismi” maihin, joissa ei ole tiukkaa sääntelyä elinluovutuksista. Usein luovuttajina ovat heikoimmassa asemassa olevat.³⁴ Kaupalliset adoptiot ovat yksi tapa hyväksikäyttää lapsia. Adoptioprosessin aikana voidaan loukata lasten perusoikeuksia inhimillisen tarkoituksen varjolla. Lapsen ajatellaan saavan paremman elämän rikkaassa maassa kuin hän saisi biologisten vanhempiansa luona ja omassa kulttuuripiirissään. Hyväksikäyttöä tapahtuu erityisesti yksityisissä adoptioissa sekä yhteiskunnan oloja ravistelevissa tilanteissa kuten sotien ja

³⁴ Travaini 2004, s. 226-228.

luonnonkatastrofien aikana. Lasten hankinta kaupalliseen adoptioon tapahtuu mitä moninaisimmilla tavoilla. Vauvoja ja pieniä lapsia kidnapataan toreilla tai lapsenvahtien avulla.³⁵ Eräs lasten hyväksikäytön muoto on lasten käyttö aseellisissa konflikteissa lapsisotilaina ja aseellisten joukkojen seksiorjina ja palvelijoina. Esimerkiksi Pohjois-Ugandassa LRA-sissiliike on parinkymmenen vuoden aikana siepannut yli 20 000 lasta sotilaisiksi ja seksiorjiksi.³⁶ Tutkielman rajallisuuden vuoksi olen jättänyt pois adoptiota, elinkauppaa ja lapsisotilaita koskevat sopimukset ja säännökset.

Lapsikauppaa, lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja lapsiorjuutta tutkin ilman oikeusvertailevaa otetta. Esimerkkeiksi on siksi otettu parhaiten tilannetta kuvaavia tapauksia. Lasten hyväksikäyttöä tapahtuu niin moninaisin tavoin, että tämän tutkielman puitteissa kaikkiin muotoihin on mahdotonta perehtyä.

Rikosoikeus ja rikosprosessioikeus kuuluvat perinteisesti suvereenin valtion oikeuteen säädellä niistä sisäisesti. Tuomitseminen sellaisesta teosta, joka on tapahtunut toisen valtion alueella, on pidetty loukkauksena toisen valtion suvereenisuutta kohtaan. Tarve ehkäistä kansainvälistyvää rikollisuutta on johtanut pyrkimykseen lähentää kansallisia säännöksiä.³⁷

Kansainväliset sopimukset ovat tärkeä keino yritettäessä torjua rajat ylittävää lasten hyväksikäyttöä. Tarkastelen siis eri kansainvälisiä sopimuksia siltä kannalta, miten niissä on yritetty estää lasten hyväksikäyttöä rajat ylittävissä tilanteissa. Aina sopimuksissa ei ole mainittu lapsia erityisryhmänä, vaan lapset on liitetty samaan yhteyteen naisia koskevien kansainvälisten sopimusten kanssa. Kysymykseksi asetin, miten lasten hyväksikäyttö ilmenee, mitä kansainväliset sopimukset sanovat näistä hyväksikäytön muodoista? Lisäksi sivuan sopimusten vaikutusta lasten hyväksikäyttämisen estämisessä.

³⁵ [http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest4e/pdf s. 6-7 Viitattu 12.11.2012](http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest4e/pdf_s_6-7_Viitattu_12.11.2012)

³⁶ Chalke ja Blair 2011, s.69.

³⁷ Kimpimäki 2005a, s. 125-130..

2 LASTEN HYVÄSIKÄYTÖN MUODOT

Opinnäytetyössä lasten hyväksikäytön muodoista tarkastellaan lapsikauppaa osana ihmiskauppaa, lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja lasten tekemää pakollista, orjuuden kaltaista työtä. Lasten hyväksikäyttö on yhtä monimuotoista kuin aikuistenkin hyväksikäyttö. Tiettyjä eroja hyväksikäytön tavoissa on olemassa, mutta pääasiassa käytännöt ovat samanlaisia.

2.1 Lapsikauppa

2.1.1 Ihmiskaupan ja lapsikaupan määrittelyä ja piirteitä

Ihmiskaupalle on ollut vaikea antaa yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Orjakauppaa on vastustettu jo yli 200 vuotta. Tätä nykyaikaista orjakaupan muotoa, ihmiskauppaa, on säännelty aikaisemminkin, mutta ihmiskaupalle ei yritetty antaa yksiselitteistä määritelmää. Vasta vuosien neuvottelujen jälkeen vuonna 2000 hyväksyttiin YK:n järjestäytyneen rikollisuuden vastaiseen yleissopimukseen saatiin ensimmäinen kansainvälisesti hyväksytty ihmiskaupan määritelmä.³⁸ Ihmiskauppaa lähestyttiin aluksi naisten kauppaa koskevana ongelmana. Köyhien maiden köyhiä naisia oli ryhdytty välittämään prostituoiduiksi rikkaisiin teollisuusmaihiin. Pian tuli mukaan naisten kauppaaminen kotiapulaisiksi ja muuhun vähän koulutusta vaativaan työhön. Naiset joutuivat tilanteeseen, jossa työolot muistuttivat pakkotyötä eikä heillä ollut mahdollisuutta irrottautua epäinhimillisistä oloistaan.³⁹Tätä ilmiötä vastustettiin ensimmäisissä ihmiskauppaa koskevissa sopimuksissa. Ihmiskauppa on monimutkainen käsite ja se sisältää laajasti erilaisia hyväksikäyttömuotoja. Ihmisiä kaupataan seksuaalisiin tarkoituksiin⁴⁰, pakkotyöhön, orjuuteen ja aviopuolisoiksi. Ihmisten kaupallista hyväksikäyttöä esiintyy myös elinkaupassa. Käsite tarkoittaa siis ihmisillä

³⁸ Roth 2011, s. 977-978

³⁹ Kimpimäki 1999, s. 1190.

⁴⁰ Viuhko 2009, s.8.

käytävää kauppaa, johon vaaditaan vähintään kolmen osapuolen olemassaolo – kaupan kohde, kaupasta hyötyvä myyjä ja ostaja⁴¹.

Ihmiskauppa on yleisempää kuin yleensä luullaan. Ihmiskauppaan liittyy kaupan kohteeksi joutuneen henkilön hyväksikäyttö useimmiten joko prostituutioon tai pakkotyöhön. Uhriksi joutuneita henkilöitä on usein vaikea tunnistaa eikä heitä siksi saada helposti auttamisjärjestelmään mukaan. Ihmiskaupan uhriksi joutuneet tunnistetaan jonkun muun rikoksen uhriksi, jolloin he jäävät auttamisjärjestelmän ulkopuolelle. Alle 18-vuotias seksikaupan kohde voi joutua paritusrikoksen todistajaksi. Yleisesti Suomeen tulleista ihmiskaupan uhreista 30 prosenttia joutuu seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Orjuuden ja pakkotyön kaltaisiin olosuhteisiin joutuu 40 prosenttia uhreista. Loput epäillyt hyväksikäytön kohteeksi joutuneet sijoittuivat muuten ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.⁴² Vaikka pääosa ihmiskaupan uhreista on aikuisia, on myös pohjoismaissa järjestäytyneessä ihmiskauppa- ja paritustoiminnassa käytetty hyväksi alaikäisiä.⁴³ Tutkimusten mukaan 60 % ulkomailla laittomasti työskentelevistä nuorista naisista, jotka eivät ole seksibisneksen palveluksessa, joutuu seksuaalisen väkivallan ja häirinnän uhreiksi.⁴⁴

Ihmiskaupan uhrit ovat yleensä riippuvaisia rikoksen tekijöistä. Ihmiskauppiat pitävät riippuvuutta yllä uhkailemalla, väkivallalla tai vapautta rajoittamalla.⁴⁵ Ihmiskauppa on erittäin hyvin organisoitu rikollisuuden muoto. Järjestäytyneen rikollisuuden verkostot ovat laajoja ja moniportaisia. Tyypillistä ihmiskaupalle on se, että uhrit eivät voi päättää määränpäättään. Järjestäytynyt verkosto kuljettaa uhrin sinne missä kysyntää ja tarvetta kulloinkin on. Ihmiskaupan koukeroita on vaikea selvittää, sillä usein kauppa on rajat ylittävää, jolloin törmätään erilaisiin rikosoikeudellisiin sääntöihin ja kansainvälisten sopimusten tulkintoihin.⁴⁶ Vaikka ihmiskauppa ei ole mikään uusi ongelma, on siihen tullut viime vuosikymmeninä uusia piirteitä. Suomesta on tullut ihmiskaupan kauttakulku- ja kohdemaana, jonne saapuvat uhrit joutuvat joko pimeille työmarkkinoille tai prostituutioon.⁴⁷

⁴¹ Mahkonen 2003, s.17.

⁴² Ihmiskaupparaportoin kertomus 2011, s.21.

⁴³ Kimpimäki 2009, s.99.

⁴⁴ Glonti 2004, s. 80.

⁴⁵ Hemming 2010, s.16.

⁴⁶ Kimpimäki 1999, s. 1911.

⁴⁷ Nieminen 2006, s.189.

Ihmiskauppiat ovat kekseliäitä värvätessään henkilöitä ihmiskaupan uhreiksi. Uhria lähestyy joku luotettava ja tuttu henkilö. Usein tämä värvääjä on alueelta kotoisin oleva nainen. Toinen tapa on katsastaa mahdollisia uhreja ravintoloissa tai muilla julkisilla paikoilla ja tarjota näille työtä. Tätä tekevät ns. kenttähenkilöt, jotka ovat huumeriippuvaisia tai yleensä nuoria miehiä ja saavat työstä korvausta.⁴⁸ Ihmiskauppiat käyttävät hyvin monenlaisia keinoja houkutellakseen uhreja. Värvärit viettävät aikaa ja kiertelevät eri baareissa ja klubeilla etsien kiinnostuneita ihmisiä. Eri alojen valetoimistot lupaavat työpaikkoja tai opiskelupaikkoja ulkomailla, tai lehdessä voi olla viralliselta näyttävä ilmoitus. Epävirallisten verkostojen käyttäminen on myös yksi keino voittaa uhrien luottamus. Ystävien ja sukulaisten luottamusta käytetään hyväksi ja usein ihmiskauppias on kotoisin samalta alueelta, jolta hän haluaa värvätä uhreja. Valeavioliittokin on keino saada uhri hallintaan. Pieniä lapsia myös ostetaan suoraan huoltajiltaan tai huoltaja hyvää tarkoittaen lähettää lapsen ihmiskauppiaiden mukaan.⁴⁹

Uhrien kuljetus voi olla täysin järjestäytyneen rikollisryhmän organisoimaa. Tällöin kuljetusketju on luotettava ja riskit voidaan minimoida. Toinen tapa on hajottaa ketju pieniin osiin, jolloin kaikki ketjuun osallistuvat eivät edes tiedä olevansa osa rikollisesta toiminnasta. Varmasti ei voi sanoa kuinka moni matkatoimisto järjestää bussikuljetuksia osana organisoitua kuljetusketjua. Joskus rikolliset matkustavat tällaisen kuljetuksen mukana. Välimies voidaan palkata matkalle, jolloin tämä on jatkuvasti yhteydessä sekä uhreihin että organisoijaan. Syntyneitä kustannuksia käytetään kiristyskeinona uhrin pakottamisessa prostituutioon.⁵⁰ Keinoja, joilla ihmiskauppiat saavat uhrinsa kauttakulkumaahan ja kohdemaahan, on useampia. Uhrin voidaan salakuljettaa autoissa, konteissa, junissa, laivoissa tai jalkaisin rajojen yli. Väärennettyjä ja varastettuja asiakirjoja käyttäen voidaan kuljetus järjestää normaalien rajanylityspaikkojen kautta. Aitoja asiakirjoja käytetään valheellisin perustein anottujen viisumien hankintaan. Myös uhrin aitoja asiakirjoja käyttäen saadaan erehdytetyt uhrin rajojen yli.⁵¹ Uhrien määränpäänä ovat yleensä läntiset vauraat teollisuusmaat. Pohjoismaihin suuntautuvan ihmiskaupan uhrien lähtömaana ovat useimmiten Baltian maat ja Venäjän luoteisosat.

⁴⁸ Viuhko 2009, s.47-49.

⁴⁹ Chalke ja Blair 2011, s. 57-61 ja 81.

⁵⁰ Viuhko 2009, s. 61-62

⁵¹ Chalke ja Blair 2011, s.81.

Läntiseen Eurooppaan arvioidaan saapuvaksi vuosittain 5 000 – 40 000 ihmiskaupan nais- ja lapsiuhria Itä-Euroopasta, Balkanilta sekä Afrikasta, Etelä-Aasiasta ja Latinalaisesta Amerikasta.⁵²

Yksi syy ihmiskaupan esiintymiseen on etnisissä eroissa. Toiseus on usein vaikuttimena seksin ostossa eri etniseltä taustalta olevalta henkilöltä.⁵³ Kysynnällä on merkitystä ihmiskaupan yleisyyteen. Määränpäämaissa on kysyntää joustavalle työvoimalle ja eksoottisille seksityöntekijöille. Tämä kysyntä edistää maahanmuuttoa, laitontakin. Ihmiskauppiat vastaavat kysynnän ja tarjonnan epätasapainoon järjestämällä ja myymällä laittomia palveluita ja laittomia maahantuloja työvoimalle. Maahantulijat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa dokumentoimattoman maahan saapumisensa johdosta. Kun Itä-Euroopan maat liittyivät Euroopan unioniin, on unionin sisäisestä ihmiskaupasta tullut vakava ongelma.⁵⁴ Köyhyys ja huonot elinolosuhteet saavat ihmiset turvautumaan maastamuuttoon ja työnhakuun epävirallisten kanavienkin kautta⁵⁵. Myös kansainvälisesti asiaan on kiinnitetty huomiota. Palermon lisäpöytäkirjan art. 9 ja EN ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen artikloiden 6 ja 19 mukaan kysyntä on perustava syy hyväksikäyttöön. Artikloiden mukaan sekä lainsäädännöllisiä että muita keinoja on käytettävä ihmiskaupaan johtavan kysynnän vähentämiseksi.⁵⁶

2.1.2 Lapsikauppa

Ihmiskaupassa rajojen yli kuljetetaan reilut kahdeksansataatuhatta ihmistä vuosittain. Näiden ihmisten joukossa ovat ne seksuaaliseen hyväksikäyttöön myytävät lapset, joita arvellaan myytävän kahden lapsen minuuttivauhtia. Unicefin arvion mukaan vuodessa joutuu 1,2 miljoonaa lasta ihmiskaupan uhriksi, joista osa kaupataan kotimaassaan seksikaupaan ja pakkotyöhön. Ihmiskaupan arvioitu tuotto on 10-12 miljardia dollaria vuodessa ja vain huumekaupan kokonaistuotto ylittää tämän.⁵⁷

⁵² Lehti 2003, s. 9 ja 15.

⁵³ Andersson 2006, s.12.

⁵⁴ Roth 2010, s.5.

⁵⁵ Glonti 2004, s. 70-71.

⁵⁶ Roth 2010, s. 52-53.

⁵⁷ Chalke ja Blair 2011, s.14.

Lapset joutuvat ihmiskauppioiden käsiin monta eri tietä. Esimerkiksi Intianumbaissa katoaa usein lapsia. Lapset joutuvat kidnappausten kohteeksi tai heidät myydään. Heidän tiensä kulkee prostituutioon, pakkotyöhön, adoptioon tai jopa uhrattavaksi. Köyhät, asunnottomat ja usein päihderiippuvaiset vanhemmat myyvät lapsensa pienestä summasta ihmiskauppiaille.⁵⁸ Luonnonkatastrofit jättävät lapsia orvoiksi ja suojattomiksi. Kaakkois-Aasiassa jäi vuonna 2004 tapaninpäivän tsunamin jälkeen kodittomiksi kymmeniä tuhansia lapsia. Katastrofin jälkeen alueella paljastui laajamittaista lasten hyväksikäyttöä. Erityisesti ilman vanhempia jääneitä lapsia pelätään joutuneen lapsikaupan uhreiksi. Eurooppaan toimitetaan lapsia myös Länsi-Afrikasta ja Itä-Euroopasta erilaisiin hyväksikäytön muotoihin.⁵⁹ Yhteiskunnallisten murrosten ja etnisten konfliktien vuoksi kodittomiksi ja ilman huoltajaa jääneet lapset päätyvät asumaan kaduille, jolloin alttius joutua hyväksikäytetyksi kasvaa⁶⁰.

Lapsikaupan erityisongelmia ovat vaikeus päästä käsiksi ja vaikeus edes havaita lapsikauppaa. Lasten kohdalla uhrin oikeuksien turvaaminen olisi erikoisen tärkeää. Alaikäisten turvapaikanhakijoiden määrä on kasvanut Euroopan unionin alueella, mutta heistä vain harva on saanut turvapaikan. Hakijat ovat lähteneet tai lähetetty konfliktialueilta tai he ovat lähteneet muuten hyväksikäyttävästä tai turvattomasta ympäristöstä. Näiden lasten tuki ja tulevaisuuden turvaaminen pyritään toteuttamaan kansainvälisten sopimusten nojalla.⁶¹ Selvää kuvaa ei ole siitä liittyykö ilman huoltajaa saapuvien ja turvapaikkaa hakevien lasten tapauksiin lapsikauppaa. Todennäköisyys lapsikaupan olemassaoloon joissakin näistä tapauksista on kuitenkin suuri.⁶²

Lukas Moodyssonin elokuva ”Lilja forever”⁶³ käytetään usein esimerkkinä niistä taloudellisista vaikeuksista, jotka houkuttelevat nuoria lähtemään epävarmaan tulevaisuuteen. Saapuessaan uuteen maahan, vieraiden ihmisten sinne tuomana, he joutuvat prostituution todellisuuteen. Rikosoikeudessa tämänkaltaisista tapahtumista puhutaan ihmiskauppana. Ihmiskauppa on myös sukupuolittunutta. Se on usein seksuaalista väkivaltaa naisia kohtaan.⁶⁴

⁵⁸ Chalke ja Blair 2011, s. 11-12.

⁵⁹ Nieminen 2006, s. 187.

⁶⁰ Glonti 2004, s.72.

⁶¹ Nieminen 2006, s.215-216.

⁶² Mahkonen 2003, s. 24.

⁶³ Moodysson 2002, DVD.

⁶⁴ Andersson 2006, s.1-2.

Kaupatuksi tullut lapsi on riippuvainen omistajastaan. Vieraassa maassa ja vieraalla kielellä lapsen on vaikea hankkia apua itselleen. Laiton maassaolo ja väärennetyt paperit aiheuttavat pelkoa viranomaisten toimenpiteistä.⁶⁵ Erityisesti lapsen kohdalla on vaikea aina tietää mikä on lapsen suostumuksen laatu. Ihmiskauppasäännösten mukaan lapsen suostumuksella ei ole väliä, vaan säännöstä sovelletaan aina alaikäiseen. Pienet lapset eivät pysty sanoilla ilmaisemaan tuntemuksiaan tai tilaansa, vaikka heille tulisi tilaisuus kertoa tilanteestaan. Kuljettajat saavat helposti peloteltua lapsen myös täysin sanattomaksi. Ihmiskauppatarkoitukseen kuljetettavan lapsen havaitsemiseen tarvittaisiin tähän erikoistuneita henkilöitä. Kiireisellä rajanylityspaikalla eivät viranomaiset ehkä huomaa vain lievästi vastahakoisen lapsen olevan ihmiskaupan uhri.

2.1.3 Ihmiskauppaa vai salakuljetusta

Ihmiskaupan uhrien oikeuksien kannalta on tärkeää, että heitä kohdellaan ihmiskaupan uhreina eikä laittomina maahanmuuttajina. Ihmiskaupan ja ihmisten salakuljetuksen välille pyritään tekemään ero. Ensimmäinen ero on siinä, mihin rikos kohdistuu. Ihmiskaupassa rikos kohdistuu henkilöön eli siihen ihmiseen, joka on joutunut kaupan kohteeksi ja siirretty maasta toiseen. Salakuljetusrikos kohdistuu valtion suvereenisuutta vastaan. Salakuljetuksessa loukataan valtion rajojen rikkomattomuutta kuljettamalla laittomasti henkilö yli rajan ja yleensä ilman maahantuloon oikeuttavia asiakirjoja. Toinen ero liittyy kuljetettavan henkilön suostumuksen laatuun. Ihmiskaupan uhri ei ole suostunut siihen millä tarkoituksella kuljetus tehdään. Salakuljetukseen on taas henkilön täysi suostumus. Kolmanneksi ihmiskaupalle on tyypillistä uhrin jatkuva hyväksikäyttö kun taas salakuljetettu henkilö on määränpäähän saavuttuaan vapaa eikä joudu hyväksikäytettäväksi. Salakuljetus on aina valtion rajat ylittävä teko, mutta ihmiskaupan uhri voi joutua hyväksikäytetyksi myös maan rajojen sisällä.⁶⁶

Ihmiskaupan uhrien henkilöprofiilit eroavat laittomista maahanmuuttajista. Ihmiskaupan uhrit ovat usein naisia ja lapsia sekä iältään nuorempia kuin maahanmuuttajat. He ovat

⁶⁵ Ojala 2000, s.4.

⁶⁶ Roth 2010, s.85-88.

tavallisesti naimattomia ja yksin asuvia eikä heillä ole aiempia kokemuksia ulkomailla oleskelusta. Ihmiskaupan uhrit jättäytyvät helpommin epärehellisten välimiesten armoille ja he ovat usein kotoisin syrjäseuduilta. Usein heillä on alhainen koulutustaso eivätkä he ole tietoisia oikeuksistaan. Ihmiskauppaan houkutellusta työstä välimies saa 2000–5000 dollarin palkkion riippuen tytön iästä ja fyysisistä ominaisuuksista.⁶⁷

Ensisilmäyksellä näyttäisi salakuljetuksen ja ihmiskaupan välillä olevan selvä ero. Aina ei kuitenkaan tekemuotojen erottaminen ole helppoa, sillä tapahtumat sinänsä ovat samankaltaisia. Ihmiskauppa ja salakuljetus myös sisältävät yhteisiä elementtejä. Molemmissa kuljetetaan henkilö rajan yli ja he ovat kuljetuksen aikana täysin riippuvaisia kuljetuksen järjestäjästä. Kuljetuksen järjestäjä voi olla yksittäinen yrittäjä tai osa järjestäytyntä rikollisuutta. Päämäärään päästyään salakuljetettu henkilö saattaa yllättäen huomata joutuvansa hyväksikäytettäväksi kuljetuksesta syntyneen velan vuoksi. Salakuljetukseen voi liittyä väkivaltaa, pakkoa ja hyväksikäyttöä kuten ihmiskauppaankin. Salakuljetuksena alun perin alkanut teko saattaa kääntyä hyväksikäytöksi ja olla silloin verrattavissa ihmiskauppaan. Salakuljetettu henkilö voi olla suojelun tarpeessa. Kun salakuljetettu joutuu orjuuden kaltaiseen tilanteeseen ja pakkotyöhön, ongelmaksi muodostuu oikeussuojan saaminen. Ihmiskaupan kaltaisiin olosuhteisiin joutuneelta voidaan kieltää ihmiskaupan uhrille kuuluva asianomistajan asema ja korvaukset, jos uhri tulkitaan salakuljetetuksi. Jyrkän eron tekeminen salakuljetettavan henkilön ja ihmiskaupan uhrin välillä saattaa johtaa siihen, että henkilön tarvetta apuun ei huomata. Ero näiden kahden muodon välillä pitää yllä sukupuolittunutta stereotypiaa, jonka mukaan mies ei voisi joutua ihmiskaupan uhriksi.⁶⁸

Salakuljetus liittyy läheisesti ihmiskauppaan. Salakuljetukseen liittyy laittoman maahantulon järjestäminen tai kauttakuljettaminen ilman vaadittavia matkustusasiakirjoja tai väärennettyjen asiakirjojen avulla. Koska laitton maahanpyrkiminen on vapaaehtoista, tämä tekee kuljetetusta rikostoverin eikä uhria. Ihmiskaupan ja salakuljetuksen eroa määriteltäessä on katsottu tekijöiden tulolähteitä: salakuljettaja saa tulon ihmisten kuljetuksesta ja ihmiskauppias kontrolloi uhriaan

⁶⁷ Glonti 2004, s.76.

⁶⁸ Roth 2010, s. 88-91.

saadakseen tuloa hänen hyväksikäytöstään.⁶⁹ Ihmissalakuljetuksessa ei salakuljetettavalle anneta samanlaista suojaa, koska hänellä ei lähtökohtaisesti ole vaaraa joutua hyväksikäytetyksi. Tulija voi itse olla rikollinen ja yhteistyössä järjestäytyneen rikollisryhmän kanssa. Toisaalta ihmiskaupan uhrit voivat tulla maahan vapaaehtoisesti, mutta huomaavat saavuttuaan joutuneensa hyväksikäytettäväksi.⁷⁰

Ihmissalakuljetuksesta ja ihmiskaupasta on tullut ratkaisevan tärkeä turvallisuuskysymys. Varsinkin alaikäisten ja nuorten naisten ihmiskaupasta seksuaaliseen hyväksikäyttöön on tullut vakava huolenaihe viime vuosikymmeninä toiminnan raakuuden ja nopean leviämisen vuoksi. Toiminta on kasvamassa ja siitä on tullut koko ajan kansainvälisempää.⁷¹

2.2 Kaupallinen seksuaalinen hyväksikäyttö ja seksiturismi

Lasten kaupallinen seksuaalinen hyväksikäyttö on osa lapsikauppaa. Ilmiön määrittely on vaikeaa, sillä seksuaaliselle hyväksikäytölle ei ole esitetty yksiselitteistä, yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Kirjallisuudessa on esitetty toisistaan eroavia määritelmiä, ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat siihen, mitä pidetään seksuaalisena hyväksikäyttönä. Kaupalliselle seksuaaliselle hyväksikäytölle on tyypillistä sen vastikkeellisuus. Vastike voidaan maksaa lapselle tai kolmannelle henkilölle. Kansainvälisesti kaupallisena hyväksikäyttönä pidetään lapsikauppaa seksuaalisiin tarkoituksiin, prostituutiota ja pornografiaa.⁷²

Lasten hyväksikäyttäjät ovat hyvin vaihtelevaa joukkoa: paikalliset, ulkomaalaiset, sotilastukikohtien henkilöstö, työmatkailijat ja välittäjät, parittajat, baarien ja bordellien pitäjät. Hyväksikäyttöön vaikuttavat kysynnän ja tarjonnan lait. Hyväksikäyttöön vaikuttaa myös paikallinen kulttuuri ja naisten asema siinä. Afrikassa uskomukset ja

⁶⁹ Viuhko 2009, s. 11-12.

⁷⁰ Roth 2010, s. 83.

⁷¹ Oberloher 2004, s.188.

⁷² Ojala 2000, s.2-3.

uskonnolliset traditiot vaikuttavat hyväksikäyttöä edistävästi (tyttöjen myyminen tempeleihin).⁷³

2.2.1 Seksiturismi ja lapsiprostituutio

Seksiturismilla tarkoitetaan maksullisten seksipalvelujen ostamista loma- tai liikematkalla. Maailmanlaajuisesti vain pieni osa lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä liittyy matkailuun. Tietyillä alueilla lapsiin kohdistuva seksimatkailu on merkittävästi yleisempää kuin muualla. Seksiturismi suuntautuu maihin, joissa elintaso on alhainen ja joiden taloudelle turismi on merkittävä tulolähde. Arvioiden mukaan Aasiassa työskentelee satojatuhansia lapsia prostituoituina. Erityisesti Thaimaassa, Sri Lankassa, Filippiineillä, köyhissä Afrikan ja Etelä-Amerikan maissa on lapsiprostituutio tulonlähteenä huomattava. Perinteisten Aasian maiden rinnalle ovat nousseet Itä-Euroopan maat, joissa alaikäisten prostituoitujen määrä on merkittävä.⁷⁴

Turismiin liittyvän lasten seksuaalisen hyväksikäytön laajuuden ymmärtämisen suurin ongelma on valtioiden kyvyttömyys tuottaa luotettavaa tietoa sekä hyväksikäytön määritelmien erot eri valtioissa. Tietyt lasten hyväksikäytön muodot ovat yleisiä lähes kaikissa maissa, mutta alueellisia eroja esiintyy esimerkiksi lasten seksuaalisen hyväksikäytön yleisyydessä. Aasiassa seksuaalinen hyväksikäyttö on erityisen korkealla tasolla.⁷⁵

Seksiturismin kasvu lisää ihmiskaupan kysyntää. Seksituristit ovat usein länsimaisia miehiä, jotka matkustavat kehitysmaihin ja odottavat voivansa ostaa helposti ja halvalla seksiä lapsen kanssa. Seksiturismi on yleistä Kambodzhassa, Thaimaassa, Costa Ricassa, Meksikossa ja Brasiliassa sekä monessa muussa maassa ympäri maailman. Kambodzhassa Poipet ja Svay Pak ovat tunnettuja seksikaupan alueita. Poipet tunnetaan matkaoppaissa vapaan seksikaupan ja uhkapelien vuoksi. Svay Pak on yksi paikoista, joihin seksikauppaan myydyt lapset päätyvät. Kaupungin lukuisat bordellit ovat täynnä

⁷³ Ojala 2000, s.4-5.

⁷⁴ Ojala 2000, s. 7 ja 11.

⁷⁵ Svevo 2001, s. 5-7.

alakouluikäisiä tyttöjä. Alueella tuotetaan myös lapsipornoa.⁷⁶ Svay Pakin kylässä harjoitetaan vähäistä kalastustoimintaa, muuten kylä toimii seksikaupan varassa. Varsinaisen toiminnan verhona on laillisuuden vaikutelman antava kahvila tai baari. Näiden takana toimivat varsinaiset ilotalot. Lasten pakkoprostituutio kukoistaa alueella, koska korruptoituneet poliisit suojelevat tuottavaa liiketoimintaa.⁷⁷

Suomalaiset henkilöt käyttävät hyväkseen lapsiprostituoituja ulkomailla, kun taas vastaava toiminta Suomessa on harvinaisempaa. Lapsiprostituution asiakkaana olevat suomalaiset voidaan saattaa vastuuseen teostaan Suomessa kun kaksoisrangaistavuuden vaatimus poistettiin suomalaisen tekijän tekemältä hyväksikäyttöririkokselta⁷⁸. Taustalla on Euroopan unionin vaatimukset, joissa jäsenvaltioita vaaditaan poistamaan kaksoisrangaistavuus lapsiin kohdistuvilta seksuaalirikoksilta. Ekstraterritoriaalisen toimivallan käyttöön on kannustettu myös Euroopan neuvoston taholta. Suomessa voidaan siis puuttua lapsiseksiturismin harjoittamiseen kohdemaan lainsäädännöstä riippumatta.

Sri Lankassa seksiturismin palvelukseen ja prostituutioon joutuneiden lasten taustoissa on kahta tyypillistä piirrettä. ”Beach boys” ovat 8-15-vuotiaita poikia, jotka toimivat yksin tai jengeissä. Myös majoituspaikkojen omistajilla voi olla oma poikaprostituoitujen joukko töissä. Pojat toimivat rannoilla eivätkä käy enää koulua. Toisen ryhmän muodostavat lapset, jotka ovat käytännössä vankeina ja joita kontrolloi laaja kansainvälinen rinki. Lapsia siirrellään paikasta toiseen tarpeen mukaan. Nämä lapset on houkuteltu erehdyttämällä mukaan prostituutioon ja he ovat usein lähtöisin köyhistä oloista. Sri Lankassa ei esiinny rajat ylittävää lapsikauppaa prostituutiotarkoitukseen, sillä saari on riittävän eristyksissä.⁷⁹ Yhdysvalloissa on löydetty paikkoja, joissa työskenteli 12-14-vuotiaita poikia prostituoituina.⁸⁰

Nykypäivän seksiteollisuuden todellisuutta on, että viidestä kahteentoista vuotiaita tyttöjä marssitetaan asiakkaiden eteen valittaviksi.⁸¹ Lasten raiskaus on eräs lapsiprostituutioon ja seksiturismiin liittyvä ilmiö. Laajasti hyväksytyissä YK:n

⁷⁶ Chalke ja Blair 2011, s. 64-66.

⁷⁷ Haugen 2005, s. 15, 60 ja 104.

⁷⁸ Ojala 2000, s.13.

⁷⁹ Seneviratne 2001, s. 17-18.

⁸⁰ Justander 1988, s.261.

⁸¹ Haugen 2005, s.84.

ihmisoikeussopimuksissa ei ole tähän liittyvää suoraa kieltoa. Asia on ilmaistu julman, epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kieltona (esim. KP-sopimuksen 7 artikla). Rangaistus tulisi hoitua kansallisten lakien pohjalta.⁸² Joissain tapauksissa raiskatuksi tulleen lapsen pitää antaa sellainen kuvitelma asiakkaalle, että raiskaus on ollut jopa toivottavaa. Lapsi on pahoinpidelty kun hän ei ole raiskauksen jälkeen hymyillyt asiakkaalle.⁸³ Alaikäisiä tyttöjä vahingoitetaan usein brutaalisti. Tyttöjen neitsyys on kauppatavaraa, josta maksetaan korkeita hintoja.⁸⁴

Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ikärajan ylittävien nuorten kohdalla kysymykseen tulee erottelu vapaaehtoisen prostituution ja pakkoprostituution välillä. Useimmat kansainväliset sopimukset määrittelevät lapsen alle 18-vuotiaaksi henkilöksi, ja määritelmän todennäköisenä tarkoituksena on suojella tätä nuorempia joutumasta seksikaupan kohteeksi. Kansallisissa säännöksissä seksuaalisen koskemattomuuden suojaikärajat on usein asetettu tätä alhaisemmiksi. Suomessa ja useissa muissakin maissa seksin ostoa alaikäiseltä on kuitenkin kiellettyä.

Vapaaehtoisen prostituution ja pakkoprostituution eron määrittäminen on tärkeä uhrien oikeuksien kannalta. Ihmiskauppa ja pakkoprostituutio on väkivaltaa uhria ja hänen itsemääräämisoikeuttaan vastaan, kun taas vastaavasti aikuisen päätöstä ryhtyä prostituutioon tulisi kunnioittaa. Saksassa ja Hollannissa on dekriminisoitu aikuisen vapaaehtoinen prostituutio. Samalla ihmiskaupan ja alaikäisten hyväksikäytön rangaistuksia on kovennettu ja prostituutio on jaettu pakolliseen ja vapaaehtoiseen tavalliseen ammattiin. Uskotaan, että on helpompi valvoa hyväksikäyttöä, kun prostituutiosta on tehty näkyvää.⁸⁵

Kansallisessa laissa prostituutio kielletään, mutta säännöksissä tarkoitetut seksuaalipalvelut ovat usein jääneet määrittelemättä. Osa palveluista jää kuitenkin laissa tarkoitettujen seksuaalipalvelujen ulkopuolelle ja näiden myynti ja ostot ovat siten laillisia.⁸⁶

⁸² Kimpimäki 2006, s.113.

⁸³ Haugen 2005, s.83-84.

⁸⁴ Chalke ja Blair 2011, s.16.

⁸⁵ Roth 2010, s.28 ja 32.

⁸⁶ Bales 2013, s. 132.

Köyhyys ja poliittiset sekä taloudelliset epävakaudet ovat lisänneet prostituutiota ja bordelleita ja järjestäytyneen rikollisuuden osuutta tähän toimintaan entisten Neuvostotasavaltojen naapurimaissa. Lasten kodittomuus ja laiminlyönti on saattanut lapset murroksen pääasiallisiksi kärsijöiksi. Lapset ovat joutuneet kadulle, jossa he hankkivat elantonsa laittomin keinoin. Huumeiden käyttö ja prostituutio on lisääntynyt katulasten keskuudessa.⁸⁷

Prostituution ja seksiturismin kehitykselle on ollut tyypillistä aina vain nuorempien tyttöjen joutuminen tämän teollisuuden hyväksikäyttämäksi. Läntisessä maailmassa on lapsiprostituution ja lapsipornografian kysyntä lisääntynyt ja näistä on tullut niin tuottavaa liiketoimintaa, että lasten hyväksikäytöstä on tullut kansainvälistä bisnestä.⁸⁸

2.2.2 Seksiteollisuus ja lapsipornografia

Lapset eivät ole seksibisneksessä vapaaehtoisesti, vaan heidät on pakotettu, ryöstetty, myyty tai houkuteltu mukaan. Uudet viestintäteknologiat lisäävät kysyntää.⁸⁹ Lapsipornografialle ei ole laillista määritelmää. Pornografian vastaiset säännökset kattavat kuvien oton, teon ja levittämisen ja säännösten tarkoituksena on lasten suojeleminen seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Tietokoneella tehdyt lasta esittävät kuvat, jotka on saatu aikaan teknisin keinoin liittämällä lapsen kasvokuva toiseen vartaloon ja muuntelemalla vartaloa, ovat myös säännöksissä tarkoitettuja kiellettyjä kuvia. Näiden ns. pseudo-kuvien erottaminen oikeista kuvista on vaikeaa ja keinotekoisetkin kuvat voivat innostaa lapsen tosiasialliseen hyväksikäyttöön ja niillä voidaan houkuttaa lapsia pornografian piiriin. Lapsipornografia on tunnustettu globaaliksi ongelmaksi useiden kansainvälisten toimijoiden taholta.⁹⁰ Tietotekniikan käyttö on mahdollistanut valokuvien ja videonauhojen manipuloinnin niin, että lapsen kasvot voidaan liittää aikuiseen vartaloon ja lapsen vartaloa muokata haluttuun suuntaan. Voidaan myös tallentaa kuvia henkilöistä, jotka eivät oikeasti esiinny tallenteessa. Internetiä käytetään

⁸⁷ Glonti 2004, s. 72-73.

⁸⁸ Kimpimäki 1999, s. 1193-1195.

⁸⁹ Ojala 2000, s.2.

⁹⁰ Akdeniz 2008, s.18-23.

myös kontaktin hakemiseen lapseen.⁹¹ Yhdysvaltojen osuus pornografian tuotannosta on huomattava. Pornografisista sivustoista 89 % on peräisin Yhdysvalloista.⁹²

Katulapset ovat turvattoman asemansa vuoksi erityisessä vaarassa joutua seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. He ovat helppoja uhreja ammattimaiselle rikollisuudelle ja pedofiileille. Seksipalvelujen tarjoaminen tai pornografiaan ryhtyminen voi olla katulapselle ainut keino hankkia elanto.⁹³

Pedofiliaa ei voida pitää pääasiallisena tai ainoana syynä lasten seksuaaliselle hyväksikäytölle. Laajentuvassa globaalissa taloudessa alle 18-vuotiaiden myynti seksibisnekseen on laajaa ja pitkälle kehittyntä kauppaa, joka on yhteydessä niin järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuin lailliseen liiketoimintaan rahanpesun yhteydessä. Seksiteollisuus on turvallisempaa ja tuottavampaa toimintaa kuin huume- ja asekauppa, sekä helpommin hallittavaa ja sen rangaistukset ovat lievemmat. Lapsiseksin myynti perustuvat kysynnän ja tarjonnan lakiin. Kysynnän vähentämiseksi huomio tulisi kiinnittää parittäjiin, välittäjiin ja palvelujen käyttäjiin.⁹⁴

Internetin kautta voidaan kahdella tavalla lähestyä lapsia ja vahingoittaa heitä. Ensinnäkin lapsi voi joutua vahingossa lapsipornografian katselijaksi. Toiseksi lapsen kuvia saattaa joutua internetin kautta levitykseen pornografisessa tarkoituksessa. Lasten suosimien sosiaalisen median niin sanottujen ”chat rooms”-palvelujen kautta lapset voivat joutua hyväksikäytetyksi. Yllättäen lapsen keskustelukumppani onkin hyväksikäyttöön houkutteleva aikuinen. Lapsipornografian levittäminen netin kautta on lisääntyvää ja tuottoisaa. Kuvia pienistä lapsista, heidän raiskauksistaan, kidutuksestaan ja murhistaan, voi ladata internetistä. Netti on tullut nais- ja lapsikaupan välineeksi. Netin kautta saadaan tietoa siitä, mistä lapsiseksiä saa ostaa.⁹⁵

Internetin etuina ovat helppo ja nopea päivitettävyyys, laaja saavutettavuus, edullisuus, kuvien ja videoiden laadun pysyvyys ja anonymiteetin suoja. Katsoja pystyy myös

⁹¹ Ojala 2000, s.8.

⁹² Chalke ja Blair 2011, s. 113.

⁹³ Ojala 2000, s.4.

⁹⁴ Sackstein 2001, s. 36-37.

⁹⁵ Calcetas-Santos 2001a, s. 57-58.

interaktiivisesti osallistumaan reaaliajassa tapahtumaan netin välityksellä, mikä on lisännyt lapsipornografian määrää.⁹⁶

Lapsipornografian kysyntää ylläpitää esimerkiksi japanilaisten miesten mieltymys koulutytömmäisesti pukeutuneiden prostituoitujen palveluihin. Sarjakuvat seksistä koulutytöjen kanssa ovat tulleet joillekin lähes pakkomielleeksi Japanissa. Kansainvälisissä sopimuksissa pyrkimyksenä on ollut kieltää lapsipornografisten sarjakuvien levittäminen, mutta sarjakuvien kieltäminen on jätetty valtion harkinnan varaan.⁹⁷

2.3 Lapsityö, orjuus ja pakkotyö

2.3.1 Käsitys lapsityöstä

Orjien hinnoista on tietoja jo 2000 eKr. olevalta ajalta. Aikaisemmin orjan hinta oli niin suuri, että se oli orjanomistajalle suuri investointi. Tämän päivän orjuuden piirteitä on orjien halpa hinta. Orjan omistaminen ei vaadi suuria investointeja, orjan tuotto on suuri ja orja on uudelleen myytävissä. Väestön määrä on noussut eksponentiaalisesti 1900-luvun alusta lähtien ja samalla orjan hinta on laskenut jyrkästi.⁹⁸ Kirjassaan ”Orja” Mende Nazer kertoo kuinka hänen kotikyläänsä hyökättiin yllättäen ja seuranneessa sekasorrossa hänet kaapattiin mukaan.⁹⁹ Orjakauppiat toivat viikoittain uusia lapsia orjiksi myytäviksi. Lapsilla teetettiin työtä sillä aikaa kun heidän ostajiaan odotettiin. Ostajat kävivät katsomassa lapsia, ja lapselle vain ilmoitettiin että hän lähtee uuteen paikkaan.¹⁰⁰

Lapsityö on ollut ensimmäisiä tärkeitä aiheita, joihin kansainvälinen yhteisö on kiinnittänyt huomiota. Jo 1919 Kansainvälisen työjärjestön vähimmäisikää koskevassa sopimuksessa kiinnitettiin huomiota lapsityövoiman käyttöön. Lapsityöläiset olivat lähinnä hyväntekeväisyyden ja humanitaarisen huolen kohteita, mutta heillä ei ollut

⁹⁶ Calcetas-Santos 2001a, s. 58-59.

⁹⁷ Bales 2013, s. 139.

⁹⁸ Bales 2013, s. 25.

⁹⁹ Nazer 2005, s. 9-13.

¹⁰⁰ Nazer 2005, s. 119-130.

laillisia oikeuksia. Lapsen oikeuksien sopimuksessa (artikla 32) erityisesti veloitetaan sopimukseen sitoutuneita valtioita suojelemaan lapsia taloudelliselta hyväksikäytöltä. Lapsityövoiman käyttö vaarantaa sopimuksessa taattuja muita oikeuksia kuten oikeutta koulutukseen, lepoon ja korkeimpaan mahdolliseen terveyden hoitoon.¹⁰¹

Britanniassa 1830-luvulla esitettiin aikakautenaan kumouksellinen ajatus lapsen oikeudesta olla tekemättä työtä. Valtio ja lasten vanhemmat olivat siihen asti etsineet mahdollisuuksia työllistää lapset. Lapsityövoimalle oli tullut tarvetta teollistumisen aikakauden alussa kun kutomateollisuus mekaanistui. Kutomateollisuuden lisäksi lapsityövoimaa käytettiin kaivoksissa ja saviteollisuudessa. Lapsuus alettiin nähdä romanttisemmassa valossa leikin ja huolenpidon aikana 1830- ja 1840-luvuilla. Tuon ajan käsityksen mukaan vanhempien tuli tarjota lapselle turvaa ja huolenpitoa, jos vanhemmat eivät tähän pystyneet köyhyyden vuoksi, oli valtion otettava lapset huostaansa. Työhön pääsemiseen otettiin käyttöön minimi-iat. Monet lapset vastustivat työhön pääsyyn rajoituksia ja koulunkäynnin pakollisuutta.¹⁰²

Kun lapsi viedään yli kansainvälisen rajan, hänen asemansa tulee erityisen haavoittuvaksi. Lapsen lähiomaiset eivät voi suojella lasta, ja pysyäkseen hengissä lapsi tulee riippuvaiseksi lapsikauppaa käyvistä välittäjistä. Tuleva työnantaja voi kohdella näkymätöntä työtä tekevää lasta miten tahtoo. Esimerkiksi kahdeksasta neljääntoista vuotiaita lapsipalvelijoita kuljetetaan rajan yli epäasiallisissa oloissa Länsi- ja Keski-Afrikassa syrjäiseltä maaseudulta aina Lähi-itään ja Eurooppaan asti. Välitystä hoitavat useat välikädet, ja ammattimaiset välittäjät pyörittävät kansainvälistä salaista välitysverkostoa.¹⁰³

Lapsityön määritelmä kattaa suuresti vaihtelevan määrän erilaisia töitä hyvinkin erilaisissa olosuhteissa. Toisaalta lapsen tekemä työ voi edistää tietoja, taitoja ja sosiaalista kehittymistä ja toisaalta taas se voi olla haitallista, vaarallista ja tuhoisaa lapselle. Unicefin esittämän määritelmän mukaan hyväksikäyttävä ja haitallinen työ on:

- varhaisessa iässä kokoaikaista, liian monta tuntia kestäväää
- sisältää fyysistä, sosiaalista ja henkistä stressiä

¹⁰¹ Unicef 1997, s. 17-18.

¹⁰² Cunningham 2001, s.14-16.

¹⁰³ <http://www.unicef-irg.org/publications/pdf/digest5e/pdf>, s. 5.

- työskentelyä ja elämistä kadulla huonoissa oloissa
- siitä saa riittämätöntä palkkaa
- liikaa vastuuta sisältävää
- estää koulutuksen hankkimisen
- työtä, joka heikentää lapsen omanarvontuntoa ja itsekunnioitusta, kuten orjuus tai pakollinen työ ja seksuaalinen hyväksikäyttö
- työtä, joka estää lapsen täyden kehityksen

Työn vaikutus lapsen kehitykseen on määräävä tekijä määriteltäessä sitä onko työ haitallista.¹⁰⁴

2.3.2 Lapsityön eri muodot

Teollistuneissa maissa lasten tekemää työtä pidetään taskurahojen ansaitsemiseen liittyvänä ja kuvitellaan, että lapsityön haitallisimmista muodoista on päästy tyystin eroon. Vahingollisia lapsityön muotoja on myös löydettävissä kaikkein rikkaimmissa ja teollistuneimmissa maissa. Tavallisimmin hyväksikäytetyt lapset ovat lähtöisin etnisten vähemmistöjen tai maahanmuuttajien keskuudesta. Tosiasia on, että suurimmat lapsityöluvut löytyvät köyhimmistä yhteiskunnista ja kun lapsi tekee haitallista työtä, joku hyötyy tästä työstä. Vientiteollisuus on näkyvin lapsityövoimaa käyttävä sektori, mutta suurin osa (yli 95 %) työskentelee muilla aloilla. Lapsityövoiman käytön loppumiseen ei siten voida paljoakaan vaikuttaa erilaisilla boikoteilla vaan tarvitaan kansallisia ohjelmia ainakin lapsityön haitallisten muotojen poistamiseksi.¹⁰⁵

Lasten tekemän työn juuret ovat hyvin syvällä. Teollistumisen alkuvaiheessa Euroopassa oli yleistä pitää lapsia teollisuustyössä. Nykypäivänä ilmiön perustana ovat köyhän kansanosan hyväksikäyttö ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Köyhät perheet tarvitsevat lapsen panosta tullakseen toimeen. Vanhemmat ovat alityöllistettyjä, koska työnantajat ovat valmiita käyttämään halvempaa lapsityövoimaa. Lapset eivät ole järjestäytyneitä eivätkä väitä vastaan työnantajille. Syynä pidetään myös sopivan

¹⁰⁴ Unicef 1997, s. 24.

¹⁰⁵ Unicef 1997, s.19-21.

koulutuksen puutetta, perinteisiä odotuksia ja sosiaalisia malleja sekä etnisten vähemmistöjen huonoa asemaa.¹⁰⁶

Yksi laajimmalle levinnyt lapsityön muoto on kotitaloustyö. Kotitaloustyö on suureksi osaksi piilossa ja epävirallisella työmarkkinoiden alueella tapahtuvaa, ja siksi tarkkoja määriä kotitaloustyötä tekevistä lapsista on vaikea saada ja lapsia on vaikea suojella.¹⁰⁷ Syynä lapsityön lisääntymiseen on parempiosaisten naisten lisääntynyt osallistuminen työhön kodin ulkopuolella. Kotitaloustyötä tekevistä lapsista 90 % on tyttöjä. Työ sisältää monia riskejä, kuten epäasiallisia elinoloja (nukkuminen lattialla), huonoa ravintoa (tähteet tai pelkkä leipä), pahoinpitelyä, henkistä ja seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä. Lapsipalvelijoiden oletetaan olevan jatkuvasti isäntäperheen käytettävissä. Lapsia on helpompi hallita kuin aikuisia ja heille voi maksaa vähemmän tai ei ollenkaan palkkaa. Nämä lapset kärsivät monista sairauksista ja ovat muita ikäisiään lyhyempiä ja kevyempiä ja heillä on myös puutteita henkisen kehityksen ja terveyden puolella.¹⁰⁸

Orjuuden kaltaisella kotitaloustyöllä on piirteitä, jotka erottavat sen muusta pakollisesta työstä. Työ on vähiten arvostettua ja sitä säännellään erittäin vähän. Työtä tekevät lapset asuvat työpaikallaan ja ovat ympärivuorokautisen kontrollin alaisia ilman kosketusta ympäröivään maailmaan tai ikätovereihin. Yleensä lapset ovat nuoria, jopa viisivuotiaita, joutuessaan palvelukseen eivätkä he saa palkkaa tai palkan saa haltuunsa joku toinen. Eristetty lapsi on alttiina monenlaiselle hyväksikäytölle aina seksuaalisesta hyväksikäytöstä fyysiseen ja henkiseen pahoinpitelyyn.¹⁰⁹ Kotitaloustyö on vähän arvostettua osittain siksi, että sitä tekevät pääasiassa tytöt ja naiset. Kulttuuriset syyt vaikuttavat myös lasten käyttöön kotitaloustyössä. Lasten asumista ja työskentelyä isäntäperheessä ei nähdä varsinaisena työnä, vaan lapsen koulutuksena ja hyvänä tekona.¹¹⁰

Lasten tekemä pakollinen kotitaloustyö selvästi vaikuttaa lapsen mahdollisuuteen kehittyä parhaalla mahdollisella tavalla. Huonot elinolosuhteet ja huono ravinto

¹⁰⁶ Unicef 1997, s. 27-32.

¹⁰⁷ <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest5e/pdf>, s. 2-3.

¹⁰⁸ Unicef 1997, s. 30 -34.

¹⁰⁹ <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest5e/pdf>, s. 4.

¹¹⁰ <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest5e/pdf>, s.2-4.

haittaavat fyysistä kehitystä. Eristäminen sukulaisista, ikätovereista ja yleensäkin ulkomaailmasta estää sosiaalisten taitojen ja henkisten voimavarojen kehittymistä. Lasten lapsuus leikkeineen jää kokematta. Lasten pakollinen kotitaloustyö rikkoo selvästi lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaa 32 ja ILO:n sopimuksia 138 ja 182 ¹¹¹.

Teollisessa työssä lapset toimivat esimerkiksi lasinsulattamoissa, joissa sulatusuunien lämpötila on 1500 °C. Työolot ovat usein huonot, eikä työturvallisuuteen ole kiinnitetty huomiota. Ympäri maailmaa lapset työskentelevät haitallisissa ympäristöissä kuten lasitehtaassa Intiassa, Napolilaisessa nahkatehtaassa tai Norsunluurannikon timantti- ja kultakaivoksissa. Terveyshaittoja syntyy esimerkiksi hengitetystä hiilipölystä kaivoksessa ja silikaattipölystä posliinitehtaassa.¹¹²

Lapset ovat osoittautuneet käyttökelpoiseksi työvoimaksi eri viljelmillä¹¹³. Lapsia on orjatyössä maataloudessa aina sokeriruokoviljelmiltä kaakaoplantaaseille. Esimerkiksi kaakaon tuotantoketju on läpinäkymätön. Ostaja ei näe tuotteen ja orjatyön välistä yhteyttä ostaessaan suklaalevyn. Suklaalevyn tuotantoketju voi alkaa maanviljelijästä Afrikassa, kulkeutua raaka-aineen ostajan ja välittäjän kautta tukkukauppaan ja siitä suklaan valmistajalle. Vähittäiskauppa ja ostaja ovat ketjun viimeisimpänä. Länsiafrikkalainen Norsunluurannikko on maailman suurin kaakaon tuottaja ja noin 40 % maailman kaakaosta on sieltä peräisin. Useimmat 600 000 tilasta ovat pieniä perheitä. Näille pientiloille ostetaan lapsia naapurimaista työvoimaksi. Lapset ovat lähtöisin muiden muassa Malista ja Burkina Fasosta. Plantaaseilla lapset pakotetaan kantamaan liian painavia taakkoja, käyttämään painavia veitsiä ja he altistuvat vaarallisille tuholaismyrkyille. Lapset eivät saa kouluopetusta ja ovat aliravittuja. Noin 284 000 lasta työskentelee kaakaoviljelmillä. Useat ovat noin kymmenvuotiaita. Osa lapsista on kidnapattu ja osan ovat vanhemmat tai sukulaiset lähettäneet tai myyneet ihmiskauppiaille.¹¹⁴

Muilla teollisuuden aloilla käytetään lapsityövoimaa myös. Intian puuvillateollisuudessa on käytetty lapsityövoimaa, ja erityisesti vaarassa ovat tytöt. Tyttöjä pidetään helposti korvattavana työvoimana. Työssään tytöt altistuvat myrkyille ja heidän työpäivänsä ovat

¹¹¹ <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/digest5e/pdf>, s. 6-13.

¹¹² Unicef 1997, s.35 - 40.

¹¹³ Justander 1988, s.261.

¹¹⁴ Chalke ja Blair 2011, s.127-137.

yli yhdeksäntuntisia. Käsinkudotut matot ovat suuri vientiartikkeli Intiassa ja Etelä-Aasian. Teollisuudenhaara käyttää paljon lapsityövoimaa. Kutomapajoissa työskentelevät lapset kärsivät näkökyvyn heikkenemisestä ja epämuodostumista, jotka aiheutuvat kutomossa staattisessa asennossa istumisesta, ja villapölyn aiheuttamista hengitystiesairauksista.¹¹⁵

Intiassa on todennäköisesti orjia eniten maailmassa. Uttar Pradeshin osavaltion kutomoissa on lapsiorjia keunoissa olosuhteissa teljettyinä pieniin työvajoihin, joissa villapöly, huono valaistus ja lasten huono kohtelu aiheuttavat vakavia vammoja lapsille.¹¹⁶ Lapsia ostetaan hikipajoihin 500 rupialla heidän vanhemmiltaan. Monesti vanhemmat kuvittelevat lapsen pääsevän oppisopimuskoulutukseen, mutta lapsi joutuukin orjatyöhön. Intiassa lapset kaivelevat myös roskapöntöistä tavaroita myytäväksi ja jo alle kouluikäiset hankkivat näin toimeentuloa perheelle.¹¹⁷

Piilotetun kotitaloustyön vastapainona lapset voivat työskennellä mahdollisimman näkyvällä paikalla eli kadulla. Kadulla työskentelevät lapset ovat levittäytyneet joka paikkaan ja jakavat tilan aikuisten kanssa. Kaduilla työskentely on vaarallista usein vaarantaen lapsen terveyden ja hengen. Organisoitun rikollisuuden murhaamia lapsia on löytynyt.

Lasten tekemän työn määrän selvittämisessä on ongelmia sekä kansainvälisellä tasolla että kansallisella tasolla. Arviot lapsityön määrästä vaihtelevat tutkimusmenetelmistä riippuen. ILO:n arvio on että maailmanlaajuisesti noin 250 miljoonaa 5-14-vuotiasta lasta tekee työtä. Osa työstä on haitalliseksi määriteltyä työtä.¹¹⁸

Kysynnän ja tarjonnan laki vaikuttaa lapsityövoiman käyttöön. Globaalisti on tarvetta halvalla työvoimalle. Lapsille maksettava palkka on alhaisempi kuin aikuiselle samasta työstä maksettava palkka. Lapset eivät myöskään osaa pitää puoliaan huonoja oloja vastaan ja ovat siksi helpommin hallittavia kuin aikuiset.

¹¹⁵ Chalke ja Blair 2011, s. 144-150.

¹¹⁶ Bales 2013, s. 47-48.

¹¹⁷ Bose 2011, s. 22-27.

¹¹⁸ Lieten ja White 2001, s.4.

3 KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Yhdistyneiden kansakuntien piirissä tehdyillä yleissopimuksilla on huomattava merkitys lasten hyväksikäytön estämisessä, koska sopimuksiin voivat liittyä kaikki YK:n jäsenvaltiot. Laajasti ratifioidut sopimukset mahdollistavat yhteisen toimintamallin luomisen sopimuksen osapuolten välille pyrittäessä estämään lapsiin kohdistuvia rikoksia.

3.1 Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeussopimukset

Yhdistyneillä kansakunnilla on keskeinen osa ihmisoikeuksien edistämisessä. Ennen YK:n perustamista vuonna 1945 sen edeltäjällä Kansainliitolla oli pyrkimys sopimuksilla edistää eri väestöryhmien oikeuksia. Kansainliiton sopimukset olivat samoilla linjoilla myöhempien ihmisoikeussopimusten kanssa. YK:n merkitys kansainvälisessä oikeudessa perustuu peruskirjan säännöksiin, joissa jäsenvaltiot sitoutuvat ristiriitatilanteessa antamaan etusijan peruskirjan määräyksille. Yhdistyneiden kansakuntien keskeiset ihmisoikeusasiakirjat sisältävät erityisesti lapsityöhön liittyviä määräyksiä. Ihmisoikeudet ovat yksityisille ihmisille ja ihmisryhmille turvattuja oikeuksia, jotka ihmisoikeussopimuksiin liittyneiden valtioiden tulee taata¹¹⁹.

3.1.1 Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (Universal Declaration of Human Rights) hyväksyttiin yleiskokouksen päätöslauselmalla joulukuussa 1948. Toisen maailmansodan jälkimainingeissa oli kiinnostus herännyt ihmisoikeuksien turvaamiseen maailmanlaajuisesti. Ensimmäisessä yleiskokouksessa vuonna 1946 ehdotettiin jo ihmisoikeuksien julistuksen antamista.¹²⁰ Julistus ei ole varsinainen valtiosopimus eikä siten laillisesti sitova, mutta valtiot tunnustavat julistuksen osaksi tavanomaista kansainvälistä oikeutta ja siksi valtioita velvoittavaksi. Ihmisoikeuksien

¹¹⁹ Lehtimaja 1995, s. 183.

¹²⁰ Scheinin 2002, s.15.

yleismaailmallinen julistus on perustana muille kansainvälisille ihmisoikeussopimuksille ja julistuksen periaatteet ovat laajasti hyväksytyjä.¹²¹

Toisen maailmansodan vaikutukset näkyvät julistuksen johdannossa, missä mainitaan tapahtuneet ”ihmisoikeuksien väheksymiset ja raakalaisteot” sekä painotetaan kaikkien luonnollisen arvon ja oikeuksien tunnustamista että ihmisoikeuksien turvaamista oikeusjärjestyksellä.¹²² Julistuksessa on 30 artiklaa, mutta varsinaisesti lapsiin kohdistuvia vakavia loukkauksia ei mainita näissä artikloissa. Artiklassa 4 kielletään orjuus ja orjakauppa kaikissa muodoissaan. Vaikka lapsia ei erikseen mainita omana ryhmänään, julistuksen artikloissa taatut oikeudet koskevat myös heitä, sillä 2 artiklan ensimmäisessä lauseessa oikeuden kaikkiin julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin sanotaan olevan jokaisella. Neljännen artiklan julistuksesta huolimatta ihmiskauppa on koko ajan kasvava kansainvälisen rikollisuuden muoto. Ihmiskauppaan liittyy usein uhrin orjuuttaminen.¹²³ Epäinhimillinen ja alentava kohtelu kielletään artiklassa 5 ja oikeus vapauteen ja elämään taataan artiklassa 3. Julistuksen pohjalta on annettu kaksi sitovaa yleissopimusta, joihin valtiot ovat voineet liittyä.

3.1.2 Kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet

Vuonna 1966 Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa hyväksyttiin Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus). Sopimus tuli kansainvälisesti voimaan maaliskuussa 1976. Sopimus sisältää useita ihmisoikeuksien kannalta tärkeitä kohtia. Sopimuksella on yhteys ihmisoikeuksien julistukseen ja tästä yhteydestä mainitaan sopimuksen johdannossa.¹²⁴ Sopimuksen valmistelutyö kesti kaksi vuosikymmentä. Itse sopimus hyväksyttiin yksimielisesti ja se kattaa perinteiset ihmisoikeudet.¹²⁵

KP-sopimuksen toisen artiklan ensimmäisessä kohdassa sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan kaikille alueellaan oleville sopimuksessa kirjatut oikeudet. Valtiot

¹²¹ Nieminen 1988, s.19-23.

¹²² <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LandID=fin>, viitattu 15.1.2013.

¹²³ Chalke ja Blair 2011, s.10-12.

¹²⁴ SopS 7-8/1976, johdanto.

¹²⁵ Erikson 1988, s.94.

sitoutetaan myös lainsäädäntötoimiin ja järjestämään tehokkaat oikeuskeinot oikeuksien takaamiseksi. Valtioiden perustuslaeissa on turvattu periaatteessa samoja oikeuksia kuin kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Sopimus antaa minimirajat, jotka valtiot pyrkivät saavuttamaan omilla perusoikeussäännöksissään.¹²⁶

Artiklan 4 toisessa kohdassa kielletään rajoitusten teko tiettyihin artikloihin. Lasten hyväksikäytön kannalta tärkeät artikkelit 7 ja 8 kuuluvat näihin säännöksiin. Artiklassa 7 on kielletty epäinhimillinen ja halventava kohtelu. Kiellon voi ajatella suojaavan lapsia joutumasta lapsikaupan ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Artiklaan voidaan vedota kun lapsia yritetään suojella hyväksikäytön aiheuttamilta fyysisiltä ja henkisiltä vammoilta. Artiklaan voidaan vedota kun kansallisesti säädetään hyväksikäyttöä rangaistavaksi teoksi. Kaikenlaisen orjuuden ja pakkotyön kieltö on artiklassa 8. Artiklan 8 1 kohdan kieltö kattaa kaikki lapsikaupan ja lapsityön hyväksikäytön muodot¹²⁷. Näihin kumpaankaan artiklaan ei saa tehdä rajoituksia (4 art. 2-kohta).

Artiklassa 24 jokaiselle lapselle taataan oikeus suojeluun alaikäisyyden perusteella. Mitään henkilöstä johtuvaa syrjintää ei saa tehdä. Perheen, yhteiskunnan ja valtion on annettava artiklassa tarkoitettua suojelua lapselle. Yleissopimuksen artikkelit 6-27 koskevat rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden alaa. Aineellisen rikosoikeuteen luetaan artikla 7, jossa kuvatut teot on sopimuksen mukaan kriminalisoitava. Ne ovat Suomessa tulleet lain tasoisina säännöksinä voimaan. Muut artikkelit ovat asetuksella voimassa. Tämä ero johtuu suomalaisesta dualistisesta sopimusten voimaansaattamisesta¹²⁸.

Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimukseen liittyvä valinnainen pöytäkirja (SopS 7-8/1976) antaa yksilölle oikeuden tehdä valituksen yleissopimuksen alaan kuuluvan oikeuden rikkomisesta. Ihmisoikeuskomitea tutkii valituksen. Ilmoitus tehdään kirjallisena (art.2) eikä nimettömiä (art.3) tai väärinkäyttötarkoituksessa lähetettyjä valituksia tutkita. Ilmoitus ei saa myöskään olla ristiriidassa yleissopimuksen määräysten kanssa. Valitus on mahdollista tehdä kun

¹²⁶ Nieminen 2006, s. 134.

¹²⁷ Roth 2010, s.122.

¹²⁸ Träskman 1988, s.123-126.

kaikki valtion valitustiet on käytetty. Valituksen kohteeksi joutunut valtio on velvollinen antamaan komitealle selvityksen asiasta.

3.1.3 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva yleissopimus (TSS-sopimus hyväksyttiin vuonna 1966) velvoittaa valtion luomaan järjestelmät, joilla voidaan toteuttaa sopimuksessa tarkoitetut oikeudet kaikille yhtäläisesti.¹²⁹ TSS-sopimuksen päämääränä on turvata ja kehittää taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia niin, että kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet turvattuun työelämään, sosiaaliturvaan ja koulutukseen. TSS-sopimus tähtää yhteiskunnassa vähempiosaisten olojen parantamiseen. Niinpä sopimus turvaa positiivisia oikeuksia ja velvoittaa valtion toimimaan näiden oikeuksien turvaamisen puolesta. TSS-sopimuksen takaamien oikeuksien toteuttamisen esteenä on yleensä valtion heikko taloudellinen tilanne. Moni köyhä kehitysmää kamppailee aivan perusongelmien kuten nälän torjumiseksi.¹³⁰ Hallituksen esityksessä sopimusta luonnehditaan ohjelmalliseksi ja sen velvoitteisiin voidaan pyrkiä asteittain¹³¹. TSS-oikeuksien puute johtaa useimmiten juuri niihin tilanteisiin, joiden seurauksena ihmiset joutuvat hyväksikäytön uhreiksi. Köyhyys, yhteiskunnan sosiaalisen verkoston heikkous ja huono koulutus altistavat lapsia hyväksikäytölle.

Sopimuksen artikloissa 6 ja 7 vahvistetaan oikeus työhön, jonka henkilö voi vapaasti valita ja hyväksyä sekä oikeuden nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista. Artikloilla voidaan suojella lapsia joutumasta orjuuden kaltaiseen pakolliseen työhön ja seksityöhön. Nämä lapsityön muodot eivät ole milloinkaan vapaasti valittuja eivätkä työoloiltaan terveellisiä ja turvallisia (7 art. b kohta).

Sopimuksen 10 artiklan 3 kohta on lasten suojelun kannalta tärkeä. Artiklassa on määräyksiä perheille annettavasta suojasta. Kohta 3 koskee lasten ja nuorten henkilöiden erityisen suojelun ja avun tarvetta, sekä toimenpiteitä näiden tarpeiden turvaamiseksi. Kohdassa mainitaan erityisesti suojelu taloudelliselta ja sosiaaliselta

¹²⁹ SopS 6/1976, johdanto.

¹³⁰ Karapuu 1988, s.73-75.

¹³¹ HE 42/1974, s.1.

hyväksikäytöltä. Lailla rangaistavaksi vaaditaan lasten ja nuorten pitämistä työssä, joka on hengenvaarallista tai haittaa normaalia kehitystä. Rikollisella toiminnalla lapsia hyväksikäyttäen hankittu taloudellinen hyöty on pääasiassa saatu teettämällä lapsilla työtä, joka on vähintään haitallista kehitykselle. Valtioiden on vahvistettava alaikäraja sallitulle työhön ottamiselle (art. 10 3 kohta). Artiklassa 13 taataan kaikille oikeus koulutukseen, mikä myös on lapsia suojaava tekijä.

Tässä yleissopimuksessa veloitetaan sopimusvaltiota ja sen orgaaneja järjestämään olot niin, etteivät lapset ole vaarassa joutua taloudellisesti hyväksikäytetyiksi. Kansainvälisen rikollisen toiminnan uhreiksi joutuvat lapset ovat usein lähtöisin kehittyvistä maista. Näillä mailla on ongelmia lapsia suojaavien TSS-oikeuksien takaamisessa puutteellisten resurssien vuoksi. Vastaanottavien kehittyneiden maiden tulisi taata se, etteivät lapset joudu sen alueella vahingollisiin työoloihin ja orjatyöhön, ja etteivät työhönoton ikärajat alitu.

TSS-sopimukseen ei sisällynyt KP-sopimuksen tavoin valmiiksi liitettyä pöytäkirjaa valitusmahdollisuudesta. Valinnainen pöytäkirja tehtiin joulukuussa 2008 New Yorkissa. TSS-sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan tavoitteena on vahvistaa yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia. Pöytäkirjalla perustetaan yksilövalitusjärjestelmä. Yksilövalitusjärjestelmä antaa TSS-komitealle toimivallan käsitellä yksityisten henkilöiden ja ryhmien tekemiä valituksia.¹³²

Pöytäkirjan artiklassa 1 annetaan komitealle toimivalta ottaa vastaan ja käsitellä valituksia. Komitea ei ota vastaan muita kuin sopimusvaltioita koskevia valituksia. Valtion on siten oltava osapuolena sekä yleissopimuksessa että valinnaisessa pöytäkirjassa.

Toisessa artiklassa on määritelty se, kenellä on oikeus tehdä valitus. Valituksen voivat tehdä sopimusvaltion lainkäyttövaltaan kuuluvat yksityishenkilöt ja ryhmät. Valituksen voi tehdä toisten puolesta pääasiassa näiden suostumuksella. Toisen puolesta valittava voi perustellusti toimia myös ilman suostumusta. Valituksen voi siis tehdä henkilö, joka

¹³² HE 74/2012 vp, s. 1-6.

katsoo että hänen oikeuksiaan on loukattu. Jos valitus tehdään toisen puolesta, TSS-komitea päättää ottaako se toisen puolesta tehdyn valituksen tutkittavaksi.¹³³

Komitea rajoittaa tutkittavaksi otettavia valituksia. Kaikki kansalliset oikeussuojakeinot on ensin käytettävä (art. 3). Kansallisten oikeussuojakeinojen käyttämisestä loppuun saa olla aikaa vain vuosi kun valitus on jätettävä. Valitus ei saa olla perusteeton, valitusoikeutta ei saa käyttää väärin eikä valittaa saa nimettömänä. Valittajalle on pitänyt aiheutua selvää haittaa TSS-sopimuksessa taattujen oikeuksien rikkomisesta (art. 4). Yksilön lisäksi valtiolla on oikeus tehdä valitus toisesta valtiosta, jos tämä toinen valtio ei täytä yleissopimuksen velvoitteita (art. 10). TSS-komitealla on mahdollisuus suorittaa tutkintaa valtion alueella, jos sopimusvaltio on rikkonut TSS-sopimuksen määräyksiä. Tutkinta tehdään tämän sopimusvaltion suostumuksella (art. 11).

3.2 Lapsen oikeuksien sopimukset

3.2.1 Lapsen oikeuksien yleissopimus

Lapsen oikeuksien sopimus astui kansainvälisesti voimaan syyskuussa 1990 yhdeksän kuukautta sen jälkeen kun YK:n yleiskokous oli sen hyväksynyt. Voimaan astumiseen tarvittiin 20 maan ratifiointi. Sopimus on saanut aikaan perustavia muutoksia asenteissa lapsiin. Yleissopimuksen vaatimukseen kuuluu valtion sitoutuminen lapsen oikeuksien hyväksymiseen ja kunnioittamiseen. Sopimuksen täysjäseninä on 193 maata. Yhdysvallat ja Somalia ovat jääneet sopimuksen ulkopuolelle.¹³⁴ Uusista valtioista myöskään Etelä-Sudan ei ole liittynyt sopimukseen¹³⁵. Suomi saattoi sopimuksen voimaan vuonna 1991. Annetussa asetuksessa mainittiin erikseen, että Ahvenanmaan maakuntapäivät ovat osaltaan hyväksyneet sopimuksen.¹³⁶

Useissa maissa lapsi ei ole itsenäinen subjekti vaan lapsia ja erityisesti tyttöjä pidetään perheen omaisuutena. Lapset ovat työvoiman reserviä sekä kaupan kohteita. Lapset joutuvat naimakaupan ja seksikaupan vaihdannan kohteiksi – siis tavaroiksi.

¹³³ HE 74/2012 vp, s. 8.

¹³⁴ <http://www.globalis.fi/Kv-sopimukset/Yleissopimus-lapsen-oikeuksista>, viitattu 5.11.2012.

¹³⁵ <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=lapsityovoiman-kayton-kielto>, viitattu 15.1.2014.

¹³⁶ SopS 60/1991, s.417, oikaisu.

Sopimuksen lähestymistapa lapsiin on oikeuspohjainen ja sopimuksessa lapsen ihmisoikeudet ovat samat ja jopa laajemmat kuin aikuisen ihmisoikeudet.¹³⁷ Lapsen oikeuksien sopimus on jäänyt riittämättömälle huomiolle. Sen tunnettuus on Suomessakin huono, vaikka sopimus on ollut voimassa parikymmentä vuotta. Sopimukseen ei viitata lapsia koskevien lakien valmistelussa eikä tuomioistuinten päätöksissä. Erityisesti lapsen edun käsite on jäänyt vaille ymmärrystä. Sopimus mielletään paremminkin julistukseksi eikä sen juridista velvoittavuutta ymmärretä.¹³⁸

3.2.1.1 Lapsen määritelmä

Lapsen oikeuksien sopimuksen ensimmäisessä artiklassa määritellään minkä ikäinen henkilö katsotaan lapseksi.

1. Artikla

” Tässä yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.”

Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsuuden ajaksi, jolloin henkilö on alle 18 vuotta vanha¹³⁹. Säännös ei, sanamuotonsa mukaan, suojaa niitä alle 18-vuotiaita, jotka ovat kansallisen lakinsa mukaan saavuttaneet täysi-ikäisyyden¹⁴⁰.

Kansalliset lait eivät aina ole määritelleet käsitettä ”lapsi”. Useimmiten lapsena pidetään henkilöä, joka ei ole täysivaltainen ennen tietyn iän saavuttamista. Täysi-ikäisyyden ja täysivaltaisuuden saavuttamisen ikä vaihtelee eri valtioissa.¹⁴¹ Ikään liittyvät oikeusvaikutukset on perinteisesti sidottu biologiaan ja niissä painottuu vaje, jota verrataan aikuisuuteen. Biologisen iän lisäksi lapsella on psykososiaalinen ikä. Psykososiaalinen ikä on lainsäädännössä otettu huomioon antamalla alle 12-vuotiaalle

¹³⁷ Tigerstedt-Tähtelä 2000, s. 675-676.

¹³⁸ Hakalehto-Vainio 2011, s. 510-511.

¹³⁹ Nowak 2000, s.90.

¹⁴⁰ Scarpa 2008, s.99.

¹⁴¹ Kolosov 2000, s. 259.

mahdollisuus osallistua häntä itseään koskevien päätösten tekoon, mikäli hän on riittävän kypsä tähän.¹⁴²

Lapsuuden määritelmä oli jo esillä 1959 annetussa lapsen oikeuksien julistuksessa. Julistuksessa lapsen katsottiin tarvitsevan ”erityistä suojelua ja huolenpitoa ruumiillisen ja henkisen kypsymättömyytensä vuoksi”. Julistuksessa suojeluun ja huolenpitoon luettiin myös ”asianmukainen hoito sekä ennen syntymää että sen jälkeen”. Valtion velvollisuus tarjota erityissuojelua loppuu kun saavutetaan täysi-ikäisyys. Yleissopimusta luonnosteltaessa 18 ikävuotta pidettiin täysi-ikäisyyden saavuttamisen rajana, jotta mahdollisimman laaja suojelu saavutettaisiin. Valtioille, joissa täysi-ikäisyys saavutetaan joko aiemmin tai myöhemmin, ei asetettu velvollisuutta muuttaa lainsäädäntöään täysi-ikäisyyden osalta. Valtio voi tosin asettaa vähimmäisikärajoja esimerkiksi työnteolle ja rikosoikeudelliselle vastuulle. Sopimusta valvomaan asetettu komitea on suositellut valtioille lapsuuden määritelmän tarkistamista ja suojaikärajojen nostamista 18 vuoteen erityisesti seksuaalisen itsemääräämisoikeuden osalta.¹⁴³

3.2.1.2 Lapsityövoima

Lapsen hyväksikäyttöön orjatyövoimana on puututtu artiklassa 32. Artiklassa sopimusvaltiot velvoitetaan suojelemaan lapsia taloudelliselta hyväksikäytöltä. Taloudellisella hyväksikäytöllä tarkoitetaan lapsen käyttämistä ikäänsä nähden raskaaseen tai vahingolliseen työhön¹⁴⁴. Usein lapsille maksettava palkka on huomattavan pieni tai palkkaa ei makseta ollenkaan.

Artikla 32

”1. Sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden tulla suojeluksi taloudelliselta hyväksikäytöltä sekä työnteolta, joka todennäköisesti vaarantaa tai haittaa hänen koulunkäyntiään tai on vahingollista hänen terveydelleen tai hänen ruumiilliselle, henkiselle, moraalille tai sosiaaliselle kehitykselleen.”

¹⁴² Mahkonen 2001, s. 991-992.

¹⁴³ Lapsen oikeuksien käsikirja 2011, s. 15-16

¹⁴⁴ Hakalehto-Wainio 2011, s. 521.

Artikla asettaa siis vaatimuksen huolehtia lapsen oikeudesta koulutukseen, ja siten artikla liittyy läheisesti 28 artiklaan, jossa velvoitetaan tekemään perusasteen koulutus pakolliseksi kaikille.¹⁴⁵

Artiklan 2. kohta velvoittaa sopimusvaltiot lainsäädännöllisesti ja hallinnollisesti takaamaan artiklan toteutuminen. Kohdassa viitataan myös muihin kansainvälisiin asiakirjoihin, joissa on asiaan liittyviä säädöksiä (ILO:n sopimukset)¹⁴⁶. Sopimusvaltiot velvoitetaan erityisesti:

- a) *määrittämään vähimmäisikäraja tai –rajat työhön otettaville*
- b) *antaa tarpeelliset työaika ja työoloja koskevat säädökset; ja*
- c) *säättää tarpeelliset rangaistukset ja muut pakotteet taatakseen artiklan tehokkaan toteuttamisen.”*

Sopimus ei määritä sitä, mikä on vähimmäisikäraja. Artiklan ensimmäinen kohta ja muut kansainväliset sopimukset antavat viitteitä ikärajojen määrittämiseen. Ensimmäisessä kohdassa ikäraja asetetaan oppivelvollisuuden loppuun. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lähtökohtana on lapsikeskeinen ja lapsen oikeuksia painottava lähestyminen sekä lapsen tekemään työhön että lapsen koulutukseen¹⁴⁷. Valtioissa, joissa yhteiskunnan rakenne on järjestäytynyt ja olot ovat vakaat, voidaan lapsia suojata taloudelliselta hyväksikäytöltä. Epävakaissa oloissa lasten oikeudet ovat heikosti valvottuja.

3.2.1.3 Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön otetaan kantaa Lapsen oikeuksien yleissopimuksen artiklassa 34. Artikla velvoittaa valtiot suojelemaan lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja ryhtymään toimiin hyväksikäytön estämiseksi.

¹⁴⁵ Lapsen oikeuksien käsikirja 2011, s.308.

¹⁴⁶ Kolosov 2000, s.261.

¹⁴⁷ Lieten ja White 2001, s.3.

Artikla 34

”Sopimusvaltiot sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta. Tässä tarkoituksessa sopimusvaltiot ryhtyvät erityisesti kaikkiin tarkoituksenmukaisiin kansallisiin ja kahden- ja monenvälisiin toimenpiteisiin estääkseen:

- a) lapsen houkuttelemisen tai pakottamisen osallistumaan laittomiin seksuaalisiin tekoihin;*
- b) lasten hyväksikäytön prostituutiossa tai muussa laittomassa seksuaalisen toiminnan harjoittamisessa;*
- c) lapsen hyväksikäytön pornografisissa esityksissä tai aineistoissa.”*

Artiklan perustana on sen huomioiminen kuinka suurta haittaa lapselle aiheutuu seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Kansainväliselle yhteisölle on haluttu korostaa tätä vaikutusta yksilön lisäksi yleisesti lapsiin.¹⁴⁸

Lasten hyväksikäyttö pornografiassa on ollut YK:n huomion ja tutkinnan kohteena 1990 luvulta lähtien. Saksan aloitteesta 1996 YK:ta pyydettiin avuksi luomaan kansainvälinen standardi internetin kautta levitettävälle sisällölle, jotta naisia ja lapsia voidaan suojella netin avulla levitettävältä ja valmistettavalta väkivallalta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Lapsen määritelmästä vallitsevan erimielisyyden vuoksi on eroja siinä, mitä pidetään lapsipornografiana eri valtioiden lainsäädännössä. Tämä voi estää rajat ylittävien rikosten torjumisen.¹⁴⁹

Tukholmassa järjestettiin ensimmäinen maailmankongressi lasten kaupallista seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan sekä nimitettiin asioista vastaava erityisraportoija tehtävään. Artiklan 34 tarkoituksena on suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä, jota voi esiintyä hyvinkin monissa muodoissa. Artiklassa ei ole ohjetta seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ikärajaksi. Artiklaa kansallisiin lainsäädäntöihin sovellettaessa on päädytty hyvin vaihteleviin ikärajoin. Kulttuuriperinteestä riippuen seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ikärajat vaihtelevat kahdestatoista kahdeksantoista vuotta.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Dionne 2001, s. 110-111.

¹⁴⁹ Akdeniz 2008, s. 209-210.

¹⁵⁰ Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja 2011, s. 376-381.

Käsitys lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vaihtelee eri kulttuureissa. Tämän vuoksi lainsäädäntö ja juridiset määritelmät vaihtelevat, samoin kuin suojaikärajat.¹⁵¹

3.2.1.4 Lapsikauppa

Lapsikauppaa vastaan suojana toimii artikla 35. Tällä artiklalla on tarkoitus suojata niitä lapsia, jotka ovat vaarassa joutua ryöstetyiksi, myydyiksi tai kaupatuiksi.

Artikla 35

”Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin kansallisiin sekä kahden- ja monenvälisiin toimiin estääkseen lasten ryöstämisen, myymisen ja kauppaamisen missään tarkoituksessa tai muodossa.”

Artiklan aluksi sopimusvaltiot velvoitetaan ryhtymään ”*kaikkiin asianmukaisiin kansallisiin sekä kahden- ja monenvälisiin toimiin*” lasten suojelemiseksi lapsikaupan kohteeksi joutumiselta. Artiklassa ei ole mainittu mitä nämä asianmukaiset toimet ovat. Siinä ilmaistaan kuitenkin periaate ja keinot, joilla sekä kansallista että kansainvälistä lapsikauppaa voidaan estää. Artiklassa mainittu lapsen ryöstö on erotettava lapsen kaappaamisesta (art. 11). Kaappauksessa lapsen ottavat haltuun yleensä lapselle sukua olevat henkilöt. Kaappaukset liittyvät useimmiten avioerotilanteisiin, jolloin toinen vanhemmista vie lapsen omaan kotimaahansa tai jättää lapsen palauttamatta huoltajavanhemman luo. Ryöstössä lapsen ottaa haltuun henkilö, joka ei ole sukua lapselle ja joka aikoo hyötyä lapsesta taloudellisesti.¹⁵²

Lapsikaupan eri muotoja, kuten prostituutiota ja pornografiaa tai orjuutta, pyritään estämään myös muilla artikloilla. Artiklan 35 tarkoituksena on myös ihmiskauppaan liittyvä alkuvaiheen toiminnan estäminen. Lapsikaupan aluksi lapsi on saatettava kauppiaiden hallintaan. Aina joku ensin ryöstää tai myy lapsen. Ryöstäjä tai ostaja kaupaa lasta eteenpäin tai välittää suoraan orja- tai seksityöhön. Lapsikauppa liittyy

¹⁵¹ Ojala 2000, s.2.

¹⁵² Scarpa 2008, s.100.

pääasiassa järjestäytyneen rikollisuuden toimiin, sillä rikollisliigat käyttävät hyväkseen haavoittuvassa asemassa olevia lapsia vastatakseen vallitsevaan kysyntään. Liigat käyttävät kaikki tilaisuudet ja porsaanreiät hyväkseen ansaitakseen rahaa. Lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota valtioihin, joissa toimien taso on heikko ja jotka ovat jopa sekaantuneet lapsikauppaan.¹⁵³

Artiklassa esitetään velvollisuus markkinatalouden toimijoille kansallisella ja globaalilla tasolla estää kaupankäynti lapsilla. Artiklassa mainitut kaupan muoto ja tarkoitus jäävät määrittelemättä ja artiklan sisältö on siltä osin epämääräinen. Määräys jää realisoitumatta, jos yksityinen sektori ei osallistu riittävästi artiklan toteuttamiseen, vaikka kansallinen lainsäädäntö olisi kattavaa.¹⁵⁴ Lapsikaupan uhreista suurin osa on tyttöjä. Ensisijaisena keinona tyttöjen kaupan estämisessä on parantaa tyttöjen koulutusta. Tyttöjen koulutuksen hyödyt ovat kauaskantoisia. Se näyttäytyy suorana yhteytenä suurempaan taloudelliseen tuottavuuteen, parempaan terveyteen, pienempään lapsikuolleisuuteen ja parempiin satoihin. Koulutetut tytöt eivät myöskään yhtä helposti usko lapsikauppiaiden katteettomiin lupauksiin.¹⁵⁵

3.2.1.5 Yleissopimuksen sisällöstä

Lapsen oikeuksien yleissopimus luo kattavan kehyksen lasten suojeluun hyväksikäytöltä. Oikeuksien suojelun lisäksi sopimus suojaa lapsen ihmisarvoa ja mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä.¹⁵⁶

Yleissopimuksessa on myös muita artikloita, joilla edistetään lasten oikeuksien toteutumista ja pyritään turvaamaan lapsia hyväksikäytöltä. Sopimuksen yleisperiaate on lapsen edun huomioiminen (art.3). Valtiot velvoitetaan ottamaan lainsäädännön valmistelussa huomioon lapsen etu silloin kun laki vaikuttaa lapsen asemaan. Lapsen etu tulee ottaa huomioon kaikissa toiminna ja säännöksissä, joilla on vaikutusta lapsen elinpiiriin kuten perheeseen, koulutukselliseen asemaan ja yleensäkin asemaan

¹⁵³ Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja, s.389.

¹⁵⁴ Sackstein 2001, s. 38.

¹⁵⁵ Chalke ja Blair 2011, s. 33.

¹⁵⁶ Gallagher 2010, s. 65.

yhteiskunnassa. Sopimus on lähtökohtaisesti kaikkien lasten tasa-arvoista kohtelua edistävä. Tosin lapsen edun käsite jää sopimuksessa määrittelemättä ja tulkinta jää muiden artikloiden sekä sopimusvaltion oman lainsäädännön varaan.¹⁵⁷

Artiklassa 6 esitetään toinen sopimuksen peruseriaatteista. ”*Oikeus elämään ja oikeus kehittymiseen*” on muut artiklat kattava normi. Oikeus elämään ja kehittymiseen täyteen potentiaaliin halutaan taata tällä artiklalla. Kohdassa 1 tunnustetaan jokaiselle lapselle synnynnäinen oikeus elämään. Henkiinjäämisen ja kehittymisen mahdollisimman täydet edellytykset taataan 6 artiklan 2 kohdassa. Sopimusosapuolten on pantava täytäntöön sopimuksessa määritellyt sosiaaliset, taloudelliset ja sivistykselliset oikeudet, jotta se voi täyttää artiklan 6 vaatimukset¹⁵⁸.

Lapsen kuulemisen yleisperiaate taataan artiklassa 12. Lapsen tulee saada vaikuttaa häntä koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaan ja lasta on muutenkin kohdeltava tasa-arvoisena yksilönä. Lapsen erityisasema on huomioitu tässä artiklassa.¹⁵⁹ Artiklalla 19 on yleisesti suojeltu lapsia kaikelta väkivallalta ja hyväksikäytöltä. Tässä artiklassa mainitaan valtioiden velvollisuus ryhtyä toimiin hyväksikäytöltä – myös seksuaaliselta hyväksikäytöltä – suojelemiseksi (19 artikla 1 kohta). Artikla toimii siten yhdessä artikloiden 32, 34 ja 35 kanssa. Artikla 36 on hyvin yleisluontoinen. ”*Sopimusvaltiot suojelevat lasta kaikilta muilta hänen hyvinvointiaan jollain tavoin uhkaavalta hyväksikäytön muodoilta*” -sanamuoto lisää kaikki mahdolliset hyväksikäytön muodot kiellettävien piiriin. Artiklalla tavallaan varmistetaan kattava lasten suojelu.¹⁶⁰

3.2.2 Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta

Ihmiskauppa ja seksikauppa ovat läheisesti linkittyneet toisiinsa. Ihmiskauppa ja toisen prostituutiosta hyötyminen on kielletty jo YK:n vuonna 1979 hyväksytyssä naisiin kohdistuvan syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa. Pakkoprostituution

¹⁵⁷ Tigerstedt-Tähtelä 2000, s. 677.

¹⁵⁸ Hakalehto-Wainio 2011, s.515.

¹⁵⁹ Nieminen 2006, s. 140.

¹⁶⁰ Lapsen oikeuksien käsikirja 2011, s. 395.

kielto löytyy jo vuoden 1949 Geneven yleissopimuksesta. CRC:n valinnainen pöytäkirja antaa määritelmän lapsikaupalle, jota yleissopimus ei ole määritellyt.¹⁶¹

Liikkeelle panevana voimana lisäpöytäkirjan laadinnalle oli tarve saada suuntaviivat ja perustyökalut estämään lapsikauppaa ja lasten hyväksikäyttöä. Tätä varten perustettiin työryhmä vuonna 1994. Muiden muassa juuri CRC:n artikkelit 32, 34 ja 35 muodostivat kehykset työlle.¹⁶² Lapsikaupan, prostituution ja pornografian suitsemiseksi liitettiin lapsen oikeuksien sopimukseen valinnainen pöytäkirja New Yorkissa toukokuussa 2000.¹⁶³ Suomi allekirjoitti samana vuonna syyskuussa pöytäkirjaan, joka tuli voimaan kansainvälisesti vuonna 2002. Suomen hallitus antoi eduskunnalle ehdotuksen laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamiseksi vasta 22. joulukuuta vuonna 2011. Pöytäkirjaan on liittynyt 150 valtiota. Euroopan unionin maat ovat melko kattavasti ratifioineet sopimukset. Poikkeuksellisesti Irlanti ja Tshekki eivät ole hyväksyneet pöytäkirjaa. Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa on jo kielletty lasten hyväksikäyttö. Verrattuna yleissopimukseen pöytäkirjassa korostetaan tekojen kriminalisoinnin, kansainvälisen yhteistyön sekä yleisen tietoisuuden merkitystä rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa.¹⁶⁴ Valinnaisen pöytäkirjan johdannossa todetaan, että tiettyjen artikloiden täytäntöönpanon edistämiseksi tulee toimenpiteitä laajentaa jotta paremmin pystytään takaamaan lasten suojeleminen. Näihin artikloihin kuuluvat juuri CRC:n artikkelit 32, 34 ja 35. Samoin johdannossa kiinnitetään huomiota kasvavaan kansainväliseen lapsikauppaan, jossa lapsia myydään, lapsia joutuu prostituutioon ja pornografiaan. Samoin huolta kannetaan jatkuvasta lapsiin kohdistuvasta seksiturismista.¹⁶⁵

Pöytäkirjassa veloitetaan sopimusvaltiot säätämään rangaistavaksi ne teot, jotka koskevat lapsen myymistä tai lapsen hyväksikäyttöä prostituutiossa ja pornografisessa julkaisussa. Pöytäkirjassa on sinänsä erittäin tarpeelliset määräykset toimivallan ulottuvuudesta, kansainvälisestä yhteistyöstä ja rikollisten luovuttamisesta. Pöytäkirjassa on huomioitu lapsiuhrien oikeuksien ja etujen suojeleminen. Lapsen oikeuksien sopimuksesta poiketen tässä lisäpöytäkirjassa ei ole mainintaa

¹⁶¹ Hyttinen ja Silvander 2000, s. 281-283.

¹⁶² Gras 2001, s. 45.

¹⁶³ SopS 41/2012, s.1.

¹⁶⁴ HE 141/2011, s. 1-3.

¹⁶⁵ SopS 41/2012, s. 2.

mahdollisuudesta tehdä varaumia.¹⁶⁶ Koska varauman tekoon ei ole mahdollisuuksia, on pöytäkirjalla siinä mielessä huomattava merkitys, että jokainen siihen sitoutunut valtio on samalla lailla velvollinen noudattamaan pöytäkirjan määräyksiä. Tämä selkeyttää toimivallan käyttöön liittyviä kysymyksiä.

Pöytäkirjan artikkelit 1-3 sisältävät määritelmät siitä, mitä tällä sopimuksella halutaan suojella. Artiklassa 1 sopimusvaltioita sitoutetaan kieltämään ”lapsen myynnin, lapsiprostituution ja lapsipornografian”. Artiklassa 2 on kolme kohtaa (a-c), joissa määritellään mitä kyseisillä käsitteillä sopimuksessa tarkoitetaan. Myynti on lapsen luovuttamista – tekona tai liiketoimintana – toiselle henkilölle palkkiota tai muuta vastiketta vastaan (art. 2 a kohta). Lapsiprostituutio on lapsen käyttöä seksuaaliseen toimintaan (art. 2 b, englanniksi use of a child in sexual activities). Kolmannessa alakohdassa (c kohta) lapsipornografiaa katsotaan olevan seksuaaliseen toimintaan osallistuvan lapsen esittäminen jollakin keinolla. Toiminta voi olla todellista tai järjestettyä. Järjestettyä toimintaa on pornografiateollisuudessa ns. leikkaamalla tehdyt otokset, joiden tarkoituksena on luoda mielikuva todellisesta aktista. Samassa kohdassa seksuaalisessa tarkoituksessa esitettävät kuvat lapsen sukupuolielimistä määritellään pornografiseksi kuviksi.

Artikloita 2 ja 3 tulee tulkita yhdessä, sillä artikla 3 määrittelee tekotapoja, jotka on sopimuksen mukaan säädettävä rangaistaviksi¹⁶⁷. Artiklan 3 ensimmäisessä kohdassa sopimusvaltiot velvoitetaan ottamaan rikoslakiinsa lapsen myymiseen liittyvät teot, samoin kuin prostituutioon ja pornografiaan liittyvät teotkin. Sopimuksen 3 artiklan 1 kohdan alussa kriminalisointi määrätään ulotettava sekä kotimaassa tapahtuviin että kansainvälisiin tekoihin. Teon tulee olla rangaistava, oli tekijä sitten yksittäinen henkilö tai rikollisjärjestö. Pöytäkirja velvoittaa siis kriminalisoimaan myös muiden kuin rikollisjärjestön organisoiman lapsikaupan¹⁶⁸. Artiklan ensimmäisen kohdan alakohdassa lapsen myyntiin sisällytetään ihmiskauppaan yleisesti liitetty toiminta. Lapsen tarjoaminen, luovuttaminen tai vastaanottaminen seksuaalista hyväksikäyttöä varten, pakkotyöhön ja elinkauppaan varten on kriminalisoitava. Erityisesti lapsia ja naisia rekrytoidaan ja kuljetetaan jatkuvasti kasvavaa seksipalvelujen kysyntää

¹⁶⁶ HE 141/2011, s.1.

¹⁶⁷ Gras 2001, s.46.

¹⁶⁸ Scarpa 2008, s.108-109.

tydyttämään¹⁶⁹. Artiklan 3 (1) a-alakohta täsmentää 2 artiklassa ollutta myynnin käsitettä, ja saattaa lapsikaupan muiden ihmiskauppasopimusten kanssa samantasoisien sääntelyn piiriin. Kohdassa puututaan myös lasten kauppaamiseen adoptiotarkoituksessa ja rangaistavaksi tulee säätää vastoin kansainvälisiä sopimuksia tapahtuva, epäasiallinen välittäminen adoptioon.

Artiklan 3 (1) b- ja c-alakohtien mukaan on sopimusvaltioiden säädettävä rangaistavaksi lapsen tarjoaminen, vastaanottaminen, välittäminen ja luovuttaminen prostituutioon sekä lapsipornografian tuottaminen, jakelu, levittäminen, tuonti, vienti, tarjoaminen, myyminen ja hallussapito. Näillä kahdella alakohdalla on selvästi yhteys muiden lapsikaupan vastaisten sopimusten vastaaviin kriminalisointivelvoitteisiin. Tämän artiklan 1 kohta kattaa täysin kaikki tekemuodot oli ne tehty kotimaassa tai maan rajojen ulkopuolella sekä yksilön tekeminä että organisoidusti tehtynä¹⁷⁰.

Artiklan 3 muut kohdat (2-5) koskevat sopimusvaltioiden velvollisuutta rangaista tekojen yrityksistä ja osallisuudesta tekoihin sekä oikeushenkilöihin kohdistuvista rangaistuksista. Rangaistusten määräämisessä on otettava huomioon rikoksen vakavuus. Kansallisessa lainsäädännössä on huomioitava, että adoptioista vastaavat henkilöt toimivat kansainvälisten tapojen mukaan.

Artikloissa 4-7 on toimivaltaa koskevat määräykset. Sopimus asettaa minimivaatimukset rikosoikeudellisen toimivallan käytölle. Pöytäkirja ei estä kansallisen, laajemman toimivallan ulottamista lasten hyväksikäyttör rikoksiin.

Pöytäkirjan 8 artiklassa sopimusosapuolia veloitetaan suojelemaan uhreiksi joutuneita lapsia. Artiklan sanamuoto ”ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin” antaa valtiolle harkintavaltaa veloitteen toteuttamisessa. Valtioiden tulee varmistaa lapsiuhrien oikeudet rikosprosessin aikana. Riippuen lapsen (alle 18 v) iästä voi kyky ymmärtää oikeudenkäynnissä esiin tulevia asioita ja puolustaa oikeuksiaan vaihdella suuresti. Artikla velvoittaa ottamaan huomioon lapsen erityistarpeet sekä tuen tarpeen. Artiklan 8 1 kohdan f-alakohdassa otetaan esille tarve suojelemaan niin, etteivät uhri, uhrin läheiset ja uhrien kanssa työskentelevät joudu uhatuiksi.

¹⁶⁹ Andersson 2006, s. 12.

¹⁷⁰ Akdeniz 2008, s. 213.

Tietoisuuden lisääminen lasten hyväksikäytöstä ja keinot hyväksikäytön ehkäisemiseksi ovat sopimusvaltioille annettuja velvoitteita. Erityisesti niiden lasten suojeluun tulee kiinnittää huomiota, jotka ovat vaarassa joutua lapsikaupan uhreiksi. Huoltajaa ilman olevat lapset ovat alttiimpia joutumaan hyväksikäytetyksi. Pöytäkirjassa on painotettu yleisen tietouden herättämisen tärkeyttä, jotta ihmiskauppaa lisäävää kysyntää voidaan hillitä¹⁷¹. Tietoisuuden lisäämisen lisäksi valtioiden on huolehdittava uhrien kuntoutuksesta ja sopeuttamisesta yhteiskuntaan. Artiklan 9 sisältö on hengeltään sosiaalipoliittinen. Artiklassa 10 kehoitetaan osapuolia kansainvälisen yhteistyön vahvistamiseen kaikilla osa-alueilla, sekä edistämään viranomaisten ja järjestöjen (NGOs) välistä yhteistyötä.

3.3 YK:n varhaisempia hyväksikäyttöä estäviä sopimuksia

Kansainvälisen yhteisön ja YK:n piirissä on pyritty aiemminkin tekemään sopimuksia, joilla haluttiin estää naisten ja lasten joutuminen hyväksikäytön uhreiksi. Viime vuosituhatien alkupuolella tehtiin valkoisen orjakaupan vastainen sopimus ja naisten ja lasten kauppaa estävä sopimus.

Kaksi vanhaa yleissopimusta pyrkivät kumpikin estämään prostituution harjoittamiseen houkuttelua. Vuonna 1904 Pariisissa tehty sopimus¹⁷² valkoisesta orjakaupasta halusi taata tehokasta turvaa kaiken ikäisille naisille. Ensimmäisessä artiklassa valtioita veloitettiin perustamaan viranomaisen, joka kerää kaikki tiedot naisten ja alaikäisten tyttöjen pestämisestä ulkomaille haureuden harjoittamista varten. Artiklan 2 mukaan naisten saattajien etsimiseen on virkamiehille annettava koulutusta. Uhrien auttamiseen, kotiuttamiseen ja henkilöllisyyden selvittämiseen sekä näistä aiheutuviin kustannuksiin on määräyksiä artikloissa 3-5. Artiklassa 6 veloitetaan valvomaan *”niitä toimistoja ja asioimistoja, jotka välittävät paikkoja naisille ja alaikäisille tytöille ulkomailla”*.

¹⁷¹ Gallagher 2010, s. 436.

¹⁷² SopS 3/1927, suomennos.

Yleissopimus naisten ja lasten kaupan ehkäisemisestä on tehty 1921 Genevessä.¹⁷³ Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1926. Sopimuksella halutaan paremmin turvata naisten ja lasten kaupan estäminen. Artiklassa 2 sopimuspuolia velvoitetaan ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin lasten kauppaa harjoittavien henkilöiden etsimisessä ja rankaisemisessa. Artiklassa on muutos vuoden 1904 sopimukseen, jossa puhuttiin vain alaikäisistä tytöistä. Nyt määritellään lapsi ”toista tai toista sukupuolta olevaksi”. Sopimuksessa on otettu huomioon myös poikien kauppa. Artiklassa 6 rikoksen valmistelu määrätään rangaistavaksi. Rikollisen luovuttamisesta säädetään artiklassa 4 ja artiklassa 5 täysi-ikäisyyden ikäraajaksi asetetaan 21 vuotta. Maininta siirtolaislaivojen valvonnasta ja naisten ja lasten suojelemisesta matkan aikana sekä tiedottaminen kaupan kohteeksi joutumisen vaarasta on artiklassa 7.

Viime vuosikymmenen puolivälissä kiinnitettiin huomiota toisen hyväksikäytöstä hyötymiseen. Vuonna 1950 Lake Success’issa allekirjoitettavaksi avattiin Ihmisen kaupan ja toisten prostituutiosta hyötymisen tukahduttamista koskeva yleissopimus, jonka Suomi allekirjoitti vuonna 1953. Vasta 1972 presidentti Urho Kekkonen ratifioi sopimuksen. Sopimuksen johdannossa todetaan, että prostituutio ja ihmisen kauppa prostituutiota varten ei ole ihmisarvon mukaista. Sopimuksen teon aikaan oli voimassa valkoista orjakauppaa vastaan tehtyjä sopimuksia.¹⁷⁴

Sopimuksessa on 26 artiklaa. Artiklassa 1 sopimusosapuolet sitoutuvat rankaisemaan henkilöä, joka ”toisen henkilön intohimojen tyydyttämiseksi”:

1. *hankkii, viekoittelee tai houkuttelee mukaansa prostituutiota varten*
2. *käyttää toisen prostituutiota hyödykseen*

Kohdissa on lisäksi mainittu, ettei suostumuksella ole merkitystä.

Artiklassa 2 rangaistavaksi vaaditaan bordellin pitäjää tai sitä, joka vuokraa tilan tietoisesti prostituution harjoittamista varten.

Muissa artikloissa on määräyksiä oikeusavusta, uhrien auttamisesta, tuomioista muissa valtioissa, yhteistyöstä ja velvoitteista rankaista tekijöitä. Ajatuksiltaan ja päämääriltään

¹⁷³ SopS 3/1927, johdanto.

¹⁷⁴ SopS 33/1972, s. 483.

yleissopimus on samankaltainen uusimpien sopimusten kanssa. Lasten asemaa ei sopimuksessa ole erikseen mainittu.

Ihmisen orjuuttaminen on ollut ensimmäisiä hyväksikäytön muotoja, joihin on kansainvälisillä sopimuksilla haluttu puuttua. 1700-luvun puolivälissä Atlantin ylittävässä orjakaupassa lapsilla oli merkittävä rooli, sillä he olivat houkutteleva kohde kauppiaille helpon käsiteltävyyden ja pienen kokonsa vuoksi¹⁷⁵. Yksi vanhimmista ihmisoikeussopimuksista on orjuuden vastainen sopimus. Vaikka sopimus on jo vuodelta 1926 (SopS 27/1927), on se vieläkin ajankohtainen.

Yleissopimuksen ensimmäisessä artiklassa määritellään mitä tarkoitetaan orjalla (art. 1 (1)) ja orjakaupalla (art. 1(2)). Artiklassa 2 asetetaan sopimuksen päämääräksi orjuuden poistaminen sen kaikissa muodoissa. Ikävä kyllä tätä päämäärää ei ole vielä kukaan saavutettu. Artiklassa 3 viitataan sekä alueperiaatteella että lippuperiaatteella sovellettavaan toimivaltaan orjakaupan estämisessä. Artiklassa 4 velvoitetaan osapuolia antamaan toisilleen apua orjakaupan lopettamiseksi.

Lasten käyttäminen orjatyöhön on ehkä muuttanut muotoaan teollistumisen alkua ajoista, mutta vieläkin lapsia käytetään maataloudessa, teollisuudessa sekä kotitaloustyössä ilmaisena työvoimana. Orjuuden vastaista sopimusta voidaan soveltaa tietyissä tapauksissa myös lapsikauppaan, sillä lapsikaupan uhrit joutuvat pääasiassa työskentelemään orjuuden kaltaisissa olosuhteissa.

Sopimuksen alussa (art 1) määritellään orjuus ”*henkilön asemaksi ja olosuhteiksi, joihin yhteen tai kaikkiin oikeuksiin liittyy henkilön omistusoikeus*”. Artiklassa mukaan orjakauppaan sisältyy varsinaisen orjien kaupan lisäksi orjien kaappaukset. Orjakaupan määritelmä sisältää siten myös orjien hankinnan myyntiä varten. Artikla 2 velvoittaa sopimusosapuolet ”*estämään ja vähentämään orjakauppaa*” ja ”*saattamaan voimaan orjuuden kielto kaikissa muodoissa*”. Säännöksessä on velvoite ryhtyä vaadittaviin toimiin etteivät työskentelyolosuhteet ala muistuttamaan orjuutta. Orjakaupasta säädettävien rangaistusten on oltava riittävän ankaria.

¹⁷⁵ King 2011, s.2.

Täydentävä sopimus vuodelta 1956 (SopS 17/1959) laajentaa sopimuksen alaa koskemaan myös henkilön luovuttamista maksua vastaan avioliittoa varten. Toisen henkilön oikeuksien luovuttaminen maksua vastaan kielletään sopimuksessa. Tässä sopimuksessa velvoitetaan sopijaosapuolet soveltamaan ankaria rangaistuksia rikkojiin.

Sopimuksessa ei ole erikseen määräyksiä lasten oikeuksista, mutta sopimus on sovellettavissa yleisen ihmisoikeusluonteensa vuoksi myös alaikäisiin. Sopimuksessa ei ole huomioitu myöskään orjuuden uhrien asemaa. Sopimuksen antamat mahdollisuudet säännöksen toimeenpanoon ovat heikot. Toimeenpanoa koskevat puutteet heikentävät sopimuksen arvoa uhrien ihmisoikeuksien suojaamisessa. Sopimus toimii kuitenkin yleisenä periaatteena, joka voidaan toteuttaa kansallisten säädösten avulla.

3.4 Järjestäytyneen rikollisuuden vastaiset sopimukset

3.4.1 Järjestäytyneen rikollisuuden ilmentymiä

Organisoitu järjestäytynyt rikollisuus nähdään vaikeana ongelmana, jota vastaan tarvitaan konkreettisia toimia ja välineitä. Sopimukset tarjoavat tärkeitä instrumentteja kansainvälisen yhteistyön vahvistamiseen.¹⁷⁶ Lasten hyväksikäyttöön tähtäävissä rajat ylittävissä rikoksissa järjestäytyneillä rikollisryhmillä on huomattava merkitys. Näiden rikosten torjumiseksi on huomiota kiinnitettävä mahdollisuuksiin puuttua rikollisryhmien toimintaan. On myös pyrittävä ymmärtämään mitä järjestäytynyt rikollisuus oikeastaan on.

Järjestäytynyt rikollisuus ei ole uusi ilmiö, vaan rikollisryhmiä on ollut jo kauan sitten. Kiinan triadien ja Japanin yakuzan juuret ovat yli tuhannen vuoden takaiset. Italian mafian toiminnasta on tietoa kahdensadan vuoden takaa. Nyt entisen Neuvostoliiton alueella toimiva ”itämafia” on levittämässä verkostoaan ympäri maailmaa.¹⁷⁷ Puhuttaessa järjestäytyneestä rikollisuudesta ensimmäisenä mieleen tulee Amerikan Italialaiset rikollisperheet. ”Mafiaperhe” toimii kuin hyvin organisoitu yritys. Rikollisperhe koostui vain miehistä ja niillä oli selvä hierarkkinen järjestelmä.

¹⁷⁶ Roth 2010, s. 73.

¹⁷⁷ Pullat 2003, s.5.

Organisaatiota johti ”Pomo” eli il Capo, jolla oli tukena ”varapomo” eli il Sottocapo ja neuvonantaja. Varsinaisesti kentällä tapahtuvasta käytännön toiminnasta vastasivat caporegimet. Kaikkein alimmalla asteella olivat sotilaat, jotka hoitivat varsinaisen työn. Kuuluisia mafiaperheitä olivat esimerkiksi Gambinon ja Bonannon perheet, jotka aloittivat toimintansa jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, ja tietysti Al Caponen liiga.¹⁷⁸ Mafian alkujuuret ovat Sisiliassa, jossa käytiin ensimmäinen mafian vastainen sota vuonna 1860¹⁷⁹

Uusi huomattava ja laajasti vaikuttava järjestäytyneen rikollisryhmän muoto syntyi toisen maailmansodan jälkeen. Kaliforniassa 1940-luvun lopulla toisen maailmansodan veteraanit kaipasivat tapaa purkaa sodan aiheuttamia vieraantuneisuuden tunteita. Tottuneena armeijamaiseen elämäntapaan he perustivat moottoripyöräkerhoja, joilla oli heille tutut säännöt ja hierarkia. Ensimmäiset moottoripyöräkerhot joutuivat jo hankauksiin yhteiskunnan kanssa. Niistä kehittyi pitkälle järjestäytyneitä ryhmiä, joista Helvetin Enkelit ovat levinneet maailman laajuiseksi rikollisryhmäksi. Näiden ryhmien rakenteessa ja hierarkiassa on samoja piirteitä kuin mafialla.¹⁸⁰

Suomessa käytettiin ilmaisua ammattimainen rikollisuus jo ennen järjestäytyneen rikollisuuden käsitteen käyttöönottoa. Käsitteille yhteisiä piirteitä ovat suunnitelmallisuus, toiminnan laaja-alaisuus ja kansainvälisten mahdollisuuksien hyödyntäminen toiminnan edellytysten parantamiseksi. Suomalaisen järjestäytyneen rikollisuuden varhainen muoto oli pirtun salakuljetus kieltolain aikana vuosina 1919-1932.¹⁸¹

Rikollisryhmät eroavat toisistaan suuruudeltaan, maantieteelliseltä asemaltaan ja toimintatavoiltaan niin, ettei täysin kattavaa kuvausta niistä voida antaa, mutta tietyt piirteet ovat yhteisiä¹⁸². Järjestäytyneen rikollisuuden ylimmällä tasolla organisaatioiden huipulla vallitsee ”kunnian miesten” oligopolia. Alemmilla tasoilla vallitsee tiukka sisäinen kurinpito. Järjestäytynyt rikollisuus pyrkii taloudellisen hyödyn lisäksi saamaan yhteiskunnallista valtaa ja vaikuttamaan päättäjiin ja lainsäädäntöön. Ryhmittymien

¹⁷⁸ Abadinsky 1987, s. 9-21. Caporegime voidaan kääntää sanoilla luutnantti tai kapteeni, joita nimityksiä käytetään nykyisin rikollisryhmien organisaatioiden hierarkiaa kuvaamaan.

¹⁷⁹ Lunde 2004, s.8.

¹⁸⁰ Abadinsky 1987, s. 25-33.

¹⁸¹ Palo 2010, s.24-25.

¹⁸² Adamoli et al. 1998, s.7.

vaikutus yhteiskuntaan on moraalialta heikentävä. Rikollisen toimintamallin edistäminen ja virkamiesten lahjonta ovat keinoja saada vaikutusvaltaa. Järjestäytynyt rikollisuus levittäytyy kolmella tasolla. Paikallistason ryhmät toimivat suppealla alueella kuten kaupunginosassa. Valtakunnalliset ryhmät toimivat koko maan alueella, valtakunnan rajoja ylittämättä. Kansainväliset ryhmät ovat levittäytyneet useamman valtion alueelle.¹⁸³

3.4.2 Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen yleissopimus (Palermion sopimus)

Kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus eli Palermion sopimus hyväksyttiin vuonna 2000¹⁸⁴. Yleissopimuksen tarkoituksena on pyrkiä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden tehokkaaseen torjuntaan valtioiden välistä yhteistyötä edistämällä (art. 1). Sopimus on järjestäytyntä rikollisuutta vastaan suunnattu lainkäytön instrumentti, jolla vahvistetaan kansainvälistä yhteistyötä. Sopimuksen avulla pyritään poistamaan järjestäytyneen rikollisuuden turvapaikkoja.¹⁸⁵ Esimerkiksi Suomessa on noin 80 organisoitua rikollisryhmää, joiden jäsenmääräksi on arvioitu noin tuhat henkilöä. Määrä on kasvanut koko 2000-luvun ja ryhmien toiminta on muuttunut ammattitaitoisempaan, laajempaan ja kansainvälisempään suuntaan.¹⁸⁶ Suomi allekirjoitti yleissopimuksen jo vuonna 2000. Samaan aikaan Euroopan yhteisö allekirjoitti myös sopimuksen.¹⁸⁷

Yleissopimuksen artiklassa 2 määritellään sopimuksessa käytettyjä käsitteitä. Järjestäytynyt rikollisryhmä on määritelty vähintään kolmen henkilön muodostamaksi rakenteelliseksi ryhmäksi. Ryhmä on rakenteeltaan järjestäytynyt kun sillä on jonkinlainen hierarkia. Ryhmä on hierarkkinen, jos sillä on selvä johto, joka käyttää käskyvaltaa, sekä alemmalla tasolla olevia toimijoita ja selvä työnjako.¹⁸⁸ Ryhmän hierarkia voi olla eri tavoin järjestetty. Perinteisen tyylliseen hierarkiaan kuuluu yksi johtaja. Alueellisesti rakentuneet ryhmät ovat myös vahvasti hierarkkisia ja vastuussa

¹⁸³ Pullat 2003, s.6, 30, ja 33.

¹⁸⁴ SopS 20/2004, s. 108.

¹⁸⁵ Roth 2010, s. 78.

¹⁸⁶ Viuhko 2009, s.28.

¹⁸⁷ HE 32/2003, s.1.

¹⁸⁸ Palo 2010, s. 167.

keskusryhmälle. Ihmiskaupan alalla toimivat usein ydinryhmät, joiden ympärille on rakennettu järjestäytyneet verkostot. Ydinryhmät käsittävät yleensä alle 20 jäsentä. Rikollisryhmien rakenne on siirtymässä perinteisestä verkostoituneeseen muotoon.¹⁸⁹ Voidaan puhua myös järjestäytyneen rikollisuuden kolmesta mallista. Nämä mallit ovat hierarkkinen malli, etninen malli ja laittoman liiketoiminnan malli. Perinteinen mafia toimii hierarkkisen mallin mukaisesti, jossa ”perheen” valta rakentuu vertikaalisesti ja pomot seuraavat perheenjäsenten tekemisiä. Perheiden pomoista koostuu komissio, joka ratkaisee kiistat ja päättää tärkeistä asioista. Etninen malli koostuu etnisen taustan perusteella eikä se ole hierarkkisesti järjestäytynyt. Ryhmällä ei ole yleensä kansainvälisiä kontakteja, vaan se toimii paikallisesti. Liiketoimintamallissa tavoitteena on mahdollisimman hyvä tuotto. Toiminta muistuttaa laillista liiketoimintaa, ja on hyvin organisoitunutta. Tosin sen liiketoiminta on laitonta.¹⁹⁰

Määritelmän mukaan ryhmän on toimittava jonkin aikaa ja sen tarkoituksena on tehdä vakava rikos tai useampia. Ryhmän pysyvyyden ilmaisu ei anna kovin hyvää viitettä kuinka pitkään ryhmän tulisi toimia. Joitakin viikkoja toimivaa ryhmää ei ole pidetty pysyvänä. Vuoden mittainen toiminta täyttäisi jo pysyvyyden kriteerin.¹⁹¹ Ryhmää luonnehditaan sen pysyvyyden perusteella, johon ei vaikuta yksittäisen jäsenen poistuminen ryhmästä¹⁹².

Vakavana rikoksena pidetään sellaista tekoa, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta (art. 2 a - c). Kriteerinä on rikoksen teon tarkoitus ja teon tavoitteen on oltava realistinen sekä rikoksen uhan todellinen, jotta tunnusmerkistö järjestäytyneen rikollisryhmän olemassaolosta toteutuu.¹⁹³ Artiklassa on myös määritelty rikoksen tuoma hyöty omaisuudeksi, joka on rikoksen avulla saatu. Rikoksen tuoma hyöty voidaan määrätä takavarikoitavaksi tai jäädytettäväksi (d – g). Artiklan 2 j kohdassa taloudellisen yhdentymisen järjestöllä, jolla on mahdollisuus liittyä sopimukseen, tarkoitetaan myös EY:tä.¹⁹⁴ Euroopan unioni on tehnyt useita (n.1000)

¹⁸⁹ Palo 2010, s. 32-33.

¹⁹⁰ Pullat 2003, s.26-29.

¹⁹¹ Palo 2010, s.166.

¹⁹² Adamoli et al.1998, s.9.

¹⁹³ Palo 2010, s. 174-175.

¹⁹⁴ HE 32/2003 vp, s. 10.

kansainvälisiä sopimuksia ns. kolmansien valtioiden kanssa. Osa sopimuksista on sekasopimuksia, joissa jäseninä ovat sekä EU että jäsenvaltiot.¹⁹⁵

Yleissopimuksen soveltamisala (art. 3) kohdistuu sopimuksessa erikseen mainittuihin rikoksiin sekä vakavien rikosten torjuntaan ja tutkimiseen sekä syytetoimiin. Kolmannen artiklan toisen kappaleen kohdissa a – d kansainvälisiksi rikoksiksi käsitetään rikokset, jotka tehdään useammassa valtiossa tai rikoksen teon olennainen osa tapahtuu toisen valtion alueella. Teko voi tapahtua myös yhdessä valtiossa, mutta usean valtion alueella toimivan rikollisryhmän osallistuminen tekoon tekee siitä kansainvälisen rikoksen. Rikoksen vaikutuksen näkyminen merkittävästi toisessa valtiossa täyttää kansainvälisen rikoksen määritelmän. Yleissopimuksen tulkinnasta annetuissa ohjeissa korostetaan, että sopimuksen tarkoittamaa rikosprosessia ja valtioiden välistä yhteistyötä on tarkoitus soveltaa vakavien kansainvälisten rikosten torjuntaan.¹⁹⁶ Rajoituslauseke artiklassa 4 estää sopimusvaltiota käyttämästä toimivaltaa tai suorittamasta tehtäviä toisen valtion alueella, jos ne kuuluvat toisen valtion lainsäädännön mukaan sen yksinomaiseen toimivaltaan.

Artikloissa 5, 6, 8 ja 23 on määritelty ne rikokset, joihin sopimusta sovelletaan ja jotka on säädettävä rangaistaviksi. Artiklassa 5 sopimusvaltioita velvoitetaan säätämään järjestäytyneeseen rikollisryhmään osallistuminen rangaistavaksi. Ensinnäkin järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistutaan, jos sovitaan yhden tai useamman henkilön kanssa vakavan rikoksen tekemisestä ja joku ryhtyy sitä toteuttamaan tai johon osallistuu järjestäytynyt rikollisryhmä tai sellaiseen sidoksissa oleva henkilö. Toiseksi vakavan rikoksen tekemisen edistäminen, silloin kun siihen osallistuu järjestäytynyt rikollisryhmä, on säädettävä rangaistavaksi. Artiklan 6 mukaan rikoshyödyn peseminen on rangaistava samoin kuin artiklassa 8 määritelty lahjontakin. Oikeudenkäytön rangaistavaa haittaamista on perättömien lausumien saamiseksi käytetty uhkailu, fyysinen väkivalta tai edun lupaaminen todistajalle tai lainkäyttöä hoitavan virkamieheen kohdistuva pelottelu tai väkivalta (art. 23). Artiklassa 11 sopimusvaltioita velvoitetaan säätämään rikosten seuraamukset sellaisiksi, että ne vastaavat rikosten vakavuutta. Valtioiden tulee huolehtia syytetoimien ja tuomioiden täytäntöönpanojen tehokkaasta käytöstä. Tuomioistuinten on harkittava voidaanko

¹⁹⁵ Rosas 2012, s. 430.

¹⁹⁶ HE 32/2003 vp, s. 11.

vakavista rikoksista tuomittuja vapauttaa ennenaikaisesti tai päästää ehdonalaiseen vapauteen. Rikosten vanhentumisajat tulee säätää sellaiseksi, että niissä otetaan huomioon rikollisen oikeuden välttely.

Oikeushenkilön vastuu osallisuudesta vakaviin rikoksiin, joihin se osallistuu osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa, on määräys artiklassa 10. Oikeushenkilön rangaistus voi olla rikosoikeudellinen, yksityisoikeudellinen tai hallinto-oikeudellinen. Vaikka oikeushenkilö joutuukin vastuuseen osallisuudesta vakaviin rikoksiin, joutuvat osalliset henkilöt myös henkilökohtaisesti vastaamaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta.

Yleissopimus velvoittaa sopimusvaltioita kehittämään ja edistämään käytäntöjä ja menetelmiä, joilla voidaan torjua kansainvälistä järjestäytyneitä rikollisuutta (art. 31). Lainsäädännöllisillä ja muilla keinoilla on pyrittävä estämään rikollisryhmien osallistuminen laillisille markkinoille kuten julkisten hankintojen tarjouskilpailuun, teolliseen toimintaan tai yhteisöjen toimintaan. Järjestäytynyt rikollisuus on laajentanut toimialaansa toimien enenevässä määrin globaalisti, sen taloudellinen merkitys on suuri ja se on ulottanut toimintansa myös valtiollisiin instituutioihin vaikuttaen yhteiskunnallisiin oloihin ja talouden tasapainoon heikentävästi¹⁹⁷.

Artiklassa 37 on määräys yleissopimuksen suhteesta pöytäkirjoihin. Pöytäkirjoihin sopimusosapuoleksi pääsee vain jos on osallisena yleissopimuksessa. Pöytäkirjoja tulkitaan yhdessä yleissopimuksen kanssa joskin ottaen huomioon lisäpöytäkirjan tarkoitus.

Sopimusvaltioiden tulee edistää yleistä tietoutta rikollisjärjestöjen toiminnasta. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnan ymmärtämiseksi on tärkeä tietää milloin rikos on osa järjestäytyneitä rikollista toimintaa. Raja järjestäytyneen rikollisuuden ja muun rikollisen toiminnan välillä on määriteltävä selvästi. Järjestäytyneen rikollisuuden piirteenä on sen prosessimainen luonne ja tietty toimintatapa ei niinkään tietty yksittäinen rikostyyppi.¹⁹⁸

¹⁹⁷ <http://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/index.html>. Viitattu 18.1.2014.

¹⁹⁸ Adamoli et al. 1998, s. 4.

3.4.3 Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen lisäpöytäkirja ihmiskaupasta (Palermon ihmiskauppa lisäpöytäkirja)

Palermon sopimuksen lisäpöytäkirja syntyi tarpeesta saada ihmiskauppaa koskeva maailmanlaajuinen asiakirja, jossa otetaan huomioon kaikki ihmiskauppaan liittyvä toiminta. Asiakirja täyttää aukon ihmiskaupan uhrien asemassa. Lisäpöytäkirjan tarkoituksena on saada kansainvälinen instrumentti ihmiskaupan tehokkaaseen torjumiseen.¹⁹⁹ Lisäpöytäkirja tehtiin marraskuussa 2000 ja se tuli kansainvälisesti voimaan joulukuussa 2003²⁰⁰.

Ihmiskaupan vastainen taistelu perustuu ”kolmen P:n strategiaan” (prevention, protection, prosecution) eli ehkäise, suojele ja syytä. Ihmiskaupan ehkäisyssä on tärkeää lisätä tiedotusta ja kansalaisten tietoisuutta ihmiskaupan syistä. Suojelulla taataan uhrien ja todistajien turvallisuus hyväksikäytöstä vapautumisen jälkeen. Syyttämisen onnistuminen pyritään varmistamaan huolellisella tutkinnalla.²⁰¹ Palermon lisäpöytäkirja eli United Nations Trafficking Protocol (UNTP) sisältää nämä kolme elementtiä.

Lisäpöytäkirjan artiklassa 1 määritellään pöytäkirjan suhde Palermon sopimukseen. Pöytäkirja täydentää yleissopimusta ja sitä on tulkittava yhdessä yleissopimuksen kanssa. Yleissopimuksen määräyksiä sovelletaan pöytäkirjaan sellaisin muutoksin, jotka ovat tarpeellisia ja jollei pöytäkirjassa ole muunlaista määräystä soveltamisesta. Huomattavaa on, että Palermon sopimuksen tuomiovaltaa koskevaa artiklaa (art. 15)²⁰² sovelletaan lisäpöytäkirjan tapauksiin. Artiklan 1 3-kohdassa on erityisesti mainittu pöytäkirjan 5 artiklan mukaisten tekojen kuuluvan Palermon sopimuksessa tarkoitettuihin rikoksiin. Kohta liittyy yrityksen ja osallisuuden rangaistavien tekojen joukkoon.

Seksikaupan, laittoman maahantulon ja laittomien työmarkkinoiden ympärille on kasvanut valtavat laittomat markkinat. Ihmisten kaikenlaista hyväksikäyttöä esiintyy

¹⁹⁹ SopS 71/2006, s. 772.

²⁰⁰ HE 221/2005 vp, s.17.

²⁰¹ Roth 2010, s.8.

²⁰² SopS 20/2004, s.122-123.

näillä aloilla.²⁰³ Artiklassa 2 pöytäkirjan tarkoitukseksi on määritelty ihmiskaupan ehkäisy ja torjunta, jossa on erityisesti kiinnitettävä huomiota naisten ja lasten kauppaan (a kohta.). Artiklan b kohdassa sopimuksen tarkoitukseksi on asetettu suojella ja auttaa uhreja ja c kohdassa edistää sopimusvaltioiden välistä yhteistyötä tavoitteiden saavuttamiseksi.

Ihmiskauppa määritellään artiklassa 3. Ihmiskaupalla tarkoitetaan hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilön saattamista ihmiskaupan piiriin (3 artikla a kohta). Tapoja saada henkilö ihmiskaupan piiriin ovat värväys, kuljetus, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen. Keinot kuten voimankäyttö tai sillä uhkaaminen, muu pakottaminen, sieppaus, petos, harhaanjohtaminen ja vallan tai haavoittuvuuden hyödyntäminen ovat ihmiskaupan piirteitä. Myös toista henkilöä vallassaan pitävän suostumuksen saaminen maksua tai etua vastaan on ihmiskauppaan liittyviä piirteitä. Hyväksikäytöllä tarkoitetaan uhrin hyväksikäyttöä prostituutiossa tai muussa seksuaalisessa hyödyntämisessä, pakkotyössä tai pakollisessa palveluksessa, orjana tai sen kaltaisissa käytänteissä ja oloissa ja elinten poistamisessa (art. 3 (a)). Ihmiskauppaan liittyviä toimintoja ovat rekrytointi, kuljetus, majoitus ja vastaanottaminen. Uhrien parittajien toimintatapoihin vaikuttavat myös etninen tausta ja vallitseva lainsäädäntö²⁰⁴. Artiklan 3 b kohdassa huomautetaan, ettei uhrin suostumuksella hyväksikäyttöön ole merkitystä, jos a kohdassa mainittuja keinoja on käytetty uhrin saamiseksi hyväksikäytön piiriin. Jos lapsen saamiseksi hyväksikäytettäväksi on käytetty värväystä, siirtämistä tai muita menetelmiä, ei mitään a kohdassa mainittuja keinoja tarvitse käyttää jotta tekoa voidaan pitää ihmiskauppana. UNTP:n mukaan lapsi on jokainen alle 18-vuotias henkilö (art. 3c).

Pöytäkirjaa sovelletaan tekoihin, jotka ovat luonteeltaan kansainvälisiä (art.4) ja joihin osallistuu järjestäytynyt rikollisryhmä. Pöytäkirjaa käytetään ihmiskaupparikosten ehkäisyyn, tutkintaan, syytetoimiin ja uhrien suojeluun. Artiklassa 5 sopimusvaltioita velvoitetaan ryhtymään toimiin, joilla 3 artiklassa määritellyt teot säädetään tahallisina tekoina rangaistavaksi. Sopimusvaltioiden on säädettävä rangaistavaksi myös ihmiskaupan yritys, jos sopimusvaltion oikeusjärjestelmän perusteiden mukaan se on

²⁰³ Pullat 2003, s. 7.

²⁰⁴ Andersson 2006, s. 13.

mahdollista. Rangaistavaksi on säädettävä osallisuus, rikoskumppanuus ja jonkun muun henkilön järjestäminen tai määrääminen suorittamaan tällaisen teon (art. 5 b-c).

Ihmiskaupan uhrien suojelua ja auttamista koskevat artiklat 6 – 8. Artiklassa 6 sopimusvaltiot velvoitetaan järjestämään ihmiskaupan uhreille yksityisyyden ja henkilöllisyyden suojelua sekä tietoa oikeudenkäynnistä ja hallinnollisista menettelyistä sekä oikeudellista apua. Uhreille tulee järjestää sosiaalista, taloudellista ja kuntouttavaa henkistä ja fyysistä apua. Erityisesti tulee huomioida lasten erityistarpeet. Uhrien turvallisuus on taattava ja sopimusvaltioiden lakien mukaan ihmiskaupan uhrien tulisi saada vahingonkorvausta. Ihmiskaupan uhrin kärsivät pitkäaikaisista ja monimuotoisista traumaista johtuen useista heihin kohdistuneista rikoksista²⁰⁵.

Artikloissa 7 ja 8 sopimusvaltioille on asetettu velvoitteet huolehtia uhrien mahdollisuudesta jäädä vastaanottavaan valtioon tai palata kotimaahansa. Vastaanottavien valtioiden on harkittava lainsäädännöllisiä toimenpiteitä, jotta uhrin voisivat jäädä sen alueelle, mikäli se on tarpeen (art.7). Saman artiklan toisessa kappaleessa korostetaan humanitaaristen ja inhimillisten tekijöiden huomioon ottamista. Artiklassa 8 uhrin kotimaata velvoitetaan helpottamaan uhrin paluuta kotimaahansa. Palautuksessa on otettava huomioon uhrin turvallisuus, mahdollisen oikeudenkäynnin tilanne ja että paluu on vapaaehtoista. Uhrin oletetun kotimaan on ilman viivytystä varmistettava uhrin henkilöllisyys ja onko uhri sen kansalainen. Jos ihmiskaupan uhrilla ei ole matkustusasiakirjoja, on kotivaltion järjestettävä sellaiset. Artikla 8 ei aseta rajoituksia sellaisille muille sopimuksille, joita valtiot ovat tehneet koskien ihmiskaupan uhrien asemaa ja palauttamista.

Artikla 9 käsittelee ihmiskaupan ehkäisemiseksi tarkoitettuja toimenpiteitä ja ohjelmia. Toimintasuunnitelmien, ohjelmien ja toimenpiteiden tarkoituksena on a) ehkäistä ja torjua ihmiskauppaa, b) suojella uhreja, erityisesti naisia ja lapsia joutumasta uudelleen ihmiskaupan uhreiksi. Tutkimuksen, tiedotuksen, kampanjoiden ja aloitteiden avulla valtioiden on pyrittävä ehkäisemään ihmiskauppaa. Keinoksi on otettava yhteistyö kansalaisjärjestöjen (NGOs) ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Valtioiden välisen yhteistyön tulisi sisältää toimia, joilla vähennetään lasten riskiä

²⁰⁵ Nikolic-Ristanovic 2010, s. 190.

joutua ihmiskaupan uhriksi. Toimenpiteiden ja yhteistyön on tähdättävä kysynnän vähentämiseen. Ihmisten, erityisesti naisten ja lasten, kysyntä erilaisiin hyväksikäyttötarkoituksiin on syynä ihmiskaupaan (art. 9(5)). Keskeistä näiden tavoitteiden saavuttamiselle on vaikuttaa sukupuolten tasa-arvoa koskeviin asenteisiin²⁰⁶.

Artiklat 10 – 13 käsittelevät niitä konkreettisia toimenpiteitä, joilla ihmiskauppaa pyritään estämään. Artiklassa 10 valtioiden viranomaisten tiedonvaihtoon ja koulutukseen kiinnitetään huomiota. Tiedonvaihdon yhteistyöllä voidaan selvittää maasta toiseen siirtyvän henkilön mahdollinen rikollinen toiminta ihmiskaupassa tai onko henkilö ihmiskaupan uhri. Tietojen vaihto auttaa selvittämään rajat ylittävissä ihmiskaupassa käytetyt matkustusasiakirjatyyppit sekä keinot ja menetelmät, joita järjestäytyneet rikollisuus käyttää ihmiskaupassa. Järjestäytyneen rikollisryhmän menetelmistä tietoja vaihdetaan uhrien värväyksestä ja kuljetuksesta, matkareiteistä, ihmiskaupaan osallistuvista henkilöistä ja ryhmien välisestä yhteydenpidosta. Viranomaisten koulutuksessa tulisi tämän artiklan mukaan keskittyä torjunnassa käytettäviin menetelmiin, tekijöihin kohdistuviin syytetoimiin ja uhrien suojeluun. Myös lapsiin liittyviin erityisiin kysymyksiin tulisi kiinnittää huomiota. Artiklassa 11 sopimusvaltiot velvoitetaan vahvistamaan rajavalvontaa ihmiskaupan estämiseksi. Kaupallisten rahdinkuljettajien käyttäminen ihmiskaupan välineenä tulisi estää muun muassa asettamalla kuljetusyhtiöille velvollisuus matkustajien ja rahdin asianmukaisuuden selvittämisestä. Esimerkiksi maahantulo voidaan estää tämän pöytäkirjan tarkoittamaan rikolliseen toimintaan sekaantuneelta. Sopimusvaltioiden olisi huolehdittava siitä, että niiden myöntämiä matkustusasiakirjoja olisi vaikea väärentää (art.12). Passien ja viisumien laitton valmistus ja myöntäminen on estettävä. Sopimusvaltioiden on kohtuullisen nopeasti varmistettava asiakirjojen oikeellisuus, jos sille esitetään varmistuspyyntö (art.13).

Sopimuksen loppumääräykset ovat artikloissa 14 – 20. Näistä artikloista on huomioitava rajoituslauseke 14 artiklassa, jonka mukaan pöytäkirja ei vaikuta kansainväliseen oikeuteen perustuviin määräyksiin. Artiklassa 15 on määräys pöytäkirjasta johtuvien riitojen ratkaisusta. Riidat pyritään ratkaisemaan neuvotteluilla, mutta jos siinä ei

²⁰⁶ HE 221/2005 vp, s.42.

onnistuta kohtuullisessa ajassa riidat ratkaistaan välimiesmenettelyssä. Viimekädessä ratkaisun tekee Kansainvälinen tuomioistuin. Välimiesmenettelyä ja Kansainvälistä tuomioistuinta koskevaan kohtaan on valtion mahdollista tehdä varauma.

4 ILO:N SOPIMUKSET

Euroopassa luultiin lapsityön ongelman kadonneen ensimmäisen maailmansodan jälkeen, eikä lapsityön olemassaoloon kiinnitetty pitkään aikaan huomiota. Ongelmaan havahduttiin uudelleen ja se sai taas julkista huomiota kun Kansainvälinen työjärjestö (ILO) ja Unicef julistivat 1990-luvun puolivälissä lapsityön lopettamisen tärkeäksi päämääräksi.²⁰⁷ Lasten orjuus ja pakkotyö kiellettiin 1999 hyväksytyllä yleissopimuksella (SopS 16/2000)²⁰⁸.

ILO:n toiminta perustuu rauhan edistämiseksi, taloudellisen kilpailutilanteen huomioimiselle ja kolmikantaperiaatteelle. Kolmikantaperiaatteella tarkoitetaan valtion, työnantajien ja työntekijöiden edustajien mukanaoloa järjestön päätöksenteossa ja kansainvälisissä työkonferensseissa. Tärkeimpiä ILO:n sopimuksia kutsutaan avainsopimuksiksi, joihin kuuluvat lapsityövoiman käyttöä säätelevät sopimukset. ILO:n sopimuksen hyväksyminen ei sinänsä merkitse kansallisen oikeustilan muutosta. Hyväksyminen merkitsee kuitenkin sitä, että kansallisen säännösten tulee vastata sopimuksen asettamaa minimitasoa.²⁰⁹

Työelämästä tulee yhä kansainvälisempää, kun ulkomaiset yritykset saapuvat maahan ja kotimaiset yritykset perustavat tytäryhtiöitä ulkomaille. Työhön liittyvillä sopimussuhteilla on silloin liittymä useampaan valtioon, ja sovellettava laki ratkaistaan kansainvälisen yksityisoikeuden lainvalintasääntöjen mukaan. Jos käytettävästä laista ei ole tehty erikseen sopimusta (lakiviittaus), sovelletaan sen maan lakia, jossa työntekijä tavallisesti työskentelee.²¹⁰ Lain valinnassa sovelletaan siis usein alueperiaatetta. Työntekijän työskentelypaikan lain (lex loci laboris) lisäksi sovellettavia lakeja voivat

²⁰⁷ Lieten ja White 2001, s. 1-2.

²⁰⁸ Hyttinen ja Silvander 2002, s. 281.

²⁰⁹ Kairinen 2009, s. 119-120.

²¹⁰ Bruun ja von Koskull 2004, s.111-112.

olla työnantajan kotipaikan, liikepaikan tai sopimuksen solmimispaikan lait.²¹¹ Lain valinnalla on suuri merkitys, koska länsimaisen emoyhtiön tytäryhtiö voi sijaita maassa, jossa työolot, työlainsäädäntö ja työntekijän asema ovat huonot. Tällaisessa tytäryhtiössä työskentelevä lapsi on usein suojaton ja voi jäädä täysin ilman turvaa.

Suomessa työntekijä voi purkaa työsopimuksen, jos sopimus on oikeustoimilain mukaan pätemätön. Pätemättömäksi sopimuksen tekee mm. pakon ja erehdytyksen käyttö, vilpillinen menettely ja kiskominen.²¹² Työsopimuksen voi lähtökohtaisesti tehdä jokainen oikeustoimikelpoinen henkilö. Oikeustoimikelpoisuus saavutetaan 18 vuoden iässä.²¹³ Kahdeksaatoista vuotta nuoremmallakin on oikeus tehdä työsopimus, mutta siihen liittyy tiettyjä rajoituksia²¹⁴. Lasten työntekoa ei ole haluttu täysin kieltää. Työnteko voi antaa lapselle tarpeellisia taitoja tulevaisuutta varten ja käsityksen talouden lainalaisuuksista. On kuitenkin erotettava lapselle hyödyllinen työnteko ja lapsen hyväksikäyttö. Tärkeänä on pidetty turvata mahdollisuus koulunkäyntiin ja lapsuuteen.

4.1 Yleissopimus lapsityön pahimpien muotojen kieltämisestä

Työjärjestön yleissopimuksella nro 182 (SopS 16/2000) pyritään estämään lapsityön pahimpien muotojen esiintyminen. Sopimuksessa edellytetään välittömiä toimia niiden poistamiseksi. Suosituksella nro 190 täsmennetään yleissopimuksen määräyksiä. Työjärjestön yleiskonferenssi katsoi vuonna 1999, että tarvitaan uusia välineitä lapsityön pahimpien muotojen poistamiseksi. Uudessa sopimuksessa on huomioitu entiset ILO:n sopimukset ja lapsen oikeuksien yleissopimus.²¹⁵

Yleissopimuksen ensimmäisessä artiklassa sopimuksen ratifioineet jäsenvaltiot veloitetaan ryhtymään välittömiin ja tehokkaisiin toimenpiteisiin sopimuksen toteuttamiseksi. Todelliset arviot haitallista työtä tekevien lasten määrästä auttaisivat valtioita helpommin löytämään keinoja lopettaa lapsityövoiman riisto. Liian suurelta

²¹¹ Kairinen 2009, s.112-115.

²¹² Bruun ja von Koskull 2004, s.105.

²¹³ Kairinen 2009, s.184.

²¹⁴ Koskinen, Nieminen ja Valkonen 2008, s. 11.

²¹⁵ SopS 16/2000, johdanto.

vaikuttava työ voi lannistaa viranomaiset, joiden tehtävänä on estää haitallisen lapsityön esiintyminen. Yleissopimus voi jäädä vain paperiksi, jos sopimuksen soveltamiseen kansallisella tasolla ei ole resursseja ja halua.²¹⁶ Yleissopimuksessa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä (art. 2).

Lapsityön pahimpien muotojen käsitettä määritellään 3 artiklassa. Artiklan a kohdassa pahimpiin muotoihin luetaan kuuluvaksi orjuus kaikissa muodoissa ja siihen verrattavat käytännöt. Orjuuteen rinnastetaan lasten myynti, lapsikauppa, velka- ja maaorjuus sekä pakkotyö. Myös lasten pakkovärväys aseelliseen konfliktiin on rinnastettavissa orjuuteen. Yleissopimuksen 3 artiklan a kohta koskee vain pakkovärväystä, joten alaikäisen vapaaehtoinen laillinen värväytyminen ei kuulu yleissopimuksen soveltamisalaan²¹⁷. Lapsityön pahimmaksi muodoksi on määritelty lapsen käyttö, välitys ja tarjonta seksityöhön (b kohta). Seksityötä ovat prostituutio, pornografian tuotanto ja pornografiset esitykset. Artiklassa kiellettäviksi töiksi katsotaan lasten käyttäminen laittomiin toimiin kuten huumausaineiden kauppaan, kuljetukseen ja tuotantoon (c kohta). Kiellettäviä ovat myös ne työt, jotka voivat olla työn luonteen ja olosuhteiden vuoksi haitallisia lapselle (d kohta). Työ ei saa vaarantaa lapsen terveyttä, turvallisuutta tai moraalialia. Yleissopimus antaa tarvittavat suuntaviivat erottaa haitallinen ja ei-haitallinen työ.²¹⁸ Artiklan kohdissa a - c on määritelty ne lapsityön pahimmat muodot, jotka ehdottomasti aiheuttavat vakavaa vahinkoa lapselle. Kohdassa d tarkoitettujen työn haitalliset olosuhteet poistamalla työ voi olla lapselle sopivaa.²¹⁹

Kansallisten säännösten ja viranomaisten tehtäväksi on jätetty 3 artiklan d kohdassa mainittujen haitallisten töiden määrittely (art. 4). Haitallisiksi määriteltävistä töistä on sovittava kansallisesti työmarkkinaosapuolten kanssa. Näistä töistä ja niiden tekopaikoista laadittua luetteloa on määräjain tarkistettava²²⁰. Artikla velvoittaa ottamaan huomioon asiaa koskevat kansainväliset sopimukset ja erityisesti lapsityön pahimpia muotoja koskevan suosituksen (nro 190, ILO, 1999).

²¹⁶ Lieten ja White 2001, s. 5-9.

²¹⁷ HE 170/1999 vp, s. 3.

²¹⁸ Lieten ja White 2001, s. 9.

²¹⁹ Scarpa 2008, s. 131.

²²⁰ HE 170/1999vp, s. 3.

Jäsenvaltioiden on sopimuksen toimeenpanon valvomiseksi joko perustettava tai osoitettava toimintajärjestelmä (art. 5). Jäsenvaltioiden on myös laadittava toimintaohjelma, jolla sopimus toteutetaan ja jossa on otettu työmarkkina- ja muiden osapuolten näkemykset huomioon (art. 6). Artiklassa ei ole määritelmää keitä muilla asianosaisilla tarkoitetaan, joten heitä voivat olla esimerkiksi erilaiset lastensuojelujärjestöt²²¹.

Jäsenvaltioiden velvollisuutta ryhtyä toimenpiteisiin sopimuksen toteuttamiseksi käsittelee 7 artikla. Valtioiden on esimerkiksi määrättävä sanktiot sopimuksen määräysten rikkomisesta (1 kohta). Saman artiklan 2 kohdan mukaan valtion tulee ryhtyä tehokkaisiin ja aikaan sidottuihin toimenpiteisiin, jotta:

- a) estettäisiin lapsia joutumasta lapsityön pahimpien muotojen piiriin
- b) autetaan lapsia pois tällaisesta työstä ja annetaan kuntoutusta ja sosiaalista tukea
- c) varmistetaan näiden lasten pääsy ilmaiseen peruskoulutukseen ja mahdollisesti jatko-opintoihin
- d) tunnistetaan ja tavoitetaan lapset, jotka ovat erityisesti riskissä joutua uhreiksi
- e) huomioidaan tyttöjen erityiset ongelmat.

Jäsenvaltioiden on nimettävä viranomainen, joka on vastuussa yleissopimuksen määräysten toimeenpanosta (7 artikla 3 kohta).

Jäsenvaltioiden on annettava toisilleen apua sopimuksen toimeenpanossa. Tehostettu kansainvälinen yhteistyö ja auttaminen käsittävät taloudellista ja sosiaalista tukea köyhyyspoisto-ohjelmille ja kaikille tarkoitetulle koulutukselle annettavat tuet (art. 8).

Suositus nro 190 on laadittu täydentämään yleissopimusta, ja sitä on sovellettava yhdessä yleissopimuksen kanssa (kohta 1). Suositus on jaettu kolmeen eri otsakkeeseen: 1) toimintaohjelmat, 2) vaarillinen työ ja 3) toimeenpano.

²²¹ HE 170/1999 vp, s. 3.

Toimintaohjelmat mainitaan yleissopimuksen 6 artiklassa. Toimintaohjelmat on kiireellisesti pantava toimeen ja niistä on neuvoteltava eri osapuolten kanssa. Ohjelmien tarkoituksena on (kohta 2):

- a) *lapsityön pahimpien muotojen tunnistaminen ja ilmituominen*
- b) *lasten käytön estäminen lapsityön pahimmissa muodoissa (myös lasten saaminen pois tällaisesta työstä), heidän suojelemisensa kostotoimenpiteiltä (kuntoutus ja tuki sekä koulutus ja muut tarpeet on huomioitava)*
- c) *ottaa erityisesti huomioon:*
 - i) *hyvin nuoret lapset*
 - ii) *tytöt*
 - iii) *piilotyötilanteet, joissa tytöt ovat alttiita erityisille riskeille*
 - iv) *muut lapsiryhmät, jotka ovat erityisen suojattomia tai joilla on erityisiä tarpeita*
- d) *tunnistaa ja tavoittaa yhteisöt, joissa lapset ovat alttiina erityisille riskeille sekä työ niiden parissa*
- e) *vaikuttaminen yleiseen mielipiteeseen ja asianosaisiin*

Vaaralliseen työhön kuuluvat työt, joissa lapsi voi joutua ruumiillisen, henkisen tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi. Myös maan- ja vedenalainen työ, korkealla tai ahtaassa paikassa tehtävä työ sekä vaarallisten laitteiden kanssa tehtävä työ on vaarallista lapselle. Fyysisesti raskas työ, altistuminen kemikaaleille, kuumuudelle ja tärinälle voivat vahingoittaa lapsen terveyttä. Suosituksessa on mainittu 16 vuoden ikä sellaiseksi, jonka jälkeen lapselle tulisi sallia työnteko, jos terveys, turvallisuus ja moraali ovat täysin turvattuja. Näillä suosituksen 3 ja 4 kohdilla täydennetään ja täsmennetään yleissopimuksen 3 artiklan d kohtaa. Suositus antaa kullekin valtiolle mahdollisuuden esittää ja listata ne työt, joita kansallisen kolmikanta neuvottelujen perusteella pidetään haitallisina lapsille²²².

Toimeenpanoa koskevien suositusten mukaan jäsenvaltion tulisi kerätä ja tilastoida tietoja lapsityön laadusta ja laajuudesta. Jäsenvaltion on järjestettävä yleissopimuksen

²²² Scarpa 2008, s.131.

toimeenpanon valvonta ja kansallisten säännösten toimeenpano asianmukaisesti. Valtion on nimettävä vastuuhenkilö siltä varalta, että kansallisia säännöksiä ei noudateta. Toimeenpanoa koskevien suositusten 11 kohdassa menetelmiksi lapsityön pahimpien muotojen poistamiseksi suositellaan käyttämään kansallisen lain sallimia toimia tukemaan kansainvälisiä pyrkimyksiä. Lasten hyväksikäyttöön osallistuvat on asetettava syytteeseen rikoksesta ja rekisteröitävä näihin rikoksiin syyllistyneet. Erikoisena poikkeuksena tästä pyrkimyksestä oli Britanniassa käytetty Consession-menettely, jonka perusteella ulkomaiset liikemiehet saivat tuoda mukanaan alaikäisiäkin kotitaloustyöhön²²³. Suosituksen 12 kohdassa jäsenvaltiota kehoitetaan säätämään rangaistavaksi yleissopimuksen 3 artiklan a – c kohdissa mainitut hyväksikäytön muodot. Muina toimeenpanon keinoina mainitaan laaja-alainen tiedottaminen, työmarkkinajärjestöjen ja kansalaisjärjestöjen sitouttaminen sekä viranomaisten kouluttaminen (15 kohta). Lapsityön pahimpien muotojen estämiseksi olisi luotava erityinen valitusmenettely, ja varmistettava laittomuuksia paljastaneiden henkilöiden suojele (kohta 15 i).

Kansainvälisen yhteistyön tulisi täydentää kansallisia pyrkimyksiä. Kansainvälisen yhteistyön olisi sisällettävä keskinäistä oikeusapua, teknistä apua ja tiedonvaihtoa. Yhteistyössä olisi hankittava varoja ohjelmille, tukea sosiaaliselle ja taloudelliselle kehitykselle sekä koulutukselle (kohta 16).

4.2 Työhön pääsemiseksi vaadittava ikäraja

Työhön pääsemiseksi vaadittavaa vähimmäisikää säädellään ILO:n yleissopimuksella nro 138 ja suosituksella nro 146 (SopS 87/1976). Sopimuksen ensimmäisessä artiklassa sopimukseen liittyneet jäsenvaltiot velvoitetaan ryhtymään lapsityön tehokkaiisiin lakkauttamistoimiin. Työhön pääsemisen vähimmäisikä on määriteltävä tasolle, joka ei estä lapsen ja nuoren täysipainoista kehitystä. Nuoriksi työntekijöiksi sopimuksessa määritellään kaikki alle 18-vuotiaat. Nuoria koskevat säännökset käsittävät määräyksiä

²²³ Altink 1995, s. 144-145. Consession- menettelyssä ulkomaalaiset Britanniaan saapuvat saivat tuoda henkilökohtaisessa palveluksessa olevat työntekijät mukanaan ilman omaa maahantulolupaa.

enimmäistyöajoista, vähimmäislepoajasta sekä työterveyteen ja työturvallisuuteen liittyvistä asioista. Säännökset velvoittavat työnantajaa.²²⁴

Sopimuksen ratifioineen valtion on määritettävä vähimmäisikä, joka vaaditaan sen valtion alueella rekisteröidyssä kulkuneuvossa työskentelemiseen (art. 2). Tätä määriteltyä ikää nuorempia ei saa ottaa työhön millekään ammattialalle. Artiklassa on kuitenkin mahdollisuus tehdä poikkeuksia, joista on annettu tarkennukset 4 - 8 artikloissa. Vähimmäisiän määrittelyä on kuitenkin rajoitettu niin, että ikä ei saa olla alempi kuin oppivelvollisuuden päättymisikä eikä 15 vuotta alempi. Lapsen vanhemmilla on mahdollisuus purkaa sellainen lapsen ymmärtämättömyydessään tekemä työsopimus, joka voi aiheuttaa haittaa lapselle. Työsopimusta tehdessään nuori voi toimia itsenäisesti, mutta nuoren suojelemiseksi huoltajalla on oikeus purkaa työsopimus, jos lapsi on alle 18-vuotias²²⁵. Valtioille, joiden taloudelliset ja koulutukselliset olot ovat kehittymättömät, sallitaan mahdollisuus määrätä vähimmäisiäksi 14 vuotta työmarkkinaosapuolten suostumuksella (2 artiklan 4 kohta). Vähimmäisiän määräämisen perusteista ja iän muuttamisesta on ilmoitettava Kansainväliselle työjärjestölle.

Työhön, joka saattaa vaarantaa lapsen ja nuoren terveyden, turvallisuuden tai moraalin, pääsemisen vähimmäisikä on 18 vuotta (art. 3). Näistä toimista ja toista on määrättävä kansallisella lainsäädännöllä tai viranomaispäätöksellä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa käydyn neuvottelun jälkeen. Jos työolot ovat täysin turvatut ja jos työhön on riittävä ohjaus tai ammattikoulutus, voidaan 16-vuotias ottaa tällaiseen työhön (art. 3). Jos taas työn laatu on sellainen että sitä voi olla haittaa nuorelle, ei tähän työhön saa palkata alle 18-vuotiasta. Viranomaisen velvollisuus on määritellä ja luetteloita työt, joista voi olla haittaa alaikäiselle.²²⁶

Viranomaisen voi antaa rajoitetuille aloille luvan olla soveltamatta sopimusta, jos sopimuksen soveltamisesta aiheutuisi huomattavia hankaluuksia. Näistä aloista on ilmoitettava, ja poikkeaminen on perusteltava (art. 22). Niiden valtioiden, joiden talous- ja hallintoelämä ovat kehittymättömiä, on mahdollisuus aluksi rajoittaa sopimuksen

²²⁴ Kairinen 2009, s.185.

²²⁵ Koskinen, Nieminen ja Valkonen 2008, s. 124.

²²⁶ HE 113/1974 vp, s. 4.

soveltamisalaa (art. 5). Sopimuksessa suljetaan pois nuoren koulutukseen liittyvä työ kuten ammattikoulussa tehtävä työ (6 artiklan. 1 kohta). Vähintään 14-vuotias saa tehdä työtä yrityksessä, joka noudattaa kolmikantaneuvottelujen tuloksena tehtyjä määräyksiä, kun työ kuuluu olennaisena osana nuoren koulutukseen (art. 6). Koulutukseen kiinteänä osana kuuluva työ ei kuulu sopimuksen soveltamisalaan. Jos työ tehdään hyväksytyn koulutus suunnitelman mukaan yrityksessä, sopimus edellyttää 14 vuoden ikää. Yleissopimuksessa ei mainita koulujen loma-aikoina tehtävää työtä.²²⁷

Viranomaisten suostumuksella voidaan 14 vuotta nuorempia ottaa erityisin syin tilapäiseen työhön esimerkiksi esiintymään kulttuuritilaisuuksiin²²⁸. Asianomainen viranomainen voi myöntää luvan poiketa 2 artiklan määräyksistä, kun kyseessä on nuoren osallistuminen taide-esityksiin. Työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa on sovittava poikkeuksista, jos kyseisessä valtiossa on olemassa etujärjestöjä. Artiklassa tarkoitettuihin esityksiin osallistuvan lapsen työtuntien määrää on rajoitettava sekä määritettävä ne olosuhteet, joissa kyseistä työtä saa tehdä (art. 8).

Suosituksella no 146 täsmennetään yleissopimuksen määräyksiä. Työjärjestön 58. yleiskokous näki vähimmäisikärajan korottamisen yhtenä keinona saada lapsityövoiman käyttö lakkaamaan. Suosituksella määritellään niitä suuntaviivoja, joihin Kansainvälinen työjärjestö on valmis ryhtymään tämän saavuttamiseksi.²²⁹

Suositusta sovelletaan yhdessä yleissopimuksen kanssa. Suosituksessa on viisi otsaketta: 1) kansallinen politiikka, 2) vähimmäisikä, 3) vaaralliset toimet ja työt, 4) työolosuhteet ja 5) täytäntöönpano.

Kansallisessa politiikassa on annettava etusija ohjelmille, jotka koskevat lasten ja nuorten tarpeiden huomioon ottamista. Lasten ja nuorten henkiselle ja fyysiselle kehitykselle on pyrittävä takaamaan parhaat mahdolliset olosuhteet. Keinoja tähän ovat kansallisen työllisyyspolitiikan noudattaminen, köyhyyden lieventämiseen tähtäävät toimenpiteet, sosiaaliturvaan ja perheiden hyvinvointiin vaikuttaminen (esim. lapsilisien

²²⁷ HE 113/1974 vp, s. 3-4.

²²⁸ Kairinen 2009, s.185.

²²⁹ HE 113/1974 vp, s. 30.

maksu) sekä koulutusmahdollisuuksien kehittäminen. Lasten ja nuorten hyvinvointia ja suojelua valvomaan tulee perustaa sopivia palveluita

Vähimmäisiän tulee olla sama kaikilla talouden aloilla. Jäsenvaltioiden tulisi korottaa vähimmäisikä asteittain 16 vuoteen. Jos vähimmäisikä on alle 15 vuotta, on sen korottamiseen ryhdyttävä kiireellisesti. Maataloustyössä ainakin suurviljelmillä ja kaupallisen maatalouden aloilla on oltava määriteltynä vähimmäisikäraja (kohdat 6 – 8).

Vaarallisissa toimissa ja töissä on vähimmäisikä kiireellisesti korotettava 18 vuoteen. Vaarallisia töitä ovat ne, jotka voivat vaarantaa nuoren terveyden, turvallisuuden ja moraalin.

Työolosuhteita on tarkkaan valvottava kun on kyse alle 18-vuotiaiden työnteosta. Valvonta koskee myös ammatilliseen koulutukseen liittyvää työskentelyä. Nuorille on myös taattava samat vuosilomaedut kuin aikuisille sekä samat terveydenhoidon ja sosiaaliturvan edut (kohdat 12 – 13).

Täytäntöönpanon toimenpiteisiin kuuluu ammattientarkastuksen toimien tehostaminen ja tarkastajien kouluttaminen huomioimaan nuorten työntekijöiden olot. Yrityksissä annettavaa ammattikoulutusta on valvottava tehokkaasti. Erityistä huomiota olisi kiinnitettävä vaarallista työtä koskevien määräysten noudattamiseen. Nuorten pitäminen työssä ei saa olla esteenä opiskelulle. Henkilön iän todentamisen helpottamiseksi on viranomaisten pidettävä syntymärekisteriä.

Yleissopimus korvaa vähimmäisikää koskevat erilliset sopimukset vuosilta 1919 – 1965. Uudella kattavalla sopimuksella pyritään lapsityövoiman käytön täydelliseen lakkauttamiseen asteittain.²³⁰

²³⁰ SopS 87/1976, johdanto

5 ALUEELLISET SOPIMUKSET

Maailmanlaajuisten kaikille kansakunnille avointen sopimusten lisäksi on alueellisesti laadittu lasten hyväksikäyttöä estäviä sopimuksia. Alueelliset sopimukset ovat maanosakohtaisia ja niihin voivat alueen valtiot liittyä vapaaehtoisesti. Suomalaisten kannalta Euroopan Unionin direktiivit vaikuttavat kansalliseen lainsäädäntöön voimakkaimmin, mutta koska EU on rakenteena poikkeava muista alueellisista organisaatioista, ei unionin sopimuksia voida verrata muihin alueellisiin sopimuksiin.

5.1 Euroopan neuvoston sopimuksia

Euroopan neuvosto oli ensimmäinen kansainvälinen organisaatio, joka perustettiin toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1949²³¹. Sen tavoitteena on vahvistaa demokratiaa, ihmisoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatetta jäsenvaltioissa. Euroopan neuvoston sopimukset ulottuvat Euroopan unionia laajemmalle alueelle ja siten esimerkiksi Norja, USA ja Kanada voivat olla osapuolina sen sopimuksissa.²³² Euroopan neuvoston ihmisoikeuskäsitystä muokkasivat Nürnbergin oikeudenkäynnissä paljastuneet Natsi-Saksan julmuudet. Toisaalta Itä-Euroopan valtioiden joutuminen kommunistisen totalitaarisen diktatuurin valtaan vaikutti myös Euroopan neuvoston toiminnan lähtökohtiin.²³³

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojelemiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) allekirjoitettiin vuonna 1950. Sopimus tuli voimaan vuonna 1953.²³⁴ Sopimus tehtiin Euroopan neuvoston silloisten noin 14 jäsenmaan kesken²³⁵. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1990. Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) perustuu KP-sopimukseen, jota luonnosteltiin tuolloin YK:n piirissä. EIS saatiin nopeammin voimaan kuin YK:n sopimus. Eurooppalaisesta sopimuksesta tuli esikuva

²³¹ A Guide to Human Rights 2003, s. 101.

²³² Akdeniz 2008, s. 193 ja 199.

²³³ Lång 1988, s.162-163.

²³⁴ <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=euroopan-ihmisoikeussopimus>, viitattu 10.11.2014.

²³⁵ http://fi.wikipedia.org/wiki/Euroopan_ihmisoikeussopimus, viitattu 10.11.2014 ja <http://finlandcoe.fr/public/default.aspx?nodeid=35773&contentlan=1&culture=fi-FI>, viitattu 5.2.2015.

muulle ihmisoikeussäätelylle. Syynä tähän oli erityisesti sopimuksessa oleva mahdollisuus yksilövalituksen tekemiseen.²³⁶

EIS:n syntyyn vaikutti tarve saada kylmän sodan puristuksessa olleeseen Eurooppaan eurooppalainen sopimus, jolla taattiin ihmisoikeuksien toteutuminen. Maailmanlaajuisen ihmisoikeussopimuksen syntyminen näytti tuolloin epävarmalta. Siksi Euroopan neuvoston yleiskokous teki vuonna 1948 aloitteen eurooppalaisen ihmisoikeussopimuksen valmistelemiseksi. Alkuperäinen sopimus koski lähinnä vapausoikeuksia. Sopimusta on täydennetty useasti lisäpöytäkirjoilla.²³⁷

Nykyisin voimassa on yleissopimuksen versio sellaisena kuin se muutettiin 11. pöytäkirjalla²³⁸. Sopimuksen 1 artiklassa sopimuksen osapuolet takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla henkilölle yleissopimuksen ensimmäisessä osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet. Oikeudet ja vapaudet taataan siis myös ulkomaalaisille, jotka eivät ole sopimuksen osapuolena olevan valtion kansalaisia²³⁹.

Ihmisoikeuksien suojaamiseksi sopimuksessa kielletään orjuus ja pakkotyö (4 artikla). Sopimuksen mukaan ketään ei saa pitää orjuudessa tai sen kaltaisessa pakkotyössä eikä ketään saa vaatia tekemään pakkotyötä.. Pakkotyönä ei pidetä kansalaisvelvollisuuksiin kuuluvia tehtäviä. Tällaisia tehtäviä ovat esimerkiksi asevelvollisuuden suorittamiseen liittyvät työt. Sopimuksen 3 artiklassa on epäinhimillisen ja halventavan kohtelun kieltö. Oikeus vapauteen ja turvallisuuteen taataan 5 artiklassa. Artiklan mukaan keltään ei saa riistää vapautta ilman laissa määrättyä perustetta. Alaikäisen vapaus voidaan riistää vain lain nojalla kasvatuksen valvomiseksi tai saattamiseksi oikeusviranomaisen tutkittavaksi. Muissa sopimuksen artikloissa ei ole sellaisia määräyksiä, joita voisi pitää lasten hyväksikäyttöä estävinä.

EIS:n toisessa osassa ovat määräykset Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) perustamisesta ja toiminnasta (19-51 artiklat). EIS on tehokkaimpia ihmisoikeussopimuksia, koska sopimus mahdollistaa sekä yksilövalituksen että

²³⁶ Scheinin 2002b, s.17.

²³⁷ <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=euroopan-ihmisoikeussopimus>, viitattu 10.11.2014.

²³⁸ SopS 63/1999, s.1.

²³⁹ <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=euroopan-ihmisoikeussopimus>, viitattu 10.11.2014.

valtioiden valitusten tekemisen. Yksilöiden tekemät valitukset ratkaisee EIT. Tuomioistuin siten valvoo yleissopimuksen toteutumista.²⁴⁰

Erikseen on mainittava neljäs lisäpöytäkirja, jolla täydennetään yleissopimusta. Pöytäkirjassa kielletään kenenkään saattaminen velkavankeuteen. Velkavankeuden käyttö kielletään, jos sen perusteena on henkilön kykenemättömyys täyttää sopimukseen perustuva velvoite (1 artikla). Artiklan mukaan esimerkiksi vanhempien velan takia lapsia ei saisi joutua pakkotyöhön tai orjuuteen, kuten Intiassa tapahtuu vielä nykyisinkin.

Varsovassa toukokuussa vuonna 2005 tehtiin Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta²⁴¹. Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 2008. Yleissopimuksen tarkoituksena on ehkäistä ja torjua ihmiskauppaa sekä taata uhrien tasa-arvoinen kohtelu. Tarkoituksena on myös taata ihmiskaupparikosten tehokas tutkinta ja syyttäminen.²⁴² Yleissopimuksen johdannossa painotetaan sitä, että ihmiskaupan vastaisten toimien ja aloitteiden tulee olla syrjimättömiä, ja niissä on otettava huomioon lasten oikeuksien näkökulma. Sopimuksessa todetaan ihmiskaupan olevan ihmisoikeuksia rikkovaa ja samalla rikkomus ihmisarvoa kohtaan. Myös ihmiskaupan yhteys uhrien orjuuttamiseen on huomioitu. Johdannossa mainitaan myös Palermon sopimuksen ja lisäpöytäkirjan huomioiminen sopimuksessa.²⁴³

Artiklassa 1 yleissopimuksen tarkoituksiksi määritellään pyrkimys estää ihmiskauppaa ja taistella sitä vastaan (a kohta). Uhrien ihmisoikeuksia halutaan suojella samalla kun varmistetaan tehokas tutkinta ja syytetoimet (b kohta). Päämääränä on edistää ihmiskaupan vastaista kansainvälistä yhteistyötä (c kohta) sekä perustaa yleissopimuksella erityinen seurantamekanismi. Artiklassa 2 on määräykset yleissopimuksen soveltamisesta. Sopimusta sovelletaan kaikkeen ihmiskauppaan, kansalliseen ja kansainväliseen, riippumatta siitä onko kauppa osa järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa vai ei.

²⁴⁰ Ojanen ja Scheinin 2011, s. 875-876.

²⁴¹ SopS 44/2012, s.1.

²⁴² HE 122/2011, s. 4.

²⁴³ SopS 44/2012, s. 2-3.

Artiklassa 4 ihmiskauppa määritellään samoin kuin Palermon lisäpöytäkirjassa. Artiklan mukaan hyväksikäyttönä pidetään vähintään hyötymistä prostituutiosta tai muusta seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä pakollisesta työstä, orjuudesta ja elinkaupasta. Uhrin suostumus on irrelevantti mikäli harhautusta tai uhkaa tai muita menetelmiä ja keinoja on käytetty. Lapsia koskien artiklassa mainitaan, että lapsi on jokainen alle 18-vuotias. Lapsen saattaminen hyväksikäytettäväksi on ihmiskauppaa, vaikka uhkailua, petosta tai muita keinoja ei olisikaan käytetty.

Sopimuksen luku kaksi käsittelee toimia ihmiskaupan estämiseksi. Luvun artiklassa 5 estävinä toimina esitetään valtion eri organien yhteistyön parantamista, tehokkaita ohjelmia ja suunnitelmia. Lasten kohdalla tulisi ryhtyä erityisiin toimiin, joilla vähennetään lasten alttiutta joutua ihmiskaupan uhreiksi. Sopimuksen implementoinnissa osapuolten on otettava lähtökohdaksi lapsimyönteinen lähestymistapa. Artikla 6 on erityisen huomioon otettava, sillä siinä osapuolia kehoitetaan toimiin ihmiskaupaan johtavan kysynnän vähentämiseksi. Keinoina on esitetty lainsäädännön tiukentamista ja koulutuksellisia, kulttuurisia ja sosiaalisia toimia. Rajavalvonnan tehostaminen ja kaupallisten kuljetusliikkeiden kaluston käytön valvonta katsotaan sopimuksessa keinoiksi estää uhrien kuljetusta maasta toiseen (art.7).

Kolmannessa luvussa annetaan määräyksiä uhrien oikeuksien suojelemisesta ja toimista uhrien tunnistamiseksi. Sopimuksen perusteella uhrien tunnistamiseksi tulisi viranomaisten käyttöön asettaa erityisesti uhrien tunnistamiseen koulutettuja henkilöitä. Jos uhrin epäillään olevan lapsi, on hänelle annettava erityistä suojelua kunnes hänen ikänsä varmistuu (art.10). Luvussa neljä on määräyksiä aineellisesta rikosoikeudesta. Sopimuksen osapuolia veloitetaan säätämään ihmiskauppa rangaistavaksi (art. 18). Ihmiskaupan uhrin palvelujen käyttö (art. 19), matkustus- ja henkilöasiakirjojen väärennys (art. 20) sekä rikoksen yritys ja avunanto (art. 21) on säädettävä myös rangaistavaksi. Erityisesti on mainittava artikla 24, jossa rangaistuksen koventamisperusteeksi mainitaan rikoksen kohdistuminen lapseen.

Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen on ratifioinut 40 valtiota. Viro, Kreikka ja Turkki ovat allekirjoittaneet sopimuksen, mutta eivät ole ratifioineet

sitä. Euroopan neuvoston varsinaisia jäseniä on 47 ja ulkojäseniä 6 muiden muassa USA, Kanada ja Japani.²⁴⁴

Euroopan neuvosto on tehnyt merkittävän lasten hyväksikäytön vastaisen sopimuksen Lanzarotella vuonna 2007. Suomi hyväksyi sopimuksen vuonna 2011. Sopimuksen johdannossa todetaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön vahingoittavan lapsen kaikenlaista kehitystä. Samoin kiinnitetään huomiota lisääntyneeseen hyväksikäyttöön, jota edistää informaatio- ja viestintäteknologian kehittyminen ja kasvava käyttö. Tämän ilmiön estämiseksi todetaan tarvittavan kansainvälistä yhteistyötä. Johdannossa viitataan CRC:n artiklaan 34 ja sen lisäpöytäkirjaan lapsen myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta.²⁴⁵

Artiklassa 1 määritellään sopimuksen tarkoitusta. Tarkoituksena on ehkäistä ja torjua lasten seksuaalista riistoa ja hyväksikäyttöä, suojella uhreja ja edistää kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä. Artiklassa 3 lapseksi katsotaan alle 18-vuotiaat henkilöt ja siinä viitataan sopimuksen artikloihin 18 – 23, joissa tarkennetaan mitä seksuaalisella riistolla ja hyväksikäytöllä tarkoitetaan. Luvussa kaksi on esitetty lasten hyväksikäyttöä ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä. Ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä pidetään lasten kanssa säännöllisesti työskentelevien henkilöiden koulutusta lapsen oikeuksista ja rekrytoitavien rikostaustan tarkistamista (art. 5). Myös lapsille tulee antaa tietoa hyväksikäytön riskeistä ja keinoista suojella itseään (art. 6).

Luku kuusi sisältää aineelliset rikosoikeudelliset määräykset. Artikloissa 18 – 23 on seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvien rikosten tunnusmerkit. Artiklassa 18 määritellään seksuaalinen hyväksikäyttö, jollaisena pidetään seksuaalista kanssakäymistä kansallista suojaikärajaa nuoremman lapsen kanssa. Hyväksikäyttöä on sukupuolinen kanssakäyminen lapsen kanssa, jos siihen liittyy pakottamista, väkivaltaa tai uhkaa sekä luottamuksen ja haavoittuvan aseman väärinkäyttöä. Erityisesti mainitaan henkisen ja fyysisen vammaisuuden ja riippuvuusaseman hyväksikäyttämisen moitittavuus. Lapsiprostituutioon liittyviä rikoksia ovat värvääminen tai muu saattaminen, pakottaminen tai muu hyötyminen lapsen prostituutiosta ja lapsiprostituution käyttö (art. 19).

²⁴⁴ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=197&CM=1&DF=&CL=ENG>, viitattu 14.10.2013.

²⁴⁵ SopS 88/2011. s. 1-3.

Lapsipornografiaan liittyviä rikoksia ovat materiaalin tuottaminen, tarjoaminen tai myynti, jakaminen, välittäminen, hankkiminen, ja hallussapito (art. 20). Kiellettyä on tietoinen etsiytyminen netin lapsipornografiaa sisältäville sivustoille. Lapsipornografiana pidetään todellista tai simuloitua kuvallista materiaalia, joka esittää lasta seksuaalisessa tarkoituksessa. Tässä artiklassa annetaan osapuolille mahdollisuus olla soveltamatta tiettyjä kohtia (tuottaminen, hallussapito ja netin pornografiasivujen käyttö). Artiklassa 21 rikokseksi katsotaan lapsen osallistuminen pornografisiin esityksiin, jos lapsi on tahallisesti värvätty tai pakotettu esitykseen. Kiellettyä on hyötyä esityksestä, johon lapsi osallistuu. Artiklan 21 c kohdan mukaan lapsipornografisen esityksen tietoinen seuraaminen on rikos, mutta valtio voi rajoittaa kohdan soveltamisen vain tapauksiin, joissa lapsi on värvätty tai pakotettu esitykseen mukaan. Kansallista suojaikärajaa nuoremmalle lapselle ei saa esittää materiaalia, jossa on seksuaalista hyväksikäyttöä tai muuta seksuaalista toimintaa. Tällainen teko on määritelty rikokseksi nimikkeellä lapsen turmeleminen (art. 22). Artiklassa 23 on netin kautta tapahtuva lapsen houkuttelemine tapaamiseen ja hyväksikäytettäväksi määritelty rikokseksi, jos tekijänä on aikuinen ja lapsi on alle suojaikärajan. Avunanto ja yritys näihin rikoksiin ovat rangaistavia (art. 24).

Artiklan 28 mukaan rikoksen rangaistusta koventavia tekijöitä ovat uhrin fyysisen ja henkisen terveyden vahingoittuminen, kidutus, väkivalta tai uhri on ollut erityisen haavoittuva, tekijä on perheen jäsen tai valta-asemaa käytetään väärin. Erityisen haavoittuvia ovat lapset, joilla ei ole läheisiä ja huoltavia vanhempia tai jotka ovat kehitysvammaisia. Jos tekijöitä on useita tai rikollisjärjestö on osallisena tai tekijällä on jo tuomioita vastaavista teoista, on nämä katsottava raskauttaviksi tekijöiksi.

Vain 29 valtiota Euroopan neuvoston varsinaisista jäsenvaltioista on ratifioinut sopimuksen. Allekirjoittaneita valtioita on 17. Erityisesti on huomattava, että Saksa, Viro ja Yhdistyneet Kuningaskunnat eivät ole ratifioineet sopimusta. Tshekin tasavalta ei ole edes allekirjoittanut yleissopimusta.²⁴⁶

²⁴⁶ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/Cherche.Sig.asp?NT=201&CM=&DF=&CJ=ENG>, viitattu 14.10.2013.

Euroopan neuvoston muita huomattavia lasten hyväksikäyttöä estäviä sopimuksia on tietoverkkorikosten vastainen yleissopimus. Budapestissä vuonna 2001 tehty sopimus tuli voimaan vuonna 2004. Se on ensimmäinen sopimus, joka koskee internetin kautta tehtyjä rikoksia. Yhtenä alueena sopimuksessa on lapsipornografiaan liittyvät rikokset.²⁴⁷ Sopimuksen tarkoituksena on luoda jäsenmaiden välille yhteinen kriminaalipolitiikka ja vahva yhteistyö tietoverkkorikosten estämiseksi²⁴⁸.

Sopimuksen johdannossa Euroopan neuvoston päämääräksi ilmoitetaan saavuttaa suurempi yhtenäisyys jäsenvaltioiden kesken. Yhteiskunnan suojeleminen tietoverkon välityksellä tapahtuvilta rikoksilta edellyttää sopivan lainsäädännön luomista. Sopimuksessa on otettu huomioon Lapsen oikeuksien sopimuksen ja ILO:n lapsityön pahimpia muotoja estävän sopimuksen vaatimukset.²⁴⁹ Lapsipornografian esittäminen on internetin materiaalin sisältöön liittyvä rikos (9 artikla). Rangaistavaksi on säädettävä lapsipornografian tuottaminen jakelua varten. Netin kautta tapahtuva materiaalin tarjoaminen, saatavilla pitäminen, hankkiminen ja hallussapito ovat myös rangaistavia tekoja. Artiklan mukaan lapsipornografiaa on alaikäisen seksuaalista tekoa esittävä materiaali. Myös alaikäiseltä näyttävän tekemä ja realistiselta vaikuttava kuva alaikäisestä tekemässä seksuaalista tekoa on sopimuksessa tarkoitettua sisällöltään kiellettyä materiaalia. Alaikäisellä tarkoitetaan alle 18-vuotiaita henkilöitä (9 artikla 3 kohta). Valtio voi asettaa ikäraajaksi 16 vuotta, mutta ei tätä alhaisempaa ikää. 9 artiklan 4 kohta antaa valtiolle mahdollisuuden olla soveltamatta osin tai kokonaan joitakin artiklan kohtia. Poikkeuksen voi tehdä materiaalin hankkimisen ja hallussapidon kohtiin. Lapsipornografiana voidaan olla pitämättä alaikäiseltä näyttävän tekemää ja realistista kuvaa sisältävää materiaalia.

Sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden suoja on suurimpia esteitä suojella lapsia hyväksikäytöltä pornografiassa. Ajatuksen ja ilmaisun vapaudet kuuluvat perustaviin ihmisoikeuksiin. Eron tekeminen sallitun ja laittoman sisällön välillä on siksi olennaista lasten suojelemiseksi. Ns. pseudo-image kuvien esittämisen salliminen tekee tehottomaksi pyrkimyksen estää lapsipornografian esittäminen. Sopimuksen erilainen

²⁴⁷ <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Summaries/Html/185.htm>, viitattu 10.11.2014.

²⁴⁸ Partanen 2007, s. 69-70.

²⁴⁹ SopS 60/2007, johdanto.

implementointi johtaa kansallisten lakien kirjoon lapsipornografian määrittelyssä. Tästä syystä rikoksen tekijän on helppo esittää väite, että hän on erehtynyt lain sisällöstä.²⁵⁰

5.2 Muita alueellisia sopimuksia

5.2.1 Amerikan valtioiden järjestön sopimuksia

Amerikan valtioiden järjestö OAS (Organization of American States) on vanhin alueellinen organisaatio. Organisaation alku juontaa juurensa vuonna 1889 Washingtonissa alkaneesta ensimmäisestä amerikkalaisten valtioiden konferenssista. Nykyinen OAS perustettiin vuonna 1948 Bogotassa, jossa allekirjoitettiin OAS:n peruskirja.²⁵¹ Järjestössä on 35 jäsenvaltiota pienistä saarivaltioista (Trinidad ja Tobago) suuriin federaatioihin (USA)²⁵².

Amerikan ihmisoikeussopimus (American Convention on Human Rights) hyväksyttiin 1969 OAS:n jäsenmaiden kokouksessa San Joséssa Costa Ricassa. Sopimus tuli voimaan vuonna 1978. Sopimus on lähellä Euroopan ihmisoikeussopimusta, joka oli mallina Amerikan ihmisoikeussopimusta valmisteltaessa.²⁵³

Amerikan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan 2 kohdassa määritellään, että sopimuksessa henkilöllä tarkoitetaan jokaista ihmisolentoa²⁵⁴. Sopimuksen artiklassa 6 on orjuuden ja pakkotyön kielto. Kukaan ei saa olla orjana tai pakollisessa palveluksessa (6 (1)) sekä samassa kohdassa kielletään orjakauppa ja naiskauppa. Kohdassa 2 kielletään pakkotyö. Artiklassa 19 on määrätty lapsen oikeuksista. Artiklassa sanotaan että, jokaisella lapsella on oikeus tarvittavaan suojeluun perheensä, yhteiskunnan ja valtion taholta.

²⁵⁰ Calcetas-Santos 2001b, s.103-105.

²⁵¹ http://www.oas.org/en/about/who_we_are.asp, viitattu 31.10.2013.

²⁵² http://www.oas.org/en/member_states/authorities.asp, viitattu 31.10.2013.

²⁵³ Pentikäinen 2002, s.913.

²⁵⁴ O.A.S.Treaty Series No. 36, Article 1 (2): For the purposes of this Convention, "person" means every human being.

Lasten hyväksikäyttöä koskee OAS:n sopimus ”Inter-American Convention on International Traffic in Minors”. Sopimus hyväksyttiin 1994 Meksikossa. Sopimuksessa on huomioitu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräykset. Johdannossa todetaan lapsikaupan olevan kansainvälinen huolenaihe ja tunnustetaan tarve saada lapsikauppaa koskevaa sääntelyä.²⁵⁵ Amerikan valtioiden johtava valtio USA ei ole osapuolena YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa, mutta se on liittynyt valinnaiseen pöytäkirjaan lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta. USA on alueellisten sopimusten kautta hyväksynyt CRC:n periaatteet.

Lapsikauppaa koskevan sopimuksen 1 artiklassa sanotaan sopimuksen tarkoituksena olevan suojella lasten perusoikeuksia ja etuja, sekä lapsikaupan ehkäisy ja rankaiseminen. 2 artiklan mukaan sopimusta sovelletaan sopimusvaltiossa asuviin ja sen alueella oleskeleviin henkilöihin silloin kun on kysymys kansainvälisestä lapsikaupasta. Kohdan 2(a) mukaan lapsi on alle 18-vuotias henkilö. Kansainvälisellä lapsikaupalla tarkoitetaan lapsen sieppausta, siirtoa ja vangittuna pitämistä tai näiden yritystä lainvastaisiin tarkoituksiin tai lainvastaisin keinoin (2(b)). Lainvastaiseksi tarkoitukseksi on määritelty lapsen pitäminen prostituutiota, seksuaalista hyväksikäyttöä tai pakollista palvelusta varten (2(c)). Lainvastaiset keinot ovat kidnappaus, petos ja harhautus tai maksun antaminen kolmannelle (2(d)).

Sopimus kattaa myös ne siviilioikeudelliset tilanteet, joita ei ole säädetty muissa kansainvälisissä sopimuksissa (art. 3). Artiklassa 7 sopimusvaltio velvoitetaan tehokkaiisiin toimiin, jotta kansallisten säännösten avulla voidaan estää ja ankarasti rangaista lapsikaupasta. Artiklan 9 toimivalta säännös on samankaltainen kuin järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa sopimuksessa.

5.2.2 Afrikan valtioiden sopimuksia

Afrikan yhtenäisyysjärjestö OAU (Organization of African Unity) on vuonna 1963 perustettu järjestö, jonka yhtenä päämääränä on edistää ihmisoikeuksia

²⁵⁵ http://www.oas.org/dil/treaties_B-57_Inter-American_Convention_on_International_Traffic_in_Minors.htm, viitattu 31.10.2013.

jäsenvaltioissaan.²⁵⁶ Addis Abebassa perustetussa organisaatiossa oli alkujaan 32 itsenäistä valtiota ja nykyisellään se käsittää 53 jäsenvaltiota. Järjestön toiminta on painottunut nykyisin taloudellisen integraation edistämiseen entisen poliittisten vapauksien ajamisen sijasta. Järjestön piirissä kuitenkin korostetaan, ettei tämä merkitse luopumista ihmisoikeuksien edistämisestä.²⁵⁷ Järjestön tuolloin vuonna 1963 hyväksymässä peruskirjassa on jo viittauksia YK:n sopimukseen ja niiden mahdollisiin mukanaan tuomiin vaikutuksiin yhtenäisyysjärjestön peruskirjaan.²⁵⁸ OAU korvautui 1999 Sirten julistuksella, joka synnytti Afrikan Unionin (AU). Syynä tähän olivat muuttuneet olosuhteet ja realiteetit Afrikassa. Tarkoituksena oli myös lisätä yhtenäisyyttä valtioiden välillä. Sopimus Afrikan Unionista tuli voimaan vuonna 2001 kun 36 valtiota oli ratifioinut julistuksen. AU:n tarkoituksena on lisätä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa.²⁵⁹

Afrikan ihmisoikeuksien peruskirjan on ratifioinut 52 valtiota. Peruskirja on ensimmäinen kansainvälinen sopimus, joka takaa yhdessä sopimuksessa poliittiset, taloudelliset, sivistykselliset oikeudet ja ihmisoikeudet sekä kansan oikeudet. Sopimuksessa ei ole määritelty kansan oikeuksia, mutta niiden on tulkittu tarkoittavan ihmisoikeuksia ryhmälle.²⁶⁰

Afrikan ihmisoikeusperuskirjassa, jota kutsutaan Banjulin sopimukseksi, on määräykset ihmisten oikeuksista ja velvollisuuksista²⁶¹. OAU:n yleiskokous hyväksyi Afrikan ihmisoikeuksien ja kansojen oikeuksien peruskirjan 26.6.1981. Peruskirja tuli voimaan vuonna 1986 ja sen ovat hyväksyneet kaikki yhtenäisyysjärjestön jäsenmaat. Peruskirja eroaa muista alueellisista ihmisoikeussopimuksista sillä siihen on otettu mukaan ihmisten oikeudet kansana eli kansojen oikeudet. Peruskirjassa on myös määrätty ihmisen velvollisuuksista yhteisöään, perhettään ja valtiota kohtaan.²⁶²

²⁵⁶ Pentikäinen 2002. s. 916.

²⁵⁷ <http://actrav.itcilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/oau.htm#Establishment and members>, viitattu 4.11.2013.

²⁵⁸ http://www.au.int/en/sites/default/files/OAU_Charter_1963_0.pdf, viitattu 4.11.2013.

²⁵⁹ A Guide to Human Rights 2003, s. 7-8.

²⁶⁰ A Guide to Human Rights 2003, s. 3.

²⁶¹ <http://actrav.itcilo.org/actrav-english/telearn/global/ilo/law/africach.htm>, viitattu 4.11.2013.

²⁶² <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=afrikan-yhtenaaisyysjarjesto>, viitattu 4.11.2013.

Afrikan ihmisoikeuksien ja kansojen oikeuksien peruskirjan johdannossa²⁶³ on mainittu jäsenvaltioiden päämääräksi vapautua kaikenlaisesta kolonialismista, rotusorrosta sekä muusta syrjinnästä. Artiklassa 2 on julistuksen muotoisesti lausuttu jokaisen oikeudesta vapauteen ja oikeuksiinsa, jotka on määritelty peruskirjassa. Kaikilla on samat oikeudet ilman yksilöstä johtuvaa erottelua. Artiklassa 3 on 1 kohdassa taattu jokaisen tasa-arvoisuus lain edessä ja 2 kohdassa jokaisen yhdenvertainen oikeus saada lain suojaa. Artikloissa 30 – 44 ihmisoikeuksia valvomaan perustetaan toimikunta (African Commission on Human and Peoples' Rights). Toimikunnan mandaatti määrätään artiklassa 45. Artiklassa tehtäväksi asetetaan ihmisoikeuksien edistäminen tietoja keräämällä ja ohjaamalla.

Asiakirja sisältää ns. KP- ja TSS-oikeuksia. Peruskirjan erityispiirteenä ovat kirjatut kollektiiviset oikeudet kuten oikeus luonnonvaroihin, rauhaan, kehitykseen ja kansojen itsemääräämisoikeuteen. Ihmisoikeusperuskirjan sisältämät rajoituslausekkeet ovat avoimia ja antavat siksi valtioille paljon harkintavaltaa oikeuksien rajoittamisessa. Tämän vuoksi peruskirjan antama suoja on heikko.²⁶⁴

Afrikassa lapset ovat alttiita ihmisoikeusloukkauksille siellä vallitsevien köyhyyden, sairauksien, luonnonolojen, nälän ja vahingollisten kulttuuristen tapojen vuoksi. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa osuu yli 18 miljoonaa lasta. Ongelmat lasten oikeuksien toteuttamisessa ovat samanlaiset useissa kehitysmaissa. Lapsen oikeuksien kehityksellä on kiinteä yhteys yhteiskunnan käsitykseen lapsuudesta. Lasten rekisteröimättä jättäminen, hylätyt lapset, lapsikauppa ja HIV vaikeuttavat lapsen oikeuksien toteutumista. Etelä-Afrikassa lapsioikeuden keskeinen lähde on lapsen oikeuksia ja hyvinvointia koskeva sopimus.²⁶⁵

Lasten oikeuksia ja hyvinvointia koskeva sopimus on hyväksytty Addis Abebassa 11.7.1990²⁶⁶. Afrikan lasten oikeuksien peruskirjan (African Charter on the Rights and Welfare of the Child) johdannossa peruskirjan tarkoituksena on suojella ja edistää

²⁶³ OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev.5, 1982, s.1.

²⁶⁴ Pentikäinen 2002, s. 916.

²⁶⁵ Hakalehto-Wainio 2011b, s.254-260.

²⁶⁶ <http://actrav.itcilo.org/actrav-english/tetearn/global/ilo/law/ofchild.htm>, viitattu 4.11.2013.

lapsen oikeuksia sekä edistää lapsen mahdollisuuksia kehittymiseen. Johdannossa viitataan YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, joka on huomioitu peruskirjassa.²⁶⁷

Peruskirja astui voimaan 29.11.1999 ja sen on ratifioinut 22 valtiota. Jäsenvaltioiden tulee sopimuksen mukaan ehkäistä lapsityötä, lasten hyväksikäyttöä ja suojella vammaisten ja pakolaislasten erityisiä oikeuksia. Artiklassa 32 perustetaan komitea (African Committee on the Rights and Welfare of the Child) edistämään ja suojelemaan peruskirjassa taattuja oikeuksia.²⁶⁸

Peruskirjan artiklassa 2 määritellään lapsi alle 18-vuotiaaksi henkilöksi. Erityistä on artiklan 3 diskriminoinnin kieltä, jossa luetellaan muiden ominaisuuksien (esim. rotu, etninen tausta ja sukupuoli) lisäksi syrjintä lapsen vanhempien perusteella. Lapsen hyväksikäyttöä koskevat artiklat 15, 27 ja 29 ovat opinnäytetyön kannalta keskeisimmät. Artiklassa 15 on määräys lapsityövoiman käytöstä. Lasta pitää suojella taloudelliselta hyväksikäytöltä ja haitalliselta työltä, joka vahingoittaa lapsen kehitystä. Artiklassa on viittaus ILO:n säännöksiin lapsityöstä. Artiklassa 27 käsitellään seksuaalista hyväksikäyttöä. Sopimusvaltioiden tulee suojella lapsia kaikelta seksuaaliselta hyväksikäytöltä.

Erityisesti tulee estää:

- a) viettely, pakottaminen tai rohkaiseminen mihinkään seksuaaliseen tekoon
- b) lapsen käyttäminen prostituutioon tai mihinkään seksuaaliseen toimintaan
- c) lapsen käyttö pornografiseen tekoon, esitykseen ja materiaaliin.

Artikla 29 koskee lapsen myyntiä, lapsikauppaa ja lapsen ryöstöä. Sopimusvaltiot velvoitetaan ryhtymään asianmukaisiin toimenpiteisiin ryöstön, myynnin tai lapsikaupan estämiseksi mihinkään tarkoitukseen tai missään muodossa. Tämä on estettävä, oli rikoksen tekijänä lapsen vanhemmat, laillinen holhooja tai kuka muu tahansa. Kohdassa b kielletään lapsen käyttö mihinkään kerjäämisen muotoon.

²⁶⁷ OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990), Preamble.

²⁶⁸ A Guide to Human Rights 2003, s. 4-5.

5.2.3 Arabimaiden järjestöjen sopimuksia

Vuonna 1990 Kairossa kokoontunut muslimimaiden järjestö (Organization of the Islamic Conference) hyväksyi Kairon julistuksen ihmisoikeuksista islamissa²⁶⁹. Kairon julistuksen johdannossa asiakirjan rooliksi määritellään toimia yleisluontoisena ohjeena ihmisoikeusasioissa. Johdannossa viitataan Allahin luoman Islamilaisen Ummah'in (islamilaisten yhteisön²⁷⁰) historialliseen rooliin yhteiskunnassa sekä korostetaan uskonnon merkitystä yhteiskunnan tasapainottajana. Ihmisoikeuksien suojeleminen ja ihmisoikeudet ovat sopimuksen mukaan yhtäpitäviä Islamin Sharia-lain kanssa. Perusoikeudet sisältyvät Islamin pyhiin kirjoihin (Revealed Books of Allah).²⁷¹

Kairon julistuksessa on selvät säännöt naisille ja miehille kuuluvista velvollisuuksista ja oikeuksista. Artiklat ovat hyvin yksityiskohtaisia. Esimerkiksi artiklassa 6 sen a-kohdassa naisilla sanotaan olevan yhtäläinen ihmisarvo kuin miehilläkin, ja nainen on oikeutettu omaan entiteettiin sekä taloudelliseen riippumattomuuteen. Kohdassa b aviomiehen velvollisuudeksi asetetaan huolehtia perheen ylläpidosta ja hyvinvoinnista. Lapsen oikeuksista on artiklassa 7 mainittu oikeus hyvään hoitoon. Huoltajille annetaan kuitenkin päätösvalta lapsen koulutuksesta tietyin edellytyksin (mm. Sharia-lain) (art. 7(b)). Julistuksessa ei ole muuten mainittu lapsen oikeuksia erikseen, vaan oikeudet on esitetty yleisinä ja kaikkia koskevinä kuten 11 artiklan a-kohdassa: ”*Human beings are born free, and no one has the right to enslave...*”. Artikla 25 toteaa: ”*The Islamic Shari'ah is the only source of reference for the explanation or clarification on any of the articles of this Declaration*”.

Sharia-laki perustuu Koraaniin sekä profeetta Muhammadin ohjeisiin (hadith-kertomukset) että islamilaisten teologi-juristien vuosisatojen aikana kirjoittamiin selityksiin ja kannanottoihin. Sharia on jumalallinen laki, jota ei voi maallisella lailla muuttaa. Sharia-lakia tulkitaan eri tavoin eri tahoilla, sillä vastaavaa melko yhtenäistä

²⁶⁹ Pentikäinen 2002, s. 918.

²⁷⁰ http://www.chn.com/spirituallife/onlinediscipleship/understandingislam/What_is_the_Muslim_understanding_of_Ummah.aspx, viitattu 4.11.2013.: ”Ummah” arabian kielessä merkitsee ihmisten ryhmää tai kansaa. Koraanissa Jumalan sanotaan lähettäneen jokaiselle kansalle (Ummah) oman lähettilään, joka muslimille oli Muhammad. Islamilaisessa ajattelussa ”Ummah” edustaa maailman järjestystä, jota hallitsee Kalifi Sharia – lain mukaan ja Muhammadin Medinassa 622 jKr. perustaman yhteisön mallin mukaan. ”Ummah” koostuu muslimista, joilla on yhteinen ideologia ja kulttuuri, ja se käsittää kaikki maailman muslimit. Käsite on taustaltaan uskonnollinen ja sitä voi verrata kristikunnan käsitteeseen.

²⁷¹ U.N. Doc. A/Conf. 157/PC/Add.18 (1993), preamble.

tulkintatapaa kuten kristinuskossa ei ole.²⁷² Kairon julistukseen artikloiden tulkinta edellyttää islamilaisen uskonnollisen lain, Sharia-lain, tuntemista. Kairon julistuksen pohjalta lapsen oikeuksiin vetoaminen vaatii juristilta syvällistä erikoistumista ja perehtymistä islamilaiseen kulttuuriin ja traditioihin.

Arabiliitto on perustettu vuonna 1945. Se on vanhin alueellinen järjestö, joka on perustettu toisen maailmansodan jälkeen. Arabiliiton perustamisen sopimusasiakirjassa on huomioitu tulevan maailmanjärjestön, Yhdistyneiden kansakuntien, perustamisen tuomat velvoitteet. Alun perin sitouduttiin yhteistyöhön YK:n kanssa. Liiton piirissä perustettiin Arabien ihmisoikeustoimikunta, joka aloitti toimintansa vuonna 1969.²⁷³ Arabiliittoon kuuluu jäsenenä 22 arabimaata. Liitto on luonteeltaan poliittinen järjestö.²⁷⁴ Arabiliitto hyväksyi Arabian ihmisoikeusperuskirjan vuonna 1994. Yksikään valtio ei tosin ratifioinut tätä peruskirjaa. Vuonna 2004 annettiin uusittu versio peruskirjasta ja tämä peruskirja²⁷⁵ astui voimaan vuonna 2008.²⁷⁶ Jos kaikki Arabiliittoon kuuluvat maat ratifioivat uuden peruskirjan vuoteen 2015 mennessä, se tulee vaikuttamaan lähes 395 miljoonaan ihmiseen²⁷⁷. Peruskirjan 34 artiklan 3 kohdassa on lausuttu lapsen oikeuksista suojeluun. Artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden suojeluun taloudelliselta hyväksikäytöltä ja työltä, joka todennäköisesti olisi haitallista tai häiritsisi lapsen koulutusta. Työ ei saa olla haitallinen lapsen kaikkinaiselle kehitykselle. Osapuolten on erityisesti:

- a) määrätä minimi-ikä työhön pääsulle
- b) määrätä soveliaat säännöt työajalle ja työoloille
- c) määrätä sopivat rangaistukset artiklan tehokkaan toimeenpanon varmistamiseksi.

Mitään muita lapsen hyväksikäyttöä estäviä artikloita ei peruskirjassa ole.

²⁷² Muhammed 2011, s.376.

²⁷³

<http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/ihmisenmaailmassa/Ihmisoikeudet/kasikirja/mitaovatihmisoikeudet/sivut/alasivut/Arabiliitto.htm>, viitattu 4.11.2013.

²⁷⁴ <http://www.globalis.fi/Maat/Maaryhmittymaet/Arabiliitto>, viitattu 5.11.2013.

²⁷⁵ <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain?docid=3ae6b38540.html>, viitattu 8.11.2013.

²⁷⁶ <http://www.humanrights.ch/en/Standards/Other-Regions-Instruments/Arab-Charter-on-Human-Rights>, viitattu 8.11.2013.

²⁷⁷ <http://hrlr.oxfordjournals.org/content/10/1/169.extract>, viitattu 8.11.2013.

6 SOPIMUSTEN OIKEUSVAIKUTUKSET

Sopimusten vaikutus lasten hyväksikäytön ehkäisyssä riippuu siitä miten sopimus otetaan käyttöön kussakin sopimukseen sitoutuneessa valtiossa. Tärkeäksi muodostuu siten se miten implementointi kansalliseen oikeusjärjestykseen toteutuu. Sopimuksen toteuttaminen on riippuvainen myös kansallisten tuomioistuinten halusta soveltaa kansainvälisten sopimusten velvoitteita päätöksissään.

6.1 Sopimusten soveltaminen

Sopimukseen liittyminen edellyttää, että valtio allekirjoittaa ja ratifioi sopimuksen. Lopullinen sitoutuminen sopimukseen tapahtuu vastaa kun asiakirjan talletetaan sopimuksessa määrätyle taholle. Esimerkiksi YK:n yleissopimukset talletetaan YK:n pääsihteerille. Sopimuksen voimaantulo edellyttää yleensä tietyn määrän ratifiointeja, jotta sopimuksella olisi kansainvälisoikeudellista merkitystä.²⁷⁸

Sopimuksen ratifioinnin myötä syntyy kansainvälisoikeudellinen vastuu. Sopimuksen vaikutus valtiosisäisesti voidaan toteuttaa monistisesti tai dualistisesti. Monismissa sopimus on suoraan sovellettavaa oikeutta, joten kansainvälinen oikeus sekä valtiosisäinen oikeus muodostavat yhtenäisen oikeusjärjestelmän. Dualistisessa systeemissä kansainvälinen sopimus saatetaan valtion sisäisesti voimaan lailla tai asetuksella ja kansainvälinen oikeus sekä valtiosisäinen oikeus muodostavat erilliset oikeusjärjestelmät.²⁷⁹ Sopimuksen säännökset saatetaan voimaan blankettilailla. Blankettilait ovat rikosoikeuden kannalta epäedullista, koska sopimussäännökset ovat usein epätarkkoja. Rikosoikeudessa pyritään täsmällisiin normeihin.²⁸⁰

Kansainvälisen oikeuden yleisiin periaatteisiin kuuluu pacta sunt servanda periaate. Sopimusosapuolen tulee kunnioittaa antamaansa sitoumusta.²⁸¹ Periaatteen rikkominen

²⁷⁸ Hakapää 2010, s. 34.

²⁷⁹ Hakapää 2010, s.21-22.

²⁸⁰ Tupamäki 1999, s.392-393.

²⁸¹ Scheinin 2002b, s. 1.

on kansainvälisen oikeuden loukkaus²⁸². Sopimusvelvoitteiden toteuttamisen esteeksi voi tulla kansallisessa hierarkiassa ylemmän tasoisen lain ristiriita sopimuksen säännöksen kanssa²⁸³. Mikäli ristiriitaa ilmenee tai kansallisesti voimassa oleva säännös on epäselvä, on säännöstä tulkittava ylikansallisen sopimuksen sanamuodon ja tarkoituksen mukaisesti²⁸⁴. Kansainvälinen sopimus voi olla jopa etusijalla kansallisiin säännöksiin nähden²⁸⁵. Kansainvälisissä sopimuksissa on lähtökohtana, että esimerkiksi oikeusapua koskevissa sopimuksissa on ihmisoikeuskieltäytymisperuste, millä tarkoitetaan oikeutta kieltäytyä sopimuksen säännöksen noudattamisesta, jos on oletettavissa että sen noudattaminen johtaisi ihmisoikeusrikkomukseen.²⁸⁶ Euroopan unionin tekemällä kansainvälisellä sopimuksella on etusija jäsenvaltioiden kansalliseen oikeuteen nähden, sillä ne ovat osa unionin lainsäädäntöä. Unionin tekemät kansainväliset sopimukset on otettava huomioon kansallisessa oikeudessa.²⁸⁷

Esimerkiksi Kansainvälisen työjärjestön jäsenvaltion tulee huolehtia, ettei ristiriitoja sopimuksen ja kansallisen lain välillä esiinny.²⁸⁸ ILO:n julistuksessa todetaan, että jäsenvaltioilla myös sellaisilla, jotka eivät ole ratifioineet ydinsopimuksia, on jäsenenä velvollisuus noudattaa niitä. ILO:n ydinsopimukset toteuttavat perusoikeuksia.²⁸⁹ Työjärjestön sopimukset ovat itsenäisiä asiakirjoja ja niihin liittyminen merkitsee itsenäistä velvollisuutta toteuttaa sopimus valtiosisäisesti. Ratifioitujen sopimusten soveltamatta jättäminen on kansainvälisten sopimusvelvoitteiden rikkomista eikä valtio voi vedota sisäiseen lainsäädäntöönsä sopimusvelvoitteiden laiminlyömisessä.²⁹⁰

Valtioilla on rajoitettu oikeus tehdä varaumia kansainvälisiin sopimuksiin. Varauman teolla tarkoitetaan sopimusosapuolen ilmoitusta olla sitoutumatta johonkin tiettyyn sopimuksen velvoitteeseen. Sopimuksessa voidaan kieltää tai esittää ehtoja varaumien teolle. Varauman teon yhteydessä on selvitettävä kansallisen lain sisältö, johon varauma perustuu. Yleisluonteisia varaumia ei ole sallittua tehdä.²⁹¹

²⁸² Orlin ja Scheinin 2000, s. 6.

²⁸³ Tupamäki 1999, s.391.

²⁸⁴ Koulu ja Sihto 2007, s. 1338.

²⁸⁵ Orlin ja Scheinin 2000, s. 12-13.

²⁸⁶ Suominen 2011, s.38-39.

²⁸⁷ Rosas 2012, 432- 438.

²⁸⁸ Sulkunen 1988, s. 196-197.

²⁸⁹ Sulkunen 2002, s. 452.

²⁹⁰ Sulkunen 1988, s. 180-197.

²⁹¹ Sheinin 2002a, s .9-10.

Varauman tekemiselle on kansainvälisessä oikeudessa asetettu tietyt edellytykset. Wienin sopimuksessa (SopS 32-33/1980) on esitetty varauman teon edellytykset. Varauman teko voi estyä kolmesta syystä: 1) varaumaa ei voi tehdä, jos se on sopimuksessa kielletty, 2) sopimuksessa voidaan sallia vain tietyntyyppiset varaumat, 3) varauma ei saa olla ristiriidassa sopimuksen tarkoituksen kanssa. Tämä viimeinen kohta tarkoittaa sitä, että jokaista varaumaa tulee tarkastella yksittäistapauksena ja selvittää, ettei se ole vastakkainen sopimuksen hengen kanssa.²⁹² Kansainvälisiä rikosasioita koskevilla sopimuksilla ei yleensä ole varauman teko mahdollisuutta²⁹³. Oikeus varauman tekoon suojelee valtion suvereenisuutta, mutta varaumalla voidaan vesittää sopimuksen tarkoitus. Varaumat on tarkoitettu väliaikaisiksi ja kansallista lainsäädäntöä muuttamalla varaumat tulisi poistaa mahdollisimman pian.²⁹⁴ Näin ei kuitenkaan aina käy, vaan osa varaumista säilyy pitkiäkin aikoja.

Varauman avulla valtiolla on mahdollisuus rajata sitoutumisen laajuutta. Varauman teossa on vallalle vastavuoroisuuden ajattelu. Valtio ei voi estää toisen valtion oikeudenkäyttöä, jos se itse vaatii täyttä lainkäytön sallimista.²⁹⁵

Lapsen oikeuksien sopimukseen on tehty useita varaumia. Suurin osa varaumista kohdistuu lapsen kansalaisoikeuksia ja vapauksia käsitteleviin artikloihin. Sopimuksen 51 artiklan 2 kohdassa sanotaan: ”*Varaumaa, joka ei ole sopusoinnussa tämän yleissopimuksen päämäärän ja tarkoituksen kanssa ei sallita*”. Jotkin varaumat voivat, suppeasti tarkastellen, olla ristiriidassa sopimuksen hengen kanssa, mutta kuitenkin ne on sallittu. Esimerkiksi avioliiton solmimiskään joissakin islamilaisissa maissa tehdyt varaumat koskevat tyttöjen naimaikää, joka saattaa olla hyvinkin alhainen. Varaumia on tehty myös muihin keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin. KP-sopimuksen artikloihin 6 ja 8, joihin ei sinänsä saa tehdä huononnuksia, ovat jotkin valtiot tehneet varaumia.²⁹⁶ ILO:n sopimuksissa ei ole varauman tekoon mahdollisuutta. Sopimuksissa on tosin joustolausekkeita, joiden rajoissa jäsenvaltio voi toimia.²⁹⁷ Amerikan

²⁹² Hakapää 2010, s. 39-41.

²⁹³ Tupamäki 1999, s. 104.

²⁹⁴ Gras 2001, s. 33.

²⁹⁵ Tupamäki 1999, s. 103-105.

²⁹⁶ Scheinin 2005, s.482.

²⁹⁷ Sulkunen 1988, s. 197.

ihmisoikeussopimuksessa (art. 75) varaumien tekemiseksi viitataan Wienin sopimuksen säännöksiin.

Sopimusten soveltamiseen liittyy myös kysymys toimivallasta. Lähtökohtana toimivaltakysymyksille on valtion suvereniteetti. Valtiolla on rajojensa sisäpuolella täydellinen toimivalta alueellaan oleskeleviin henkilöihin. Valtion toimivaltaa kansalaisiinsa rajoittavat yleiset ihmisoikeusvelvoitteet.²⁹⁸

Toimivalta määräytyy sen mukaan, miten rikos liittyy kuhunkin valtioon. Kansainvälisissä rikoksissa toimivaltaa koskevia säännöksiä on sopimuksissa. Ensisijaisesti toimivalta kuuluu sille valtiolle, jonka alueella rikos on tapahtunut. Alueperiaatteen mukaan tekopaikan valtio on toimivaltainen, vaikka muita liittymiä ei olisikaan.²⁹⁹ Rajat ylittävissä rikoksissa tulee tärkeäksi kysymykseksi se, kuka saa käyttää tuomiovaltaa. Globalisaatio ja yleinen liikkuma-alan laajentuminen on kansainvälistänyt myös rikollisuuden. Valtion kansainvälisen rikosoikeuden normisto sisältää toimivaltaa koskevat säännökset³⁰⁰. Kansainväliset sopimukset laajentavat valtion toimivaltaa puuttua kansainväliseen rikollisuuteen eli ekstraterritoriaalista toimivaltaa on laajennettu.³⁰¹ Länsimailla on yhteisiä prosessuaalisia periaatteita, mutta valtioiden tekemillä sopimuksilla on haluttu yhtenäistää ylikansallista prosessointia.

Toimivaltaongelmien ratkaisemiseksi on kansainvälisessä käytännössä muotoutunut eri toimivaltaperiaatteita. Peruseriaate on että voidakseen käyttää toimivaltaa on oltava jokin liittymä rikokseen. Alueperiaate tarkoittaa oikeutta puuttua valtion alueella tapahtuviin rikoksiin. Muita yleisempiä periaatteita ovat lippuperiaate, aktiivinen ja passiivinen persoonallisuusperiaate ja universaaliperiaate. Aktiivinen persoonallisuusperiaate tarkoittaa toimivaltaa oman valtion kansalaisen ulkomailla tekemään rikokseen, kuten seksin ostamiseen alaikäiseltä. Universaaliperiaatteen liittymänä on teon vakava kansainvälinen tai ylikansallinen luonne, joka yleensä perustuu kansainväliseen sopimukseen.³⁰² Ihmiskaupparikoksiin sovelletaan Suomen

²⁹⁸ Hakapää 2010, s. 255-256.

²⁹⁹ Nuotio 2009, s. 214-215.

³⁰⁰ Koulu ja Sihto 2007, s. 1335.

³⁰¹ Kimpimäki 2005a, s.135.

³⁰² Kimpimäki 2005, s. 3-5.

rikoslaissa universaaliperiaatetta. Kaksoisrangaistavuuden vaatimus on poistettu lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevista rikoksista, vaikka ne tapahtuisivat ulkomailla.³⁰³

Internetissä tapahtuvat rikokset tuovat oman ongelmansa. Ongelmia tuottavat laittomuuksien valvonta ja ehkäisy ja rikollisten kiinnisaaminen. Palvelun tarjoajan ja käyttäjän välisen vastuun jakautuminen on epäselvää. Internetin ylikansallisuus ja valtioiden lainsäädännön erot hankaloittavat valvontaa. Lainvastaisen materiaalin poistaminen ja levittäjän kiinnisaaminen on vaikeaa, sillä anonyymisyys suojaa rikollisia.³⁰⁴

Euroopan neuvoston yleissopimuksissa on määräyksiä toimivallan käytöstä. Ihmiskaupan vastaisessa yleissopimuksessa (SopS 122/2011) on 31 artiklassa lainkäyttövalta ulottuvuudeksi määrätty alue- ja lippuperiaatteen sekä persoonallisuusperiaatteen alueet. Myös tietoverkkorikollisuutta koskevassa sopimuksessa (SopS 60/2007) on toimivalta määritelty samalla tavoin (art. 22). Valtioille annetaan mahdollisuus olla soveltamatta tai soveltaa vain erikoistapauksissa persoonallisuusperiaatetta. Yleissopimuksessa lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta ja hyväksikäytöltä lainkäyttövallasta määrätään 25 artiklassa (SopS 88/2011). Artiklan mukaan toimivallan perusteena käytetään alue-, lippu- ja persoonallisuusperiaatteita. Artiklan 4 kohdassa valtio velvoitetaan poistamaan kaksoisrangaistavuuden vaatimus, jos teon on tehnyt valtion kansalainen toisessa valtiossa.

YK:n eri elimet ovat määritelleet itse toimivaltansa rajat. Jäsenvaltioilla ei ole valtaa päättää mitkä sopimusten alueet kuuluvat sen yksinomaiseen olennaiseen sisäiseen toimivaltaan.³⁰⁵ Lapsen oikeuksien sopimuksen valinnainen pöytäkirja esittää toimivaltaperusteeksi alueperiaatteen sekä aktiivisen- ja passiivisen persoonallisuusperiaatteen (4 artikla).³⁰⁶ Valtion oletetaan noudattavan kansainvälisen oikeuden sääntöjä ja toteuttavan täytäntöönpanon kansallisella tasolla sopimuksen hengessä.

³⁰³ Nuotio 2009, s. 208-219.

³⁰⁴ Ojala 2000, s.9.

³⁰⁵ Hannikainen 1988, s. 58.

³⁰⁶ Lapsen oikeuksien käsikirja 2011, s. 45.

Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisten sopimusten toimivaltaa koskevat säännökset ovat artikloissa 6(2c), 11, 15 ja 16(10). Artiklassa 15 sopimusvaltioiden tuomiovallan ulottuvuus säädetään kattavaksi. Sopimusvaltion on ryhdyttävä toimenpiteisiin, jos rikos on tapahtunut sen alueella, sen lipun alla olevalla aluksella tai alueelle rekisteröidyllä ilma-aluksella. Sopimusvaltio voi käyttää toimivaltaa myös silloin kun rikos on tehty sen kansalaista vastaan tai kansalainen on rikoksen tehnyt. Kansalaiseen rinnastetaan valtion alueella vakituisesti asuvaa muuten kansalaisuudetonta henkilöä. Toimivallan käyttöön on oikeus, jos rikos on tarkoitus tehdä sopimusvaltion alueella vaikka rikosta valmistellaan valtion alueen ulkopuolella. Jos rikoksen tekijä on valtion alueella eikä valtio aio luovuttaa häntä, on valtion syytettävä tekijää (16 artikla 10 kappale). Tämä kohta sisältää tärkeän ”aut dedere aut judicare” (luovuta tai syytä) velvoitteen³⁰⁷.

6.2 Sopimusten valvonta

Sopimukseen sitoutuneilta valtioilta odotetaan sopimusten mahdollisimman hyvää toteutusta. Valtioiden poliittiset intressit voivat kuitenkin olla ristiriidassa valtiosopimuksen hengen kanssa eikä velvoitteita toteuteta siinä ”hyvässä uskossa”, jossa kansainvälisten sopimusten periaatteiden mukaan niitä tulisi soveltaa. Kansainvälisen yhteisön intressien ja sopimusten legitimeetin turvaamiseksi sopimusten toteuttamista ja soveltamista on haluttu valvoa. Sopimuksesta riippuen valvojina ovat komiteat sekä erityiset raportioijat. Viimekädessä kansainväliset tuomioistuimet voivat puuttua sopimusrikkomuksiin.

Kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimusta valvoo YK:n ihmisoikeuskomitea. Ihmisoikeuskomitealle voi valittaa ihmisoikeusrikkomuksista. Ennen valitusta on kuitenkin käytävä läpi kaikki kansalliset oikeuskeinot. Ihmisoikeuksien toteutumisen vuoksi on tärkeää, että ihmisoikeussopimuksissa on kirjattuna yksilövalitusmahdollisuus, jolloin asianosaisasemassa oleva voi tehdä valituksen sopimusta valvovalle kansainväliselle elimelle.³⁰⁸ Ihmisoikeussopimusten valvonta on heikkoa. Esimerkiksi YK:n ihmisoikeuskomitean päätökset eivät ole jäsenmaita

³⁰⁷ HE 32/2003, s.25.

³⁰⁸ Nieminen 2006, s. 137.

sitovia.³⁰⁹ KP-sopimusta seuraamaan perustettiin heti komitea. Komitea esittää soveltamisesimerkkejä valtioiden raporttien katsauksen yhteydessä, ja näin sillä on mahdollisuus täsmentää ja määritellä sopimuksen sisältöä. TSS-sopimusta seuraa YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea, jonka on perustanut YK:n taloudellinen ja sosiaalinen neuvosto. Komitea on antanut valtioiden raporttien kommentoinnilla suunnan sopimuksen tulkinnalle³¹⁰.

Lapsen oikeuksien komitea on perustettu tarkkailemaan CRC:n toteutumista sopimuksessa osapuolina olevissa valtioissa. Tarkkailun perustana ovat sopimusosapuolten tekemät raportit komitealle.³¹¹ Sopimusosapuolet toimittavat määräaikaisraportteja sopimuksessa määrättyjen oikeuksien täyttymisestä ja oikeuksien edistymisestä maassaan. Raporttien perusteella komitea antaa suosituksia siitä, mihin toimenpiteisiin pitäisi ryhtyä sopimuksen täytäntöönpanemiseksi. Sopimuksen täytäntöönpanon mekanismit ovat heikot ja täytäntöönpano on jäänyt valtioiden asiaksi. Sopimuksen legitimizeetti perustuu laajaan hyväksyntään ja implementointiin.³¹² CRC:n 43 artiklan mukaan komitea valvoo sopimuksen edistymistä ja toteutumista. Artikloissa 44 ja 45 täsmennetään komitean tarkoitusta. Komitean mandaatti kuvastaa käsitystä siitä, että oikeudet voivat toteutua vain täysin ja oikein implementoituina. Komitea käyttää aktiivisesti rooliaan sopimuksen tulkitsijana.³¹³ Lapsen oikeuksien sopimukseen ei sisälly yksilövalitusmahdollisuutta.³¹⁴ Tärkeimpien ihmisoikeussopimusten toteutumisen valvomiseksi ei ole käytössä konkreettisia pakottavia keinoja. Ihmisoikeusrikkomukset on helppo sivuuttaa ilman tuntuvien sanktioiden uhkaa.

Kansainvälinen työjärjestö seuraa sen piirissä tehtyjen sopimusten soveltamista. Myös niiden sopimusten tilannetta valvotaan jotka ovat jääneet ratifioimatta. Oikeus kannella sopimuksen laiminlyönnistä on työmarkkinajärjestöillä. Toinen valtio voi valittaa toisen valtion rikkeistä sopimusten soveltamisessa.³¹⁵ ILO:n sopimusten valvonta perustuu raportoinneille, jotka on avainsopimusten osalta toimitettava kahden ja muiden osalta neljän vuoden välein Kansainväliselle työtoimistolle. Sopimuksia koskevien raporttien

³⁰⁹ Kairinen 2009, s.121.

³¹⁰ Orlin ja Scheinin 2000, s.6-7.

³¹¹ Doek 2011, s.99.

³¹² Hakalehto-Vainio 2011, s. 514-515.

³¹³ Gras 2001, s. 53-55.

³¹⁴ Nieminen 2006, s. 137.

³¹⁵ Kairinen 2009, s.120.

ja huomautusten tutkiminen kuuluu asiantuntijakomitean tehtäviin. Asiantuntijakomitea esittää raporttinsa työkonferenssille. Työkonferenssi valitsee keskuudestaan sovelluskomitean, joka kuulee hallituksia niiden sopimuksen soveltamiseen liittyvistä ongelmista. Kantelun tarkoituksena on kiinnittää ILO:n hallintoneuvoston huomio sopimusta rikkoneeseen valtioon. Kantelua ovat käyttäneet erityisesti kansalliset työntekijäjärjestöt ja se on lähinnä poliittinen keino. Valituksen teko on ILO:n käytännössä raskain valvontakeino. Valituksen seurauksena voidaan perustaa tutkintakomissio, jonka päätökseen voidaan vedota Kansainvälisessä tuomioistuimessa.³¹⁶

Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien sopimuksella (1950) on perustettu komissio ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin. Euroopan ihmisoikeussopimus antaa mahdollisuus yksilövalitukseen. Ihmiskaupan vastaisella yleissopimuksella (SopS 122/2011) on perustettu asiantuntijaryhmä seuraamaan yleissopimuksen täytäntöönpanoa (art. 36). Artiklalla 37 perustetaan osapuolten komitea, joka säätelee itse toimintaansa. Yleissopimuksessa lasten suojelemiseksi seksuaaliselta riistolta (SopS 88/2011) on kolmannen luvun 10 artiklassa veloitettu osapuolia perustamaan toimivaltainen viranomaisen edistämään lasten oikeuksia. Artikloissa 39 – 41 sopimusosapuolten välille perustetaan komitea, sopijapuolten komitea, valvomaan sopimuksen täytäntöönpanoa.

Muiden alueellisten sopimusten perusteella on näiden sopimusten valvomiseksi olemassa omat mekanismit. OAS:n valitusjärjestelmä on kaksijakoinen. Amerikan ihmisoikeussopimuksen loukkauksesta voivat yksityishenkilöt ja järjestöt tehdä valituksen kyseistä valtiota vastaan. Sopimuksen osapuolena oleva valtio voi tehdä valituksen toista sopimusvaltiota vastaan. Yksilövalitukset ja valtiovalitukset osoitetaan ihmisoikeustoimikunnalle (Inter-American Commission on Human Rights), joka toimii ihmisoikeuksien toteutumisen valvojana. Sopimusvaltiota koskeva kysymys voidaan saattaa ihmisoikeustuomioistuimen (Inter-American Court of Human Rights) käsiteltäväksi mikäli valtio on tunnustanut tuomioistuimen toimivallan.³¹⁷ Amerikan ihmisoikeussopimuksen artiklassa 33 (Chapter VI-Competent Organs) toimikunnan ja tuomioistuimen katsotaan olevan toimivaltaisia sopimuksen toteutumisen valvonnassa.

³¹⁶ Sulkunen 1988, s.196-202.

³¹⁷ Pentikäinen 2002, s. 913 - 914.

Afrikan lasten oikeuksien peruskirjan toisen osa artiklassa 42 (b) perustetaan peruskirjan toteutumista valvova komitea. Artiklassa on määräys myös toiminnan organisoinnista. Komitean tehtävänä on muun muassa monitoroida peruskirjan implementointia. Afrikan ihmisten ja kansojen oikeuksien tuomioistuin on Afrikan mantereen oma tuomioistuin. Se on perustettu vuonna 2004 varmistamaan ihmisoikeuksien toteutuminen afrikkalaisissa maissa ja se täydentää ihmisoikeuskomissioiden työtä. Tuomioistuin aloitti työnsä vuonna 2006. Ihmisoikeuksien peruskirjan lisäpöytäkirjalla perustettu tuomioistuin sijaitsee nykyisin Arushassa Tansaniassa. Tuomioistuimen toimivaltaan kuuluu tulkita ja soveltaa afrikkalaisia ihmisoikeusasiakirjoja. Tuomioistuimeen asian voi tuoda komissio, osapuolena olevat valtiot ja Afrikan valtioiden väliset organisaatiot (art. 5). Vain niistä valtioista olevat kansalaiset ja järjestöt, jotka ovat tunnustaneet tuomioistuimen toimivallan erillisellä julistuksella, voivat tuoda asian tuomioistuimeen. Näitä valtioita on vain viisi.³¹⁸

Arabien ihmisoikeus komitea perustettiin (The Arab Human Rights Committee) peruskirjan artiklalla 45. Sen tarkoituksena on valvoa peruskirjan implementointia. Komitea tutkii valtioiden antamia raportteja ja antaa niiden perusteella suosituksia, jotka ovat osana Arabiliiton neuvostolle annettuja vuosiraportteja.³¹⁹

Lasten oikeuksien yleissopimuksen toteutumista valvomaan nimitettiin 1990 lapsikaupasta, lasten hyväksikäytöstä prostituutiossa ja pornografiassa vastaava erityisraportoija (Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography). Raportoija antaa vuosittain raportin ihmisoikeusneuvostolle. Raportoijan tehtäviin kuuluu myös maaraporttien tutkiminen ja maiden vertailut sekä kansainvälinen yhteistyö. Raportoija tekee yhteistyötä erityisesti niiden maiden kanssa, joita syytetään lapsen oikeuksien sopimuksen rikkomisesta. Sopimuksen toteutumisesta eri maissa saadaan tietoa raportoijan raporteista, sillä raportit sisältävät hyvinkin yksityiskohtaista tietoa eri maiden olosuhteista.

³¹⁸ <http://www.au.int/en/organs/cj>, viitattu 8.11.2013.

³¹⁹ <http://www.humanrights.ch/en/Standards/Other-Regions-Instruments/Arab-Charter-on-Human-Rights>, viitattu 8.11.2013.

Suomeen on vuonna 2005 perustettu lapsiasiavaltuutetun virka, jonka haltijan tarkoituksena on edistää lapsen oikeuksien toteutumista, tehden tilannearvioita ja seuraten lainsäädännön kehittymistä. Lapsiasiavaltuutettu ei käsittele kanteluita. Vastaavia virkoja on esimerkiksi muissa Pohjoismaissa.³²⁰ Suomessa vähemmistövaltuutettu on nimitetty kansalliseksi ihmiskaupparaportoijaksi. Hänen tehtävänä on seurata ihmiskauppatilannetta, raportoida ihmiskauppatilanteen kehittymisestä ja ihmiskaupan kaltaisten rikosten tilanteesta Suomessa sekä ihmiskauppalainsäädännön implementoinnista. Hän seuraa ihmiskauppaan liittyvää lainsäädäntöä ja sen yhteneväisyyttä kansainvälisten sopimusten velvoitteiden kanssa. Raportoi antaa ohjeita ja suosituksia koskien sopimuksen noudattamisen tehokkuutta ja uhrien oikeuksien toteutumista. Hän raportoi hallitukselle vuosittain ja tekee yhteistyötä kansainvälisten organisaatioiden kanssa.³²¹

Kansainvälinen rikostuomioistuin perustettiin Rooman säännöksellä, joka astui voimaan vuonna 2002³²². Tavoitteena on, ettei yksikään valtio haluaisi suojella kansainvälisen rikoslain vastaisiin tekoihin syyllistyneitä. Oikeus vapautteen on ensimmäisiä taattuja ihmisoikeuksia ja kansainvälisen lain mukaan orjuuttamisesta vastuussa olevat syyllistyvät rikokseen ihmisyyttä vastaan.³²³ Kansainvälisen rikostuomioistuimen (ICC) perustaneen sopimuksen mukaan rikoksina ihmisyyttä vastaan pidetään orjuuttamista, raiskausta, seksiorjuutta ja pakko prostituutiota silloin, kun ne liittyvät tietoiseen systemaattiseen hyökkäykseen siviilejä vastaan.³²⁴

Lasten osallistuminen kansainvälisen oikeuden käyttöön tapahtuu tavallisesti uhrin tai todistajan rooleissa³²⁵. Tuomioistuimen tarkoituksena on tarjota väylä niiden ihmisoikeusrikkomusten käsittelyyn, joihin kansallisvaltiot eivät ryhdy. Kaikki valtiot eivät ole tunnustaneet ICC:n toimivaltaa. Esimerkiksi USA on halunnut vapautuksen ICC:n toimivallasta. Tuomioistuimen ensimmäiset vangitsemismääräykset kohdistuivat vuonna 2005 Ugandan Lord's Resistance Army -sissiliikkeeseen. Liike ryösti tuhansia lapsia sotilaikseen ja seksiorjiksi.³²⁶

³²⁰ Nieminen 2006, s. 137.

³²¹ Roth 2010, s.222.

³²² A Guide to Human Rights 2003, s.266.

³²³ Chalke ja Blair 2011, s.27.

³²⁴ Roth 2010, s.129.

³²⁵ International criminal justice and children 2002, s.33-69.

³²⁶ Bales 2013, s. 172-173.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien sijaitsee Strasbourgissa. Sen tehtävänä on käsitellä ihmisoikeuksien loukkauksia, josta sille on tehty valitus. Ihmisoikeuksien sopimukseen perustuva yksilövalitus voi johtaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamaan tuomioon valtiota vastaan. Tämä tuomio on valtiota sitova³²⁷. EIT siis valvoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen toteutumista sopimusvaltiossa. Valtaosa (yli 99 %) on yksilöiden tekemiä ja ne kohdistuvat valittajan asuinvaltiota vastaan. EIT:lle tulee vuosittain tuhansia valituksia³²⁸. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen valitaan jäsen jokaisesta Euroopan neuvoston jäsenvaltiosta. Jäseneksi voidaan valita henkilö, jolla on korkea moraalinen ja tunnustettu pätevyys lakimieheksi. Toimikausi on yhdeksän vuotta.³²⁹

7 LOPUKSI

7.1 Uhrien asema ja auttaminen

Ihmiskaupan uhrien tunnistus on edelleen suurin haaste. Auttamisjärjestelmän piirissä on neljännes niistä henkilöistä, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan uhreiksi. Suomessa ihmiskaupan uhrien auttaminen on keskitetty pääasiassa Joutsenon vastaanottokeskukseen. Uhreista osa on joutunut ihmiskaupan uhriksi Suomessa ja osa ulkomailla. Seksin oston kriminalisoinnilla halutaan tehdä Suomesta ihmiskaupalle vähemmän houkutteleva maa.³³⁰ Ihmiskaupan uhrit kärsivät kokemansa jälkeen pitkällisestä psykologisesta traumasta, myös heidän fyysinen terveytensä on vaarantunut ja seurauksena voi olla pysyvä vamma. Toivottomuuden tunteet ja tarve vahingoittaa itseä esiintyy uhrien kertomuksissa vapautumisen jälkeen.³³¹

Yksilöt, jotka joutuvat ihmiskaupan uhreiksi ja joita käytetään hyväksi, ovat etupäässä naisia ja lapsia. Rekrytointi tapahtuu maissa, jotka ovat köyhiä ja joissa

³²⁷ Scheinin 2002a, s. 9.

³²⁸ Hannikainen 2014, s. 131-132.

³²⁹ Lång 1988, s.167.

³³⁰ Kauppinen 2013, s. 8 – 10.

³³¹ Shigekane 2007, s.114.

työmahdollisuudet ovat huonot. Maissa esiintyy epätasa-arvoa sukupuolten välillä ja rasismia.³³² Uhrit ovat erittäin haavoittuvassa asemassa hyväksikäytöstä vapautuessaan. Uudelleen uhriksi joutuminen on ilman ulkopuolista tukea riski, ja siksi uhrien suojelusta ja auttamisesta on määräyksiä useassa kansainvälisessä sopimuksessa.

Järjestäytyneen rikollisuuden vastaisessa yleissopimuksessa (Palermon sopimus) artiklassa 25 on sopimusvaltioita velvoitettu avustamaan ja suojelemaan niitä rikoksen uhreja, jotka ovat joutuneet sopimuksen soveltamisalaan kuuluvan rikoksen eli järjestäytyneen rikollisuuden uhreiksi. Sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat järjestäytyneen rikollisryhmän tekemät teot ja silloin kun teko on luonteeltaan kansainvälinen ja kuuluu vakaviin rikoksiin.³³³ Suomessa ihmiskaupparikoksen kohteeksi joutunut uhri saa asianomistajan aseman rikosprosessissa ja on siten oikeutettu saamaan korvauksia.³³⁴ Uhreja tulisi erityisesti suojella, jos heitä uhkaillaan tai pelotellaan.

Intiassa orjuudesta pelastetut lapset viedään turvaan ashramiin. Suojaan saaduille lapsille opetetaan perustaitoja kuten lukemista ja kirjoittamista, koska lapset eivät ole saaneet orjuuden aikana koulutusta. Terveellisellä ravinnolla on tärkeä osuus, sillä orjanomistajien antama ruoka on ollut yleensä hyvin yksipuolista. Bal Vikas- ashramit sijaitsevat suurkaupunkien laitamilla ja siellä pyritään palauttamaan lapsen ihmisarvon tunto, jonka orjanomistajat ovat murentaneet.³³⁵

Uhrien tunnistaminen on auttamisprosessin tärkein vaihe. Tunnistamisen vaikeuden keskeisiä syitä ovat säännösten tulkinnan vaikeus. Ihmiskaupan uhrit sekoitetaan lähirikollisuuteen kuten salakuljetukseen ja prostituutioon. Uhrit ovat pelokkaita, jolloin rikokset jäävät piiloon. Tietyt piirteet voivat kertoa onko kysymys ihmiskaupasta. Jos lapsi matkustaa muun kuin vanhempansa kanssa tai lapsella on monta matkavarausta yhtä aikaa. Henkilö on jonkun toisen järjestämällä matkalla tai matka-asiakirjat ovat väärennetyjä.³³⁶ Esimerkkinä uhrin tunnistamisen vaikeudesta on Rovaniemen

³³² Andersson 2006, s.13.

³³³ SopS 20/2004, s. 109 – 110.

³³⁴ HE 32/2003, s. 39.

³³⁵ Bales 2013, s. 53-56. *Ashram* on hindin kieltä ja tarkoittaa turvapaikkaa ja *Bal Vikas* tarkoittaa lapsen kehitystä.

³³⁶ http://www.ihmiskauppa.fi/haetko_tietoa/uhrin_tunnistaminen, viitattu 20.1.2014.

hovioikeuden päätös (RHO:2008:6) jossa alaikäinen uhri oli jäädä ilman oikeusapua koska käräjäoikeudessa hänen katsottiin syyllistyneen laittomaan maahantuloon.

7.2 Kansainvälinen yhteistyö

Viranomaisten yhteistyötä ja yhteistyön tarpeellisuutta on korostettu kansainvälisissä sopimuksissa. Kansainvälistä yhteistyötä rikosasioissa yleissopimusten pohjalta järjestää UNODC (united nations office on drugs and crime). Se järjestää niin virallista kuin epävirallista yhteistyötä valtioiden välillä rikostorjunnassa.³³⁷ Kansainvälinen rikospoliisijärjestö toimii lapsikaupan, lapsiprostituution ja lapsipornografian selvittämiseksi. Jäsenmaista on nimetty yhdyshenkilö, joka on erikoistunut lapsiin kohdistuvien rikosten selvittelyyn. Interpol järjestää tähän koulutusta.³³⁸

Operaatio Ore oli suurin internet kohdistunut operaatio lapsipornografian alalla. FBI antoi Britannialle tiedot 7 250 oletettavasti brittiläisen henkilön luottokorttitiedot. Nämä henkilöt olivat maksaneet lapsipornosta Teksasissa sijainneelle sisällön tuottajalle, jota kutsuttiin Landslide nimellä. Operaation yhteydessä pidätettiin noin 3 750 henkilöä. Joukossa oli myös henkilöitä, joiden luottokorttitietoja oli väärinkäytetty, mutta kuitenkin puolessa pidätystapauksista päädyttiin syytetoimiin.³³⁹

Euroopan unionin peruseriaatteisiin kuuluu ihmisten eli työvoiman, tavaroiden ja pääoman vapaa liikkuminen unionin alueella. Vapaasta liikkumisesta aiheutuu kuitenkin myös ongelmia. rajatarkastusten poistuminen jäsenvaltioiden sisärajoilta on helpottanut rikollisen toiminnan ja rikollisten siirtymistä maasta toiseen. Jäsenvaltioiden rikoslainsäädännön erojen vuoksi rikosten tekijät voivat käyttää eroja omaksi hyödykseen.

Trevi- työryhmät perehtyvät jokainen tiettyyn rikollisuuden alueeseen ja pyrkivät yhteistyöllä kansainvälisen rikollisuuden torjuntaan. Euroopan poliisiyhteistyötä koordinoi Haagissa sijaitseva Europol. Europol perustettiin 1998 voimaan tulleella

³³⁷ <http://www.unodc.org/unodc/en/international-cooperation/index.html>, viitattu 20.1.2014.

³³⁸ Ojala 2000, s.18-19.

³³⁹ Akdeniz 2008, s.26-27.

yleissopimuksella. Toiminta rahoitetaan jäsenmaiden varoilla. Europolin tavoitteena on tehostaa järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaa myös ihmiskaupan alalla sekä muilla aloilla kuten huumekaupassa ja rahanpesussa. Europolin toimivalta ulottuu tilanteisiin joissa liittymä on vähintään kahden valtion alueella ja kyse on järjestäytyneestä rikollisuudesta.³⁴⁰

Vapaaehtois- ja kolmannen sektorin toimijoilla on aina ollut suuri merkitys lasten etujen ajamisessa ja heidän oikeuksiensa turvaamisessa. Sopimusoikeudesta on tullut johtava oikeuslähde kansainvälisissä suhteissa. Tapaoikeudella on myös merkitystä ja erityisesti kansainväliset järjestöt aikaansaavat yleisesti hyväksytyjä periaatteita ja käytäntöjä. Tapaoikeudella on kaksi kriteeriä: 1) käytäntö ja 2) käytännön hyväksyminen velvoittavaksi. Kansainväliset järjestöt toimivat yhteistyöeliminä valtioiden välillä, ja niillä on keskeinen tehtävä kansainvälisen oikeuden kehittämisessä. Kansainvälisten järjestöjen päätöslauselmat ovat muodoltaan suosituksia eivätkä sinänsä sido valtioita. Päätöslauselman puolesta äänestäneet valtiot ovat periaatteellisella tasolla halukkaita noudattamaan sitä.³⁴¹

Unicef perustettiin toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1946 joulukuun 11. päivä. Tuhoisan sodan jälkeen tarvittiin lapsille apua tuottavaa organisaatiota Euroopan lasten avuksi. Alun perin organisaation tehtävänä oli helpottaa lasten asemaa, mutta tehtäväkenttä on laajentunut käsittämään niin lasten hengissä selviämisen kuin kehityksen tehtäviä.³⁴²

Vuonna 1996 Tukholmassa pidettiin Lasten kaupallisen seksuaalisen hyväksikäytön vastainen maailman kongressi. Non Governmental Organisations, NGOs, olivat pääroolissa konferenssin onnistumisessa. Seksiturismi ja lapsiprostituutio ovat saaneet julkisuutta, mutta lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on monimuotoisempaa ja kompleksisempaa kuin yleisesti luullaan. Useiden toimijoiden ja tukiryhmien yhteistyötä edistämään kongressi perusti The Focal point –ohjelman.³⁴³ Yhteiskunnalliset toimijat, joilla ei ole virallista valtiollista asemaa, pyrkivät edistämään lasten oikeuksien toteutumista vaikuttamalla niin päättäjiin kuin yleiseen mielipiteeseen.

³⁴⁰ Pullat 2003, s.112-117.

³⁴¹ Hannikainen 2006, s. 27-38.

³⁴² Unicef 1997, s.9.

³⁴³ Sackstein 2001, s. 35–37.

International Programme on the Elimination of Child Labor (IPEC) on Kansainvälisen työjärjestön alainen ohjelma, jonka tarkoituksena on lopettaa lasten käyttäminen vahingollisissa ja hyväksikäyttävissä töissä.³⁴⁴

Rikollisryhmien toiminnan selvittämistä vaikeuttaa rikosten rajat ylittävä luonne. Rikollisryhmät hyödyntävät EU alueella vapaan liikkuvuuden periaatetta rikoshyödyn kätkemiseksi ja rikosvastuun pakoilemiseksi. Rikollisessa toiminnassa käytetään myös hyväksi valtioiden lainsäädännön eroja ja valvonnan heikkoja kohtia sekä kansainvälisen viranomaisyhteistyön heikkouksia. EU:n yhdentyminen ja viestintäteknologian kehittyminen on poistanut esteitä rajat ylittävältä rikollisuudelta. Kansainvälisestä viranomaisyhteistyöstä on tullut ratkaisevan tärkeää rikosten selvittelyssä. Operatiivinen yhteistyö edellyttää toimivia sopimuksia ja rakenteita. Rikollisryhmien määrittelyt, kriminalisoinnit, tunnusmerkistöt ja rangaistusasteikot tulisi olla lähes samankaltaisia tehokkaan yhteistyön saavuttamiseksi. Valtioiden välillä ei saisi olla näkemyseroja tekojen rangaistavuudesta. Tarvitaan myös toimivaa yhteistyön infrastruktuuria tiedonvälityksineen.³⁴⁵

7.3 Päätelmiä

Ihmisoikeuksien suojaamiseen tarvitaan yksittäisen valtion yläpuolella olevaa sääntelyä. Kansainvälisillä sopimuksilla on voitu asettaa valtioille vaatimuksia rikosten rankaisemisesta ja ehkäisemisestä sekä yhteistyöstä. Sopimuksilla voidaan estää rikollisten pakoilu.³⁴⁶

Kansainvälisistä sopimuksista huolimatta lasten hyväksikäyttöä ei ole saatu kitkettyä maailmasta. Lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen suurena esteenä on sen huono tunnettuus. Yllättävää on, ettei sopimusta ja sen määräyksiä tunneta edes länsimaissa. Sopimusta ei ehkä pidetä tärkeänä koska yleisen mittapuun mukaan kehittyneissä maissa lasten asema on hyvä. Tämä on kuitenkin harhaa, sillä niin Euroopassa kuin

³⁴⁴ Unicef 1997, s.22.

³⁴⁵ Palo 2010, s. 73-77.

³⁴⁶ Kimpimäki 2005a, s.132-133.

Pohjois-Amerikassa käytetään alaikäisiä seksibisneksessä ja heitä on myös näkymättömässä kotitaloustyössä.

Järjestäytyneen rikollisuuden vaikutusvallan kasvu yhteiskunnassa ja sen häikäilemätön ihmisten hyväksikäyttö on suuri ongelma ja sen torjuminen suuri haaste. Sinällään sopimukset antaisivat mahdollisuuden tehokkaaseen rikollisen toiminnan torjumiseen ja rikollisten rankaisemiseen. Suurimpana haasteena näyttäisi olevan poliittisen tahdon puute ryhtyä tehokkaaseen yhteistyöhön eri valtioiden välillä. Surullisinta asiassa on se että kaikkein heikoimmat eli lapset kärsivät tilanteesta eniten. Myös asenteet tasa-arvoa ja etnisiä eroja kohtaan ylläpitävät hyväksikäyttävää kulttuuria.

Mende Nazerin³⁴⁷ kirjassa tulee ilmi ”toiseuden” vaikutus hyväksikäyttöön. Menden siepanneet ja myyneet arabit olivat yhtäläillä muslimeja kuin nuba-heimolaisetkin, mutta köyhien nubien etninen toiseus antoi arabeille syyn tuntea ylemmyyttä. Arabien käsitys omasta ylemmyydestä oikeutti heidät omasta mielestään orjuuttamaan nubia. Samaa ylemmyyden tunnetta on nähtävissä myös seksiturismissa ja yleensäkin seksuaalisessa hyväksikäytössä.

Kirjassaan ”Natashat” Viktor Malarek heti alkusivuilla sanoo, että säästääkseen kirjassa esiintyviä seksikaupan uhreja nöyryytykseltä ja häpeältä, hän on muuttanut naisten nimet³⁴⁸. Mutta onko häpeä uhrien vai heitä hyväksikäyttäneiden – meidän.

³⁴⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Mende_Nazer, viitattu 5.5.2014. ja <http://www.mendenazer.org/en/content/author-mende-nazer>, viitattu 5.2.2015.

Mende on syntynyt 1980-luvun alkupuolella (noin 1982). Menden ollessa noin 12-vuotias hänet kaapattiin Nubavuorilla sijainneeseen kotikylään tehdyssä hyökkäyksessä. Hyökkääjät olivat Sudanilaisia arabeja. Mende myytiin kotiorjaksi Khartumiin, josta hänet kuuden vuoden jälkeen myytiin Lontooseen sudanilaisen diplomaatin palvelijaksi. Täältä hän pääsi pakenemaan ystävän avulla kolmen kuukauden päästä. Diplomaatti Abdel al-Koronky haastoi kunnianloukkauksesta oikeuteen Menden tarinan julkaiseen lehden.

³⁴⁸ Malarek 2005, s.6.